

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK

0269 4443

Van Wege den Schrijver

35

LC 293

TAFERELEN
VAN
JAVAANSCH E ZEDEN.

THE
JOURNAL OF THE
ROYAL ANTHROPOLOGICAL INSTITUTE

30 13753

206
J 411

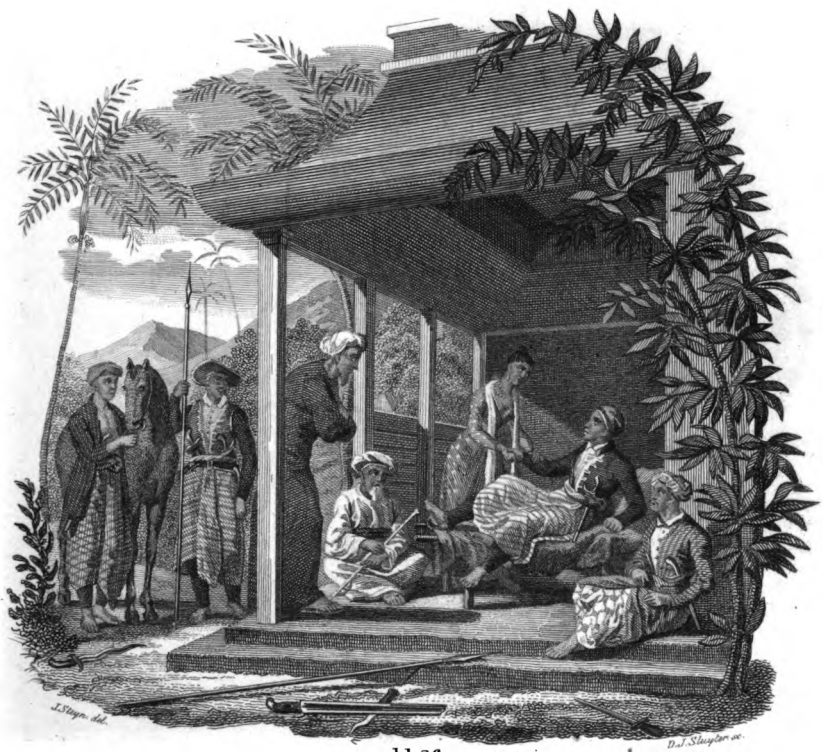
TAFEREELLEN

VAN JAVAANSCH E ZEDEN.

VIER OORSPRONKELIJKE VERHALEN

DOOR

C. S. W. Graaf van Hogendorp.

bl. 26.

Te AMSTERDAM, bij

C. S U L P K E .

MDCCCXXXVII.

Steenen
Bibliothec
h. s. Stige.

H. K. J.

VOORBERIGT.

Steeds heb ik verlangd, mijne Landgenooten van tijd tot tijd met onze schoone bezittingen in de Oost-Indiën wat meer bekend te maken. Dit verlangen alléén heeft mij kunnen doen besluiten, gehoor te geven aan het verzoek van den Uitgever, om de volgende tafereelen, ten deele reeds in den Recensent ook der Recensenten van 1834 uitgekomen, den Noord-Nederlandschen lezer aan te bieden.

Ik dacht namelijk, dat deze beschrijvingen van plaatselijke gesteldheden, zeden en gewoonten, in den vorm van Nouvelles ingewikkeld, welke ik in mijne snipperuren heb te zamengesteld, zonder het voornemen van dezelve juist het licht te doen zien, niet geheel van nut zouden ontbloot zijn voor die klasse van lezers, die door de ernstiger reisverhalen, statistische beschrijvingen, enz. afgeschrikt worden; te meer nog, daar de zeden en gebruiken der Ooster-sche bewoners van Java en onderhoorigheden, van de oudste tijden, dat wij met hen bekend raakten, weinig

verandering hebben ondergaan; gelijk dan ook de Heer J. OLIVIER JZ., in Zijn Eds. laatste Werk over Indië: »Tafereelen en merkwaardigheden uit Oost-Indiën,» I. D. bl. 4, teregt aanmerkt, dat een voornaam reiziger, de Moluksche gewesten onlangs bezoekende, moeite had te gelooven, dat er reeds eene eeuw verloopē is, sedert onze VALENTIJN zijn voortreffelijk Werk schreef.

Mogt deze geringe bijdrage verder aan de overige lezers, die eenig behagen scheppen in eene meer zelfstandige lectuur, — en hun aantal is gelukkiglijk nog groot in ons geliefd Vaderland, — eenige oogeblikken van verpoozing verschaffen, dan zal ik mijn doel meer dan bereikt hebben.

Nu blijft mij alleen nog over, de toegevendheid van den gunstigen lezer in te roepen, welke toegevendheid ik dubbel behoef, daar ik, door mijn op handen zijnde vertrek naar Java, verhinderd word deze Verhalen zóó te polijsten, als ik wel gewenscht zoude hebben.

Utrecht, Julij 1837.

RADEEN NINGRAT.

EEN VERHAAL.

RADEEN NINGRAT.

De laatste brandende zonnestralen, van eenen avondstond in de verzengde luchtstreek, beschenen het woud op den P*, een' berg in het Regentschap Sum*, op Java (1). Tusschen hooge rasamala-, hoeroe- en manglietboomen ziet men op de helft ongeveer van de helling des bergs eene opene ruimte of onbewassen plaats, en als het ware eene breede terras. Hier was in vorige dagen, en op het tijdstip, waarvan wij nu spreken, een Javaansch huis,

(1) Een oud Maleisch handschrift, behoorende aan zekeren Radeen Djalan, te Tjitrap, gaf mij gelegenheid, de eenvoudige hoofdtrekken dezer geschiedenis te leeren kennen. Volgens deze bron zoude dezelve gedeeltelijk hebben plaats gehad onder de regering van den Gouverneur-Generaal Rijklof van Goens, die het bestuur van Nederlandsch Indië in 1678 aanvaardde, en gedeeltelijk onder zijnen opvolger (1681), den in den Indischen Archipel alom en met regt beroemden dapperen Zee- en Landheld C. Jansz. Speelman. Het is misschien niet onbelangrijk bij deze gelegenheid aan te stippen, dat in Maleische geschriften van dien aard (tjeritas) de gebeurtenissen, sedert de komst en vestiging der Nederlanders op Java voorgevallen, veelal worden gerangschikt door opgave van den naam van den Gouverneur-Generaal, onder wiens bestuur dezelve hebben plaats gehad.

van ligt houtwerk en gevlochten bamboezen opgericht, met eene pandoppo (vóórgalerij) en een net tempeltje of moskée nevens hetzelfde, mitsgaders eenige hutjes en andere geringe opstellen. Rondom graasden in vrijheid eenige kleine, doch moedige paarden.

Aan den ingang van de vóórgalerij zat op een zijden kussen, met de beenen onder zich gebogen, een Javaan van eene hooge gestalte en aanzienlijke gelaatstrekken. Zijne vonkelende oogen schenen zich bestendig gevestigd te houden op eene in de vlakte aan den voet van het gebergte gelegen hoofdnegorij of Indiaansche stad; aan zijne zijde zat een priester, kenbaar aan den witten tulband en de overige kleeding van dien stand; achter hen eenige mannelijke bedienden, de beteldoos en het kwispel door van hunnen heer in gereedheid houdende.

De eerste der zoo even bedoelde Javanen was Radeen Ningrat, de oudste zoon van den Pangerang Soeria Natta Koesoema, Regent van Sum^{*}; de tweede deszelfs vriend en vertrouweling Hadjie Taër Mandoela, die hem in zijne verwijdering uit den vorstelijken Dalam (1) was gevolgd.

Radeen Ningrat was, wel is waar, de eerstgeboren zoon van den Pangerang, doch had zich in zijne jeugd door zijne oplopendheid en door een wild en ontembaar gemoed zijns vaders ongunst op den hals gehaald, tot zóó verre zelfs, dat deze zijnen

(1) Dalam, eene hofplaats; deze naam wordt op Java veelal gegeven aan de woonplaats der inlandsche Regenten, en de naam van Kraton aan die der Vorsten te Sourakarta en Djocjokarta.

tweeden zoon, den jeugdigen Radeen Djoyo Negro, der O. I. Compagnie had voorgedragen als zijnen opvolger in het Regentschap Sum*, een der schoonste en uitgestrektste van de Preanger-landen. Reeds op het tijdstip, waarvan wij thans gewag maken (anno 1678), was genoemd bestuur tijdelijk in handen van den tot Aria (1) verheven' Radeen Djoyo, gedurende de afwezigheid van den ouden Pangerang, die, gebruik makende van den kort te voren gesloten vrede tusschen het Nederlandsch Bestuur en de Vorsten van Cheribon, eene pelgrimsreize naar het voor heilig gehouden graf van Sheick Moelana, in het Cheribonsche, was gaan doen, en aldaar langer had vertoefd dan zijn voornemen was geweest, ten gevolge van een plotselijk opgekomen huwelijk tusschen hem en de jongste dochter van den Sultan van Cheribon, de schoone en jeugdige Phatiemia.

Vóór zijne afreise had, gelijk hier boven reeds gezegd is, de bejaarde Regent, de driften en de eerezucht van zijnen oudsten zoon mistrouwende, van het Nederlandsche bestuur te Batavia, door tusschenkomst van den Commissaris over den inlander (2),

(1) De oudste zoon van eenen Regent, wanneer hij door het Gouvernement wordt erkend als dezelfs vermoedelijke opvolger, verkrijgt den naam of titel van Aria.

(2) Tijdens de Compagnie, was over het geheele grondgebied, gelegen tusschen het Koninkrijk Bantam en de Provincie Cheribon, slechts één ambtenaar gesteld, onder den naam van Commissaris tot en over de zaken van den inlander. Met uitzondering der stad Batavia, behoorden de uitgestrekte ommelanden, de Jakkatrasche omme- en bovenlanden, mitsgaders al de Preanger-regentschappen, onder zijne jurisdictie; ook was het een der voornaamste en winstgevendste posten van dien tijd.

verkregen, dat, gedurende zijne afwezigheid, het beheer van zijn Regentschap aan zijnen tweeden zoon zoude zijn aanvertrouwd. Dit nu was de oorzaak, dat Radeen Ningrat, in deszelfs eigenliefde en zelfgevoel diep gekrenkt, onvergenoegd, zich, met eenige zijner vrienden, uit zijns vaders Dalam verwijderd en deze eenzame plaats gekozen had, om geen ooggetuige te zijn van de overwinning, door zijnen jongeren broeder, zoo hij meende, op hem behaald. Hier kon hij vrijelijk lucht geven aan de gevoelens van zijn onstuimig hart; hier koesterde hij wraak over den hem aangedanen hoon.

»Belon bolé mangarti. Ik kan nog niet beseffen,” — riep, na een lang stilzwijgen, de halfslapende priester Taër Mandoela uit — »hoe de Heer Landcommissaris zoo gereedelijk heeft kunnen voldoen aan het verzoek van uwen Heer vader, om het beheer van zulk een belangrijk Regentschap, met ter zijde stelling van uwe regten, aan den jeugdigen en verwijfden Radeen Djoyo Negoro toe te vertrouwen.” — »Ik vooronderstel,” antwoordde Ningrat, met een bitter lagchen, »dat de Pangerang daarvoor dukaten zal hebben moeten bloeden; doch, bij den baard van den Profeet! ik zal niet eerder rusten, voordat ik het lievelingskind den last, die zijne schouderen drukt, zal hebben ontnomen!” —

»Uwe ontevredenheid over het gedrag uws vaders schijnt mij allezins redelijk en gegrond,” hernam de slimme Hadjie met eene vleijende stem; »een’ Vorst van uwe volmaaktheid en kunde over het hoofd te zien en te verdringen, dit roept om wraak

en kan den Hollanders duur te staan komen; om u daarin met raad en daad bij te staan, kunt gij geheel op Taër Mandoela rekenen; reeds bij gelegenheid mijner reize naar het heilige graf van onzen grooten Profeet, heb ik aangenomen en beloofd, dat ik den ongeloovigen zóó veel kwaad zoude berokkenen, als mij immer mogelijk zoude wezen..." — »Daarin hebt gij ongelijk gehad," — viel hem Radeen Ningrat driftig in de rede, — »wel is waar, kunnen nu en dan onderhoorige ambtenaren wel eens het een of ander verrigten, dat niet aan de stiptste regtvaardigheid mag worden getoetst; maar dan is zulks ook bijna altoos aan de hooge Regering onbekend gebleven, of wel door haar hersteld. De Compagnie, na ons groot en vruchtbaar Land te hebben overwonnen, heeft steeds getracht zich den Javaan tot vriend te maken, door kloekheid en naastigheid bij hem aan te wakkeren; en onze gezegende bodem, vroeger overdekt met aaneengeschaalde, ondoordringbare bosschen, ziet zich langzamerhand herschapen in vruchtbare velden en dreven: zonder de Nederlanders, zouden wij nog gebukt gaan onder het veel drukkender juk van onze inlandsche vorsten, die de menschen beschouwden als enkel en alleen voor hunne dienst ter wereld gebragt!" — Taër Mandoela bemerkte ras, dat hij te verre was gegaan, en dat zijn jeugdige vriend gevoeliger getroffen was door het gedrag zijns vaders jegens hem, dan gebelgd tegen het Hollandsch bewind, waarbij hij zelfs magtige vrienden scheen te bezitten; hij poogde nu het gesprek wederom op

het vorige standpunt te brengen: »Te meer verwondert mij,» — dus vervolgde hij, — »het gedrag van den Pangerang, daar hij zonder u reeds lang zijn Regentschap ware kwijt geweest; zijt gij het niet, die in den jongsten oorlog, tegen het volk van Cheribon, zijnen Dalam hebt weten te beschermen tegen de woeste aanvallen der destijds rondzwervende rooversbenden? aan uwen heldenmoed alleen had men hunne nederlaag en aftogt te danken! Hebt gij ook niet reeds vroeger uws vaders districten manhaftig verdedigd en ten koste van uw bloed tegen de volken van den Mataram?» — »Dit was niet meer dan mijn pligt,» antwoordde de Radeen, »en de lofbetuiging van den dapperen Speelman, mij bij die gelegenheid te beurt gevallen, was voor mij eene genoegzame belooning.... maar dat de Pangerang mijnen jeugdigen broeder, den zwakken, wulpschen Radeen Djoyo, die nergens goed voor is, dan om met rongings te tandakken (1) en het tooisel der serimpi's (2) van zijnen vader te regelen, te mijnen koste heeft begunstigd en mij daardoor voor het oog mijner landslieden en van de Holland-

(1) Tandak, dan wel tari of minari; dansen met rongings (Javaansche dansmeisjes).

(2) Serimpi's zijn danseressen van eene verhevener orde, dan de eerstgenoemden. Men vindt deze slechts aan de Hoven, en onder dezelve de schoonste bijwijven van den Vorst, in wiens tegenwoordigheid alleen, en dan nog wel bij plegtige gelegenheden, de serimpi's hare bekwaamheid aan den dag leggen. De rongings daarentegen doorreizen het Land, om voor geld niet slechts te dansen, maar tevens de altaren der Mingodin alom te bedienen; hare schoonheid of kleeding heeft zelden iets bekoorlijks.

sche ambtenaren beschaamd, dit roept om bloedige wraak, en zoo herhaal ik mijnen eed, dat ik dit zwaard niet eerder in de scheede zal doen rusten, voordat ik het gezag, dat mij toekwam, en waarvoor ik onwaardig ben geoordeeld, des noods met hetzelfde zal hebben veroverd....." Hier werd des Radeens rede plotseling afgebroken door een verschrikkelijk geraas, niet alleen in de nabijgelegen, maar ook ter zelve tijd in al de kampongs en bewoonde plaatsen in de vallei gelegen; overal werd in het rijstblok geslagen (1), of met holle bamboezen en koperen ketels gerammeld. »Wat zoude dit beteekenen?" vroeg de Radeen eenigzins ontsteld. »Liat-lah ka langit toean! Zie slechts hemelwaarts, Mijnheer!" antwoordde de priester, »zie de zilveren maan, reeds gedeeltelijk verduisterd, al meer en meer verdwijnen achter een ondoordringbaar floers; gij moogt er niet aan twijfelen, dit is een voor-teeken, u door onzen grooten Profeet gegeven, om u tot gewigtige gebeurtenissen voor te bereiden; zie in de maan uwe eigene beeldtenis, door vijanden omringd en verdrongen; indien na dezen strijd de nachtgodin helderder dan ooit wederom te voorschijn komt, kunt ook gij u van de overwinning

(1) Het slaan in het rijstblok (poekel lompong) in iedere woning ter zelve tijd, en dat zich op eenen grooten afstand laat hooren, vervangt op Java de alarmklok der Europeanen, bij gelegenheid van brand, onraad, aannadering des vijands, enz. enz. Nog in onze dagen verneemt men dit geraas, wanneer er eclipsen plaats vinden; de inlander gelooft alsdan, hierdoor aan de uit het gezigt rakende pla-nect, in zijnen vermeenden strijd, vernieuwden moed te geven.

verzekerd houden!" — »Gij wilt zeker scheitsen, mijn Vriend?" vervolgde Radeen Ningrat, wiens hart, door eene plotselijke verandering in de luchtgesteldheid, een oogenblik was beklemd geweest; »te dikwijls heb ik in mijne jeugd deze maansverduisteringen gadeslagen, om daaraan thans eenig buitengewoon gewigt te kunnen hechten;" en tot zich zelve sprekende, daarbij voegende: »ben ik niet een groot kind, dat vrouwenkleed en borduurraam verdient, dat ik mij zelfs een oogenblik door een zoo natuurlijk verschijnsel liet verschrikken?"

De Priester, ontevreden over zijne mislukte pogingen, om het gemoed van den jongen Vorst door bijgeloovigheid te overheerschen en tot zijn doelwit te doen dienstbaar zijn, hervatte echter het gesprek aldus: »De Pangerang heeft toch niet kunnen gelooven, dat een jonge tijger zich vrijwillig uit zijn nest zoude laten werpen?" — »En toch," riep Ningrat, ongeduldig opstaande, »toch verliet ik hetzelfde sedert zes weken, dat ik mij in deze woestijn heb begeven, terwijl Radeen Djoyo de magt in handen heeft en mij waarschijnlijk nog bovendien uitlacht. Neen, zulks is niet te verdragen, en het is tijd, om te handelen."

De kalmte van den nacht had intusschen het geloei van den storm, die op de maansverduistering gevolgd was, vervangen; ook in de vallei en in de omliggende kampongs schenen de bewoners zich ter rust begeven te hebben. De rust of stilte van eenen Indischen nacht is echter zeer verschillende van die, welke op hetzelfde tijdstip in de gematig-

de luchtstreken heerscht; talrijke nachtinsekten zijn er voorzien van eene longekracht en werkzaamheid, die der menschen rust zeer hinderlijk zijn: daarom slaapt de Oosterling gewoonlijk gedurende het heetste van den dag en waakt daarentegen een groot gedeelte van den nacht; zelfs zijn de kampongbewoners alsdan blijgeestiger, dan gedurende de uren, die de zon over hun halfrond schijnt; feesten en vermakelijkheden zijn op dien tijd in Indië het levendigste, en de eentoonige, doch schelklinkende gamelan (1) en andere geraasmakende instrumenten laten zich onophoudelijk hooren.

Trouwens, de eenzame plaats, door Radeen Ningrat tot zijn verblijf gekozen, was te verre van de bevolking der vallei gelegen, dan dat hij veel door de muziek zijner landslieden zoude zijn gehinderd geweest; maar talrijke jankrieks (2), in de omliggende struiken verspreid, begonnen nu een' avondzang, waarvan zij de hooge, en duizenden van padden en kikkers de baspartij op zich namen, terwijl zwermen van muskieten een onafgebroken gehommel veroorzaakten; nu en dan weder hoorde

(1) Gamelan is een stel van muzikinstrumenten op Java, zoo men voorgeeft, reeds door de Hindoes ingevoerd; de voornaamste stukken van een zoodanig stel zijn de gong of koperen bekkens, de kempoul of verzameling van kleinere gongs, de kromo of saron bonang, eene harmonica van koperen of bamboezen plaatjes van verschillende grootte in een raam geplaatst, en de rebap, eene soort van viool met twee snaren.

(2) Eene soort van krekels, een bestendig, doch veel scheller geluid gevende dan onze huiskrekel.

men het schelle geschreeuw van eenige gekko's (1), bewoners van het atappen-riet, waarmede het gebouw gedekt was, dan weder het gehuil van zwerende honden (2). Iedere soort van deze en gelijk-aardige schepselen scheen vergeefsche pogingen te doen, om de stem van andere soorten tot het tacet te brengen; zelfs het gebrul van den tijger en den luipaard liet zich in de verte hooren en veroorzaakte niet weinig schrik en bevreesdheid onder de paarden, die nu aan de stijlen van het gebouw vastgebonden, of in afzonderlijke kadogans (3) geplaatst waren.

Het was bijna middernacht geworden, toen het gerucht van eenige nabijkomende ruiters zich deed vernemen; het waren ettelijke Mantries en andere Inlandsche hoofden, die zich tot de partij van den ontevreden Radeen hadden aangesloten en 's nachts heimelijk zijne bevelen kwamen vragen of verslag brengen van hunne verrigtingen in de verschillende Districten gedurende den vervlogen dag, ook wel van den staat van zaken in den Dalam zelfs, waarin reeds vele hoofden en mindere bedienden door hen

(1) De gekko is eene soort van hagedis, die onophoudelijk gekko gekko schreeuwt.

(2) De Javaan is afkeerig van honden. Volgens zijne godsdienst is de hond een onrein dier; evenwel vindt men er overal in de dorpen, doch zonder vaste meesters; uitgehongerd zwerven zij 's nachts, op krengen azende: de Europeanen noemen dezelve in de wandeling jakhalzen.

(3) Kleine stellingen voor een paard, zonder ruif of krib; ieder kadogan staat op zich zelf en wordt door ligte balkjes afgesloten en het paard er los in geplaatst.

waren omgekocht of gewonnen. De meeste hunner verhaalden daden, die meer hunne behendigheid dan hunne eerlijkheid verkondigden, zóó verre zelfs, dat zulks den edelmoedigen, ofschoon verblinden hoofdopstandeling eindelijk hinderde en deed vergrammen. »Van zulke voordeelen zult gij mij geen gebruik zien maken,» riep hij met eene norsche stem uit, »openlijk wil ik mijne regten doen gelden, geenszins door kuiperijen en listige zijwegen; morgen begeef ik mij naar den Dalam, om eenige ernstige woorden met den verwijfden Radeen Djoyo te wisselen; dat allen, die zich hebben aangeboden om mij te dienen, zich, gewapend en uitgedost, vóór zonsopgang bevinden aan den voet des bergs. Zij zullen niet lang naar hunnen bevelhebber te wachten hebben; zegevieren of sterven zij het wachtwoord! Engebey Diepo!» voegde hij er nog bij, zich tot een der aanwezige hoofden wendende, »gij zult den gele payong (1) dragen; en gij, mijn waarde Taër Mandoela! ik reken op u, om mij steeds te vergezellen.» Hierop begaf hij zich naar het binnenvertrek, om, door eenige uren rust, zich tot de werkzaamheden van den volgenden dag voor te bereiden.

De muitzieke Taër Mandoela bleef echter in de vóórgalerij; meer nog dan zijn jeugdige vriend stelde hij belang in de door hem bewerkte en nu op handen zijnde losbarsting der onlusten; hij liet zich de rapporten, door de mindere hoofden aangebragt,

(1) De Payong of zonnescerm is het vaandel der Javanen en het verenigingspunt der strijdende krijgsbenden; het gele of gouden zonnescerm is voor Vorsten en voorname hoofden bestemd.

nogmaals herhalen, verdeelde onder hen, ter verdere verspreiding onder de zamengezwoeren, Djie-mats (1), welke hij voorgaf uit Mekka te hebben medegebragt; telde naauwkeurig het getal der strijdende manschappen, op welke men te rekenen had, en gestadig aanhalingen uit den Koran bezigende, wist hij behendig Toean Allah (het Opperwezen) en den Profeet op den voorgrond te stellen, om zijne toehoorders al meer en meer aan het belang van Radeen Ningrat te verbinden, om hun de uitbreiding der samenrotting aan te bevelen, en om hunnen moed eindelijk voor de aanstaande gebeurtenissen nog zoo veel mogelijk aan te wakkeren.

Het morgenrood was nog niet aan de kim verschenen en het kriecken van den dag begon naauwelijks de vogelen in het woud uit hunnen slaap te wekken, toen aan den voet des bergs reeds een groot getal gewapende manschappen, zoo te paard als te voet, verzameld stonden. Hun bevelhebber, gelijk hij het beloofd had, liet zich niet wachten, en langs het slingerend voetpad zag men weldra eenige ruiters met groote moeite den berg afkomen; want op eenige plaatsen was deze weg zóó steil, dat de paarden in eene zittende houding (2)

(1) Djie-mats zijn beschreven of met tooverfiguren bedekte stukjes papier of perkament, waaraan de bijgeloovige Javaan eene heimelijke kracht toeschrijft, om ziekten, kwetsuren enz. voor te komen of te genezen; de priesters weten er steeds, doch hoofdzakelijk bij gelegenheid van binnenlandsche onlusten en zamenzweringen, hun voordeel mede te doen.

(2) Personen, die de bergwegen op Java en de daaraan gewone kleine, doch vlugge paarden kennen, weten, dat zulks niet is vergroot.

en de voorste beenen langzaam vóórwaarts strekkende, zich denzelven als het ware moesten laten afglijden.

Een vrolijk gejuich kondigde de komst aan van Radeen Ningrat en zijne vertrouwelingen; op eenen fraai opgetuigden schimmel gezeten, was de jonge hoofdmuiteling meer nog kenbaar door zijne fiere en manhafte houding, door zijne innemende ge-laatsstreken, dan wel door uiterlijke pracht; zijn gewaad bestond dien dag in een groen fluweelen met gouden passement bezet kort bovenkleed, sikapan genaamd, eene rood gestreepte lange broek (Tjalana tjindi), eene zijden met goud doorwerkte sarong, om het middellijf geslagen, en onder dezelve een' breeden gouden gordel, ter bevestiging dienende van een kort zwaard (Pedang) en drie met goud en soe-assa (1) rijk versierde krissen, naar 's Lands gewoonte geplaatst, een op iedere zijde en de derde tegen den rug; zijn hoofd was bedekt door eenen keurig bewerkten donker gebatikden doek, eene smalle witte streep vormende langs het voorhoofd, en ter bescherming tegen de brandende zonnestralen een' rood lakenschen hoed met eene zeer breede klep vóór en achter. Naast den Radeen ging te voet zijn raadgever, de Hadjie Taër Mandoela, in wit pries-tergewaad; achter hen volgden de Inlandsche hoofden en priesters, mitsgaders een groot getal batoors, hunne bagaasje en eenen voorraad van wapenen dragende.

(1) Socassa is eene compositie, ook wel maas moeda of jong goud genaamd, overeenkomst hebbende met het spinsbek.

De voornaamste personen onder de verzamelde menigte kwamen dadelijk hunne opwachting maken, door diep buigende des Radeens kniën en voeten met beide handen te omvatten; doch Ningrat kende te wél de waarde des tijds, om niet zoo spoedig doelloos tot doeltreffender bezigheden over te gaan. Zijn eerste werk was, om eene bende van vijftien ruiters en veertig piekeniers, onder twee bekwame Mantries, westwaarts af te zenden, om den grooten weg van Band* naar Sum* voerende te bezetten, ten einde, na aldaar eenige manschappen te hebben achtergelaten, om de gemeenschap met het Westen van Java af te snijden, eenen loozen aanval op de hoofdnegorij van dien kant te doen, met het oogmerk, om daardoor de strijdende magt in dezelve te verdeelen.

Vervolgens bepaalde hij de marsch- en slagorde-ning van zijn klein krijgslager en gaf bevel tot den aantogt.

Aan de spits dezer gewapende schaar stapten of liever dansten vooruit acht voorvechters, kenbaar aan hunne loshangende verwilderde haren, naakt geel geschilderd bovenlijf en ontbloote krissen in de handen; hierop volgde eene talrijke bende anklong-spelers (1)

(1) De anklong is thans nog het geliefkoosd spel der Bergjavanen en in vroegere tijden hunne krijgsmuziek; het instrument zelf bestaat uit eene zamengevoegde rij van holle bamboezen van verschillende grootte, aan welker einden gedroogde buffelhuid gespannen is. Door kunstmatige en dikwerf zeer snelle beweging der dansende spelers, wordt een metalen balletje, dat in iedere pijp gesloten is, in roering gebracht, hetgeen niet onaangename klanken veroorzaakt, voornamelijk,

en eene afdeeling van zestig boogschutters, aangevoerd door eenen Demang en twee Mantries.

Radeen Ningrat, omringd door eenige Inlandsche grooten en priesters, achter zich hebbende den Engebey Diepo, dragende het gouden zonnescerm, was te paard gezeten aan het hoofd van de Assagay-voerders, ten getale van ruim honderd man en even zoo veel piekeniers; de trein was gesloten door talrijke batoors, de bagaadje en mondbehoefden dragende, en eindelijk eenige ruiters tot bedekking als achterhoede van het legertje.

Had Ningrat door zijne verspieters berigten uit den Dalam zijns vaders weten te bekomen, zoo had wederzijds de mare van zijnen voorgenomen' aanval zich ook reeds in denzelfden verspreid; groot was de verlegenheid van den jongen en onbedreven' Aria Djoyo geweest, en waarschijnlijk had dezelve de grootste verwarring ten gevolge gehad, zoo hij niet eenen magtigen steun had gevonden in de ondervinding en klokheid van den ouden grijzen Radeen Soeria Wienatta, Bopatty (1) van Sum*. Deze toch

wanneer men dezelve des nachts en in de verte aanhoort; vederbosen op het hoofd en dergelijke versierselen geven den spelers een wild voorkomen.

(1) De Bopatty is de tweede Inlandsche ambtspersoon in ieder Regentschap en gewoonlijk de fac totum of regterarm van den Regent voor al wat de publieke aangelegenheden betreft; op vele plaatsen noemt men ze ook Pattie, ook wel Pattie dalam en Pattie loear, zoo er twee zijn: de eerstgenoemde is dan met het huishoudelijke van den Regent en de laatste met de uitwendige aangelegenheden of die op de passeerbaan belast.

had reeds lang het gedrag en de pogingen van Ningrat gadegeslagen en maatregelen van voorzorg daargesteld. Zijne belangstelling in het edel, ofschoon afgedwaald gemoed van den, ook naar zijne meening, verongelijkten oudsten zoon zijns meesters, had hem verhinderd het Koloniaal Bestuur van deszelfs verwijdering uit den Dalam kennis te geven, zich vleijende deze zaak als eenen huishoudelijken of familietwist te kunnen behandelen en afmaken; intusschen had hij de gewapende magt in den Dalam en in de Hoofdnegorij ongemerkt vermeerderd, en eerst nadat de opstand van Radeen Ningrat eene ernstige wending had genomen, had hij berigt naar Batavia gezonden en kostte het hem inmiddels weinig moeite, om den vreedzamen Javaan, bewoner der hoofdplaats en der omliggende streken, te nopen, om de wapens aan te gorden tegen den onberaden' zoon, die zich verstoutte den vaderlijken Dalam aan te vallen en te belegeren.

Naauwelijks had Radeen Ningrat het woud en den hollen weg verlaten, dien hij opzettelijk gevolgd was, om onbemerkt in de vallei te komen, en had hij zijn arendsoog over de omliggende streken geworpen, of hij bemerkte ras, dat men van zijne komst en voornemen was verwittigd geweest; versperringen en talrijke benden gewapende Javanen schenen hem de toenadering des Dalams te zullen vermoeijelijken; intusschen de taarling was gevallen en aan terugtrekking was niet meer te denken; reeds zag men in de verte de kleine afdeling, die den aanval aan de zijde der Band*-

distrikten zoude beproeven, handgemeen zijn met overmagtige krijgsbenden.

Hadjie Taër Mandoela en de voornaamste Javaansche grooten, die zich tot Radeen Ningrat hadden vervoegd, het gevaar beseffende, waaraan zij nu waren blootgesteld, moedigden hem ten overvloede nog aan en beloofden hem eenen voordeeligen uitslag. Hunne gewapende magt werd dus onverwijd in slagorde geschaard, en zes sterke slagen op den gong (1), gevolgd van een geweldig gerammel van al de anklongs te gelijk, waren het teeken voor den aanval.

De overmagt was ongetwijfeld aan de zijde van de strijdenden voor het wettig Bestuur; doch Radeen Ningrat had voor zich zijne dapperheid, de verwijfeling zijner voor hem in de bres gesnelde vrienden, en daarenboven de gunstige ligging voor de strijdplaats, waarvan al de hoogere plaatsen door hem konden worden bezet.

Naauwelijks had hij bemerkt, dat de oude Bopatty het bevel voerde over den linkervleugel van de tegen hem overstaande magt en de regter aan de zorg van den jeugdigen Aria Djoyo was toevertrouwd, of hij steeg van zijn paard, stelde zich aan het

(1) De gong is een groot metalen in een stallaadje hangend bekken, tot de Javaansche muziek behoorende; de slagen daarop, met eenen met elastische gom overdekten hamer, verspreiden eenen klank als dien van eene middelmatige torenklok. (Gong radja itu pon de paloe orang-lah akan Alamat baginda berankat.) De koninklijke gong werd toen geslagen, als een teeken, dat de Koning in aantogt was. (Maleisch handschrift.)

hoofd van vijftig uitgelezene Assagay-voerders en begaf zich door eene schuins linksche beweging naar de plaats, waar hij zijnen broeder hoopte te kunnen ontmoeten. Deze was niet bestand, om zulk eenen geweldigen aanval te weêrstaan; hij week terug, en hierdoor werd de Bopatty mede tot eene achterwaartsche beweging genoodzaakt.

Nu drongen de aanvallers van alle zijden in de Hoofdnegorij; doch, op den aloen-aloen (het uitgestrekte vóórplein van den Dalam) gekomen, werd de strijd met vernieuwden moed weder aangevangen. De grijze, doch dappere Soeria Wienatta had te dezer plaats zijne magt te samengetrokken, en voerde nu in persoon het bevel. Radeen Ningrat verdubbelde zijne pogingen en had bijna de overwinning behaald; zelfs begon de toestand der verdedigers van de Hoofdnegorij inderdaad zeer bedenkelijk te worden, toen eensklaps aan beide kanten onder de strijdende partijen de tijding zich verspreidde, dat de Pangerang, op zijne terugreize van Cheribon, den vorigen avond aan de oevers van de Tji-manok was aangekomen en van dáár dienzelfden morgen was op weg gegaan, om naar zijnen Dalam terug te keeren, dus elk oogenblik konde worden verwacht. Nu was de zaak spoedig beslist; Radeen Ningrat zag zich van de meesten der zijnen verlaten! Eenigen trachtten onbemerkt hunne haardsteden te bereiken; anderen, en voornamelijk de hoofden, stroomden den Pangerang te gemoet; Ningrat, nog maar van een tiental vrienden verzeld, had de wijk genomen onder een' der waringien-boomen van het

voorplein en verdedigde zich aldaar met de grootste dapperheid; ook de zijnen streden met den moeder wanhoop; doch omsingeld, werd hij eindelijk ontwapend, evenwel niet dan na zwaar gekwetst te zijn.

Als een woedende tijger lag hij (eenige uren daarna) uitgestrekt op eene rustbank in de Pandoppo (1) van den Dalam, éeniglijk bijgestaan door Hadjie Taër Mandoela, die niet van zijne zijde was geweken, en die na den strijd het met moeite zóó ver had gebracht, dat de ongelukkige Radeen zijne wonden had laten verbinden.

De Pangerang, nu van alles onderrigt, had zijne plegtige intrede in de hoofdplaats van zijn Regentschap tot een' der volgende dagen uitgesteld; hij wilde bevorens het lot van zijnen onberaden' mui-tenden zoon beslist zien. Een renbode was met zijne schriftelijke berigten naar Batavia vertrokken; deszelfs terugkomst zoude men inwachten.

Door ziel- en ligchaamssmartten overstelpt, was Ningrat in eene diepe mijmering vervallen, toen eensklaps eene zacht luidende, hem wél bekende stem zijne aandacht vestigde; eene vrouwelijke gedaante naderde de sponde van den ongelukkigen Radeen: »Mirza!» riep hij uit, zich oprigtende, »Mirza!» gij zijt het, u kan de Pangerang noch

(1) Pandoppo's zijn, eenigzins boven den grond verheven, groote zalen, waarvan het dakwerk op houten of steenen pilaren rust en overigens van alle kanten open. In de voornaamste Dalams zijn er tot zes en zeven zulke pandoppo's, die op elkander volgen, terwijl aan weerskanten de woonvertrekken verdeeld liggen.

het ondankbaar vreemd Bestuur mij niet ontnemen. Uwe liefde, goede Mirza! zal mij alles vergoeden; om uwent wil is mij het leven nog dierbaar; om u zal ik het trachten te behouden, want gij zijt mijn éénig, mijn heilig eigendom." —

»Van deze gevoelens was ik overtuigd," antwoordde Mirza. (Deze Mirza was de éénige dochter van eenen Tommongong, Hoofd van het District Tjongean. Zij was, ofschoon nog geene volle twintig jaren oud, reeds weduwe van eenen rijken Arabier, die, na eene verbindtenis van slechts eenige maanden, was overleden, zonder haar kinderen, doch wel een aanzienlijk vermogen te hebben nagelaten; dit een en ander verklaart de grootere vrijheid, die zij genoot, en de meerdere ondervinding, welke zij aan den dag leide, dan men van eene gewone Javaansche vrouw zoude kunnen verwachten; thans was zij sedert ettelijke maanden aan Radeen Ningrat verloofd, en, op het berigt, dat hij zich uit den Dalam had verwijderd, en gevaarlijke ontwerpen koesterde, toegesneld, om te trachten, hem van zijn oogmerk af te brengen; te laat gekomen, wilde zij echter niet terugkeeren, zonder den geliefde te hebben gezien en getroost.) »Ja, op uwe genegenheid rekende ik," dus ging zij voort, »toen men mij wilde afraden, om tot u te komen, en men mij uitlachte over mijne trouw, en de hoop, die ik voedde, om u nog van eene vermetele onderneming terug te houden...." — »Eene vermetele onderneming!" riep Ningrat haastig uit, haar op eene barsche wijze van zich afstootende, »Mirza! weet

gij dan niet, hoe men mij behandeld heeft?" — »Dit weet ik," hernam zij eindelijk, »en daarom zeide ik ook tot hen: Radeen Ningrat is verongelukkig, hij voelt zich diep gekrenkt, want in zijn' boezem vonkelen de spranken van een' vurigen geest; doch hij bemint mij; zeker zal hij niets willen doen, dat mijn geluk dreigt omver te stooten...." — »En toch, goede Mirza!" zeide de gekwetste nu met eenen diepen zucht, de geliefde weder in zijne armen sluitende, »toch heb ik het gedaan; waart gij slechts gisteren gekomen, het ware nog tijd geweest; maar nu, arm kind! wat zal er nu van ons worden?" — »Toean Allah zal ons niet verlaten," antwoordde zij, »mijne goede overledene moeder plagt steeds van u te zeggen: te Sum* wordt Radeen Ningrat miskend, de Pangerang wordt tegen hem ingenomen, en gevaarlijke vrienden hitsen hem wederkeerig op tegen zijnen vader. Ik, die hem als een' knaap heb gezien, toen hij zich reeds deed onderscheiden door roekeloosheid, vurigheid van geest, onderneemzucht in het bedrijven van allerlei waagstukken, die aanduiden, dat hij eens zoude trachten eene hoofdrol te spelen; ik weet, dat niets zijn edel hart kan buigen, dan liefde en opregtheid: Ningrat is als ijzer tegen geweld, maar als was voor zachtheid en goede trouw!" — »Uwe moeder kende mij beter, dan al deze lieden," antwoordde de Radeen, volkomen bevredigd... — »Zoo dát waar is," fluisterde nu zachtjes de jonge vrouw, vriendelijk het voorhoofd van den krijgsman streelende, »zoo kunt gij ook mijne dringende bede niet ver-

werpen!" Eenige onschuldige liefkozingen volgden op deze woorden, die wederom eenen min gunstigen indruk schenen te hebben gemaakt; want met koelheid zeide hij tot haar: »Mirza! speel niet met mij, het kon u ligt berouwen; sterven kan ik, maar laag zijn, nimmer; doch laat hooren, wat wilt gij van mij?" — »U met uwen vader verzoenen!" Eene driftige, norsche beweging was des Radeens éénige antwoord; doch zij vervolgde met groote bedaardheid: »gij meent welligt, dat het te laat is; maar bedenk, dat, zoo gij al den Pangerang hebt beleedigd, het vaderlijk hart nog in zijnen boezem blijft kloppen; steeds kan de zoon, wanneer hij zulks opregtelijk wil, zich den weg daartoe banen: niet later dan gisteren is mij dit nog gebleken. Bij gelegenheid van zijnen doortogt te Karangs*, heeft de Pangerang zijn' intrek bij mijnen vader genomen met de jonge en schoone Radeen nayoh (1), die hij uit het land van Cheribon medebrengt; des avonds was het ramé ramé (groote feestviering), na den afloop der vermakelijkheden, en onder het nuttigen van den avondmaaltijd in den huisselijken kring, sprak uw vader aldus tot den mijnen: »Een' alleraangenaamsten dag hebt gij mij verschaft, Tom-mongong! de oogen en de tong hebt gij op de heerlijkste wijze weten te verrassen. Ik blijf u daarvoor dankbaar, en zoo ik in staat mogt wezen, één' uwer wenschen te vervullen, zoude mij zulks

(1) Radeen nayoh, de titel aan de vrouwen der Javaansche Regenten gewoonlijk gegeven; de vrouwen der Vorsten worden Ratoe genaamd.

een waar genoegen zijn, het te doen tot vereffening uwer gastvrijheid." — »Ik heb niets voor mij noodig," antwoordde mijn grijze vader, »de Compagnie en gij, mijn geëerbiedigde Landvoogd! hebt lange jaren voor mij gezorgd; mijns broeders zoon is mij reeds toegevoegd, en zal mij in het beheer van dit district opvolgen, dus ook in zijn lot is voorzien; nogtans, zoo ik mij eene bede durf veroorloven, zoo is het deze: schenk uwen zoon vergiffenis, gedenk zijn kloekmoedig gedrag, toen hij uwe hulpbenden ten strijd voerde, onder het oog van den dapperen Speelman; gedenk, o Pangerang! hoe slechts hartstogten, aan welke ieder mensch onderhevig is, zijn fier gemoed kunnen hebben vervoerd; Radeen Ningrat bemint mijne éénige, mijne geliefde dochter: laat des Nabi's (Profeets) zegen op deze beide kinderen nederkomen, ten gevolge uwer bewilliging en onze gebeden!" Er heerschte eene diepe stilte; de Pangerang zat met het hoofd rustende op zijne hand, ernstig nadenkende, toen de schoone Radeen nayoh zich tot hem boog, en op eene eerbiedige wijze iets inluisterde, terwijl de lieden van hun gevolg verlegen, en de meening van den gebieder nog niet kunnende gissen, niet wisten, welke plooi aan hun gelaat te geven. Eindelijk verhief de Pangerang zijne stem en sprak aldus: »Tommongong! het kan u niet onbekend zijn, hoe mijn eerstgeboren zoon zich jegens mij heeft gedragen; hoe hij gedurende mijne afwezigheid gewaagd heeft, zich uit den Dalam te verwijderen; zelfs heb ik reden om te vermoeden, geheime be-

rigten bevestigen zulks maar al te zeer, dat hij wapenen en volk verzamelt, om openlijk tegen mijnen vertegenwoordiger den strijd te voeren. Deze berigten zijn het juist, die mij, in weerwil van mijnen gevorderden ouderdom, mijne terugreize hebben doen bespoedigen; ik hoop slechts tijdig genoeg te komen, om den onberaden' jongeling te verhinderen, eenen stap te doen, die hem voor altoos in het verderf kan slepen. Reeds vroeger heb ik mij verklaard, en daartoe zelfs de voorloopige goedkeuring van het Nederlandsch Bestuur verkregen, dat ik hem het district Ga* als een afzonderlijk Regentschap zoude afstaan, en mij met de overige districten vergenoegen! dit ben ik nóg bereid te doen, maar onder één beding... de hoovaardige jongeling moet zich verootmoedigen en knielende om mijne vergiffenis smeeken..." — »Liever sterven," zeide Ningrat, met eene bevende stem, »veel liever sterven..." — »En waarom," vervolgde Mirza, »is het dan vernederend, om voor een' vader te knielen? Is hij niet voor ons geloovigen de vertegenwoordiger der Godheid hier op aarde? Leert ons niet de koran, waarde Ningrat! dat de zegen eens vaders alleen ons dien van den Almagtigen Vader aller menschen kan verwerven?"

Dus sprak de jonge, schoone vrouw, toen het gesprek werd afgebroken door de komst van eenen vreemdeling; deszelfs cachemiren tulband, rijk gewaad en de trekken van zijn aangezicht kondigden een' Arabier van aanzien, en van het geslacht der Sechs of Seids aan; zijn afgemat en dampend ros,

dat de reiziger eenen langen togt met spoed had afgelegd. Reeds dikwerf in de Préanger-landen geweest zijnde, was Sech Abdul Habassy (zoo heette de vreemdeling) aldaar en ook in den Dalam te Sum* zeer bekend. Radeen Ningrat vroeg hem derhalve, wat er van zijne dienst was? »De Gouverneur-Generaal,” was het antwoord, »heeft mij eene zending bij den Pangerang opgedragen (1); doch vóór mijn vertrek van Batavia heeft mij de Admiraal bij zich doen komen, en mij gelast, ook Radeen Ningrat te ontmoeten.” — »Heeft de goede Admiraal inderdaad aan mij gedacht?” vroeg de gekwetste met eene ontroerde stem, »wat zal hij nu van mij zeggen, nadat ik met de wapenen in de hand ben gevangen? Ach! ware ik slechts bezweken onder de slagen, die mij zijn toegebracht.” —

»Dit was hem natuurlijker wijze nog onbekend,” vervolgde de zendeling; »slechts weinige dagen geleden, verspreidde zich het gerucht in de hoofdstad,

(1) Meer dan ééns heeft het Nederlandsch Bestuur in Oost-Indië, sedert onze vestiging op Java, Arabische Sechs of Seids gebruikt tot het verrigten van belangrijke zendingen in den Archipel of bij inlandsche Vorsten: de algemeene achting wegens hunne voorgewende afkomst van den Profeet door Ali en Phatiema genietende, ziet men bij hen gewoonlijk eene groote deftigheid en veel doorslepenheid te zamen gepaard. Een' Talleyrand zelfs zoude het weinig moeite kosten, bij hen veel belovende scholieren te vinden voor de diplomatieke loopbaan. De in onzen tijd op Java gevestigde, en welligt nog in leven zijnde Seid Hassan, is een man, die al de beschaafde manieren van eenen welopgevoeden Europeaan bezit en diepere kennis, zelfs van Europeasche geschiedenis en staatkunde, dan men in hem zoude vermoeden en dan hij zelfs gewoonlijk wil doen blijken.

dat gij u uit den Dalam hadt verwijderd, en in het gebergte verdachte bijeenkomsten hieldt met uwe vrienden en zamenzweerders. Het Bestuur liet aanstonds eenige benden soldaten naar de bovenlanden vertrekken: morgen, welligt nog heden, rukken dezelve hier binnen. De Admiraal hoopte, dat het nog tijd zoude zijn, om u van dwaze stappen terug te houden; »zeg aan Ningrat,” dus sprak hij, »dat ik met leedwezen in der tijd heb vernomen, dat men hem onregt heeft gedaan. Dat er welligt eens gelegenheid zal zijn, om zulks te herstellen, en” voegde de Arabier, zachter sprekende, er bij, »als een geheim kan ik u toevertrouwen, dat de Admiraal Speelman alom wordt gedoodverwd als den waarschijnlijksten opvolger van den tegenwoordigen Toean bezar (1). Zeg hem tevens, dat ik met nog grooter leedwezen heb vernomen, dat Ningrat zich tegen zijn’ vader en tegen de Compagnie wil verzetten! Welligt is het nog tijd, om hem in dit verderfelijk voornemen te stuiten; geef hem derhalve van mijnent wege een’ wenk, hoe ik mij vleije, dat hij niet zal aarzelen om zich te onderwerpen, en zich met den Pangerang en met zijnen broeder te verzoenen; bij uwe terugkomst verlang ik Ningrats antwoord te vernemen. Wat moet ik nu den Admiraal berigten?” vroeg eindelijk de Arabier. —

(1) Toean bezar, de Groote Heer; Oosterlingen op Java, van den Gouverneur-Generaal sprekende, noemen hem aldus, en de Hooge Regering Orang bezar. In hunne brieven, aan het Hoofd van het Nederlandsch Bestuur, noemen hem de Keizer en Sultan van Solo en Djokjo hunnen grootvader.

»Vergun mij een oogenblik beraad,» antwoordde Ningrat, en toen Sech Abdul Habassy zich bescheidenlijk een weinig verwijderd had, vervolgde hij, zich tot Taër Mandoela wendende: »Welnu, Hadjie! wat staat ons thans te doen?» — »Wat mij te doen staat,» gaf deze tot antwoord, »weet ik zeer wel; zoodra ik u voegzaam kan verlaten, mijn jeugdige Vriend! begeef ik mij naar het Oosten van Java; aan het Hof van den Mataram vind ik welligt de gelegenheid terug, die hier thans is verbeurd, om den heiligen strijd tegen de Christenen te hervatten; wat u betreft, is moeilijker te bepalen; naar mijn begrip zoudt gij wél doen, uwe ligchaamskrachten te verzamelen, om mij derwaarts te vergezellen. Met uwen naam en uwe begaafdheden zult gij overal eene groote rol kunnen spelen, en u een' aanhang verwerven, zoodra het uur der bevrijding van uw vaderland zal zijn geslagen; daarentegen, zoo gij u onderwerpt, kunt gij staat maken op eene eeuwigdurende ballingschap naar Ceylon of Amboina; staat u dit aan, zoo spoed u eenen voetval bij den Pangerang te beproeven, dan wel bij uwen broeder....»

»Sudah-lah, — genoeg, Hadjie Taër! genoeg,» riep Ningrat ernstig; »dus voortgaande, zoekt gij mijne driften wederom te verlevendigen, en ofschoon geenszins geneigd tot knielen, zoo wil ik echter geen' stap verder doen tot mijn verderf;» en zich weder tot den Arabischen zendeling wendende, ging hij dus voort: »zeg aan den Heer Admiraal, dat ik hoogst gevoelig ben voor zijne opregte vriendschap, waarvan uwe boodschap mij een nieuw blijk

is geweest; zeg hem, dat hij zich over zijnen Javaanschen vriend Ningrat niet behoeft te schamen; dat ik, door het mij aangedaan onregt vergramd, een oogenblik ben verblind geweest (glah matta), doch openlijk en dapper heb gestreden, niet tegen de Compagnie, maar tegen eenen broeder, die mijne plaats bekleedt; zeg hem ten laatste, dat ik niet kan buigen en knielen, doch mijne publieke loopbaan als geëindigd beschouwende, mij verwijderen, en nimmermeer de wapenen zal opvatten, noch tegen het Nederlandsch Bestuur, noch tegen deszelfs bevoorregte vrienden."

Sech Abdul Habassy verwijderde zich, om zijne reize verder Oostwaarts te volbrengen. »En nu, mijn Vriend!" vervolgde Radeen Ningrat tot Hadjie Taër sprekende, na Mirza iets in het oor te hebben gefluisterd, »nu verg ik van u eene laatste dienst, en daarna hebt gij uwe vrijheid volkomen terug. Ik bemerk, dat al het volk uit den Dalam zich op het voorplein bevindt, om de kenteekenen van den plaats gehad hebbende strijd van nabij te beschouwen, en de komst van den Pangerang te verbeiden; de Bopatty is hem te gemoet gegaan, zonder zich om mij te bekreunen, en de verschrikte vrouwen zijn nog allen in de binnenvtrekken opgesloten; het zal ons ligt vallen onbemerkt achteruit te gaan, en zóó het gebergte te bereiken; laat spoedig vier uwer vertrouwdste volgelingen een Joelie (1) in ge-

(1) Joelie, eene van gevlochten bamboezen gemakte draagberrie of palaukin, door de Javaansche vrouwen gebezigd tot het doen van

reedheid brengen, om mij nog dezen nacht naar den voet van den Tankoban-praauw (1) te dragen; aldáár zal ik u mijne verdere voornemens mededeelen."

Hadjie Taër, die inderdaad zijnen jeugdigen vriend opregtelijk toegenegen was, had onverwijld alle noodige toebereidselen gemaakt tot dezen togt, en gedurende den nacht waren de zes en twintig mijlen (2) afstand werkelijk afgelegd. Bij het aanbreken van den dageraad bevonden zij zich aan den voet van het Krawangsche gebergte. De Radeen, door rust en kalmte verkwikt, gebod zijnen dragers hier stil te houden en zich te verwijderen; vervolgens tot Taër Mandoela het woord voerende: »nu moeten wij scheiden, mijn Vriend! dit smalle slingerpad voert naar eene kleine spelouk, door de Natuur in eene eenzame rots gevormd. Op de jagt zijnde, heb ik daar menigmaal uitgerust, en thans wil ik het tot eene pertapaän (kluizenaars cel) herscheppen en inrigten; hier eindig ik mijn ongelukkig leven; neem dezen diamanten ring, waarde Hadjie! het éénige kleinnood, dat mij is overgebleven; geef hem, vóór uw vertrek, aan uwen broe-

reizen binnen's Lands; velen nogtans vinden het verkieslijker te paard te rijden, hetgeen zij met bevalligheid weten te doen.

(1) De Tankoban-praauw is een der hoogste bergen tusschen de Preanger-Regentschappen en de residentie Krawang gelegen; dezelve kruin, welke eenigzins den vorm van eene omgekeerde praauw of schuit voorstelt, heeft hem dien naam doen geven.

(2) Engelsche mijlen van drie op één uur gaans; dezelfde afstand bestaat tusschen de merkpalen, die men op de groote wegen heeft geplaatst.

der, den goudsmid (1), opdat hij denzelven tot geld make, de helft daarvan als een geschenk voor hem zelve, en het overige, om mij daarvoor wekelijks eenige gantangs rijst en wat sirie-bladen te verschaffen. Deze kleine voorraad moet door zijne zendelingen in dezen hollen boom, aan den oever van dit beekje, worden geplaatst, en dan is er ruim voor mijne nooddrift gezorgd. Ga nu, en denk dikwijls aan uwen vriend, die gaarne zoude vernemen, dat gij tot meer verdraagzaamheid jegens onze Christen-vrienden hebt kunnen besluiten."

In den beginne van 168* waren er bijna drie jaren vervlogen, sedert de gebeurtenissen, waarvan de vorige regelen gewaagden. Rust en orde waren in het Regentschap Sum* teruggekeerd. Niemand wist waar Radeen Ningrat was gebleven. Sommigen, (en onder deze de oude, deszelfs einde naderende Pangerang) meenden, dat hij zich op eene pelgrims-reize naar Mekka had begeven; anderen geloofden, dat hij met Taër Mandoela, die terzelfder tijd verdween, naar het Oostelijk gedeelte van het eiland was vertrokken. Trouwens, nu en dan, en wel voornamelijk onder de zwakkere kunne, werd er geheimzinnig gesproken van eenen jongen schoonen kluizenaar, die zich in eene woeste streek van het Krawangsche gebergte ophield, en, door zijne vroomheid en krachtige gebeden, wonderdaden van den

(1) Het bedrijf van goudsmid, zoowel als dat van wapensmid, was in vroegere tijden reeds, en ook heden nog, op Java zeer geacht. De broeder van den waardigen Regent Wiera Natta, te Buitenzorg, is een bekwaam goudsmid, te Tjanjor gevestigd.

Profeet wist te verkrijgen. Eenige Tjerita's (geschreven kronijken) van dien tijd willen zelfs, dat de schoone Mirza dikwerf op weg naar die plaats werd aangetroffen, ook dat meer andere Schoonen de streek, waar de kluizenarij moest zijn, zouden hebben bezocht; welligt nogtans hadden deze uitstapjes ééniglijk het onschuldige doel, om het bad te genieten in de aldaar ontspringende rivier, aan welker water men destijds heilzame en versterkende eigenschappen begon toe te schrijven, zoodat dezelfde den naam van Tji-guppok (vruchtbaar water) had gekregen, en menig bejaard Mohammedaan, op raad der Doekons (1), de jeugdige gade derwaarts zoude hebben gezonden, ter erlanging van het doel zijner vurigste wenschen en gebeden.

De meerdere of mindere gegrondheid dezer overleveringen dáárlatende, zullen wij ons bepalen hier ééniglijk aan te stippen, dat Radeen Ningrat inderdaad in zijn eenzaam kluizenaarsverblijf een stil en vreedzaam leven was slijtende, den Koran vlijtig bestudeerde, en geene doelmatiger beoefening daartoe vond, dan in de bewondering der schoone Natuur. Zijne wandelingen strekten zich niet verder uit, dan tot de bron Tji-guppok, waarvan wij zoo even melding maakten, en alwaar hij geregeld de hem door des Profeets leer voorgeschrevene dagelijksche

(1) Doekons, mans, doch meer nog vrouwen, die in Indië het bedrijf van arts uitoefenen. Ofschoon dezelve te werk gaan naar enkele overleveringen, met bijvoeging van velerhande bijgeloovige gebruiken, is echter hunne kennis van de kracht der inheemsche kruiden en gewassen geenszins zoo verachtelijk, als men wel eens voorreeft.

wasschingen konde verrigten. Had hij al eens eenig bezoek ontvangen, zoo was nogtans zijn geheim meesterlijk bewaard gebleven.

Vroeg in den ochtendstond was Radeen Ningrat eens op de zodenbank vóór zijne cel gezeten, het prachtig schouwspel der opkomende zon bewonderende, eene vertooning, die welligt nergens den mensch met grooter' luister wordt geschonken, dan op het gezegende eiland Java. Zijn half luid gepreveld eentoonig morgengezang was nu en dan afgebroken door het klagend geluid van den Wauwau (1), en het driftiger geschreeuw van den Loetong (2); dan weder werd zijne aandacht afgetrokken door in de nabijheid te zaamgekomen boschhoenders, of door eenen rhinocéros, die, na zijnen dorst aan de bron te hebben gelescht, weder langs de smalle slingerpaden naar het diepste van het woud terugkeerde, toen hij eensklaps verrast werd door de aannadering van eenen vreemdeling; weldra herkende hij in dezen den Arabier Sech Abdul Habassy; zeer verwonderd riep hij denzelven toe: »Bism'illah! (in Gods naam!) hoe komt gij hier in deze wildernis, Mijnheer?" —

»U opzoeken, Radeen Ningrat!" was des Sechs antwoord, »en niet zonder moeite is mij zulks gelukt; sedert drie dagen doorkruis ik deze omstreken; en slechts nu en dan hebben mij de geheimzinnige wenken van de vrouwen en meisjes in

(1) De Wauwau is een grijze aap, met eene zwarte tronie en ongemeen lange armen, van eene zachte en zelfs droefgeestige inborst.

(2) De Loetong is de Javaansche zwarte aap van minder zachten aard.

de minst verre van hier gelegene kampongs eenigzins op het spoor gebragt." — »En wat kunt gij met een' armen heremiet te doen hebben?" vroeg verder de nieuwsgierige Javaan." — »Den kluizenaar in de groote wereld terug voeren," vervolgde de Arabier. »De Admiraal Speelman, sedert eenige weken tot de hooge waardigheid van Gouverneur-Generaal verheven, zendt u zijne groetenis, en tevens berigt van den dood des Pangerangs, die onder zijn' gevorderden ouderdom is bezweken; de Compagnie, als nu voldoende aan de laatste wenschen van den overledene, heeft u benoemd tot Regent van Sum*, terwijl het minder belangrijk district Gar* als een Regentschap uwen broeder den arija Djoyo zal worden aanvertrouwd. Te vergeefs verscheidene dagen hebbende moeten rondzwerven, om uw verblijf uit te vinden, terwijl het besluit uwer aanstelling reeds vóór mijn vertrek was uitgevaardigd, moet ik verheugd wezen, niet te zijn voorgekomen. Doch hoor! zoo ik mij niet vergis, verneemt men reeds in de nabijheid het gejuich der volksmenigte, die u komt inhalen en begroeten."

Inderdaad, de gewone stilte van het dal en van het eenzaam woud was gestoord door vrolijk gezang en den klank van talrijke benden anklong-spelers. De nieuw benoemde opperlandvoogd, die nimmer den dapperen Ningrat, welke eens aan zijne zijde had gestreden, uit het oog verloor, en deszelfs onderwerping en vreedzaam gedrag, na de gebeurtenis van den mislukten aanval op den Dalam, naar waarde had weten te schatten, verheugde zich,

in de gelegenheid te zijn gesteld, om hem regt te doen wedervaren; diensvolgens was, bij het afzenden der akte zijner benoeming tot opvolger zijns vaders, ook aanwijzing gedaan van de plaats, waar men den nieuwen Regent zoude kunnen aantreffen. Dit een en ander te Sum* ontvangen zijnde, waren de districts- en mindere hoofden van het Regentschap onverwijd in hunne staatsiekleederen naar het gebergte op weg gegaan, om Radeen Ningrat hulde te komen bewijzen, en om hem plegtig naar de hem met regt toekomende vaderlijke woonplaats terug te voeren.

Aan de spits van den in aantogt zijnde stoet bevonden zich de Tjoetaks of Districtshoofden met hunnen talrijken nasleep; achter hen kwam de Bopatty van het Regentschap, door een' bediende aan de hand latende leiden een fraai opgetuigd Perziaansch rijpaard, voor Radcen Ningrat bestemd; vervolgens eene ontelbare schaar vrouwen, onder welke de zusters en naaste verwanten van den Radeen, ieder van haar eenen met gele zijden stoffen overdekten zilveren schotel in de hand hebbende, waarop zich kostbare geschenken bevonden, als: eigenhandig vervaardigde kleedingstukken, batiksche en zijden hoofddoeken, slendangs, bloemen, hoofd- en armtooisels enz. enz. Daarna kwamen twee Imans of Mohammedaansche Priesters, op een rood fluweelen kussen, dragende een gedeelte van de sieraden der Poesaka (1), te weten, den kris van den overlede-

(1) Poesaka, erfenis, erfelijke goederen der Vorsten.

nen Regent, zijn' zegelring, de sumpings (1) en de rijk met goud bezette fluweelen kap, in den vorm van eene kroon, welke bij plegtige gelegenheden door den Pangerang was gedragen. De trein werd gesloten door de korpsen boogschutters en piekeniers, welke de Compagnie destijds den Regenten toestond tot behoud der veiligheid en publieke rust in de Districten.

Radeen Ningrat, die van dit oogenblik den naam van Radeen Adipatti Prawiera Natta Adi Koesoema zoude voeren, spoedde zich, het bevel tot den terugtogt te geven; doch aangezien vele vrouwen en voetgangers tot den trein behoorden, konde dezelve niet vóór het vallen van den avond de hoofdnegorij bereiken. Intusschen reeds op twee uren afstands van dáár was de weg verlicht door duizenden van obors (bamboezen fakkels), aangebragt door de toegevlloeide menigte. Aan alle kanten werd het geluid van de gongs en gamelan gehoord; ook de aloen-aloen was prachtig verlicht, en met kunstig bewerkte bamboezen eerebogen versierd en afgeschoten (2). Op elk der vier hoeken van dit ruime veld waren plaatsen afgezonderd voor de vertooning van de geliefkoosde spelen der Javanen. De beste Toppeng-spelers waren ontboden, en vergastten de menigte op het verhaal der grootsche daden van

(1) Gouden bloemen en sieraden, die door Javaansche Grooten, wanneer zij in hofgewaad zijn, in het haar worden gedragen.

(2) De Javanen zijn zeer behendig in het vervaardigen van velerhande sierlijke eerebogen en boogswijze lanen, tot opschik hunner kampongs bij plegtige gelegenheden.

Panji Dewa Kasoema, welke de stamvader van den held van dezen dag zoude zijn geweest. Elders was het tooneel voor de Chinesche schimmen of zoogenaamde Wayang koeliet (1) opgerigt; ook aan de Wayang kleteks of kleine houten marionetten, die de geschiedenis van de Prinses Dammar Boelan (licht der Maan) zouden voorstellen, was eene plaats ingeruimd; doch hetgeen het oog der inlanders wel het meest streelde, was het gezigt over eenen troep van honderd fraai gekleede rongings, die op het oogenblik dat Radeen Ningrat op de aloen-aloen verscheen, hare groote geschilderde waaijers toeklapten, en met hare vervaarlijke stemmen het op Java zoo bekende lied van Radja Poelang aanhieven.

Dit alles had evenwel weinig aantrekkelijks gehad voor den jongen Regent; want naauwelijks in het gezigt van den Dalam gekomen, was zijn oog reeds gevestigd op eene vrouwelijke gedaante, die aan den eersten trap van de Pandoppo met ongeduld zijne aankomst scheen af te wachten.

Mirza, die sedert lang (gelijk het de lezer wel zal hebben vermoed) heimelijk met Ningrat in den echt was getreden, had zich gespoed, ten einde de eerste te zijn, om den geliefde te verwelkomen in den vaderlijken Dalam. Prachtig gekleed, doch meer nog schitterende door eigen schoonheid en

(1) De Wayang koeliets zijn koddige, doch eigendommelijke figuren, uit buffelleider gesneden, den naam dragende van Bidera rama, Bidera goeroe enz., welke men achter een door eene lamp verlicht linnen scherm ziet bewegen en vechten; terwijl de bestierder van een zoodanig tooneel voor zijne personaadjen spreekt en zingt.

bevalligheden, kwam zij thans, met een' frisschen tweejarigen knaap aan de hand, haren gemaal, bij deszelfs afstijgen van het paard, op Oostersche wijze, door eenen voetval begroeten.

Ningrat deed spoedig de jeugdige Radeen nayoh oprijzen, en geleidde haar in de pandoppo, alwaar beiden op eene eenigzins verhevene plaats de eerbewijzingen ontvingen, zoowel van de Javaansche hoofden van dit Regentschap, als van die uit naburige gewesten, welke hun geschenken en gelukwenschingen van wege de Regenten dezer plaatsen kwamen aanbieden. Nadat er velerhande spijzen en ververschingen, gebak, confituren enz., voor de aanwezige gasten waren opgedragen, werden de rongings toegelaten. De nieuwe Regent verwaardigde zich het eerst den tandak-dans (1) met haar te openen, onder luide toejuiching der rondom op den grond zittende gasten, die bij iedere kunstmatige beweging der armen, en daartoe behoorende hou-

(1) De Rongings of Javaansche Bayadères hebben verschillende wijzen van dansen, hetzij onder vrouwen alleen, of met toelating van manspersonen; in dit geval treedt een enkele Javaan in den cirkel der danseressen, buigt en verdraait aldaar kunstmatig zijne armen en beenen, zonder veel op zijne partner's te letten, of wederzijds schijnbaar door deze, welke blijven dansen en schreeuwen, te worden opgemerkt. Bij plegtige gelegenheden ziet men op deze wijze de voornaamste Javaansche hoofden werkzaam deel aan dit vermaak nemen; hunne meerdere of mindere bedrevenheid in de kunst kan echter slechts door inlandsche of bevoegde kenners worden beslist. In de binnenlanden, of om het centoonige van het buitenleven te verdrijven, ziet men wel eens een' enkelen Europeaan deze gebarenkunst beproeven; doch zoo ik mij niet vergis, strekken deze alsdan eerder ten spot, dan tot bewondering der aanwezige Oosterlingen.

ding van het ligchaam, een daverend en vrolijk ah ha! ho ho! deden hooren. Op hem volgde de Bopatty, en zoo vervolgens beurtelings ieder inlandsch hoofd naar deszelfs rang, die nogtans bevorens hunnen kris afgaven, en, door zamenvoeging der handen en diepe buiging, de gewone eerbiedsbetuiging bij den Regent kwamen afleggen.

Zelfs nadat de hoogste aanwezige personen zich in de binnenvtrekken hadden begeven, bleven de vermakelijkheden voortduren, en de opkomende zon vond de verheugde volksmenigte nog bijeen in de pandoppo's en op het uitgestrekt vóórplein. De adipatti nogtans, na eenige uren rust te hebben genoten, begaf zich met een klein gevolg op reis naar Batavia, ten einde zijnen weldoener, het door hem zoo geëerbiedigd en bemind Hoofd van het Nederlandsch Bestuur, hulde en verknochtheid te gaan betuigen.

In de hoofdstad der Kolonie werd hij met onderscheiding ontvangen en onthaald; doch vervolgens naar Sum^{*} teruggekeerd, gaf hij zich geheel en al over aan de ijverige waarneming zijner ambtspligten; de éénige uitspanning, welke hij zich veroorloofde, was de hertenjagt te paard (eene tijdkorting in de Preanger-landen door Radeen Ningrat ingevoerd, en die sedert het geliefkoosd vermaak der Regenten is gebleven), en nu en dan op groote feestdagen een tiggergevecht; beide deze bedrijven dragen het kenmerk van zijn' krijgsmansgeest en dapper bestaan, doch deze wist hij ook op eene edeler wijze aan den dag te leggen, door zijn aan-

houdend streven, om zoo veel als de toenmalige bekrompen maatschappelijke ontwikkeling onder de Compagnie het gedoogde, in de hem aanvertrouwde districten nut te stichten; nimmer was hij gelukkiger, dan wanneer hij den Landcommissaris berigt kon geven van belangrijke ontginningen, of over het welslagen van door hem beproefde nieuwe aanplantingen.

Radeen Ningrat bereikte op zijne beurt eenen hoogen ouderdom, en had het, in Indië niet zeldzaam, geluk van de kinderen zijner kindskinderen om zich heen te zien spelen. Bij ieder nieuw geslacht zorgde hij, dat de grondslag der aan hetzelfde te geven opvoeding was berustende op dankbaarheid en getrouwheid aan het Nederlandsch Bestuur, waarvan hij de verlichte bescherming behoorlijk wist op prijs te stellen. De goede gevolgen zijner aldus voortgeplante beginselen kan men nu ter tijd nog duidelijk opmerken en terugvinden bij de thans in wezen zijnde geslachten der inlandsche hoofden en grooten der Preanger-Regentschappen.

Het is ligt mogelijk, dat de een of ander lezer, bij het wegleggen dezer bladzijden, verlangend is te weten, wat het verdere lot is geweest van den dweeper Taër Mandoela, dien wij in het begin van dit verhaal op het tooneel bragten: volgaarne aan zoodanig billijk verlangen wenschende te voldoen, voegen wij hier dan nog kortelijk bij, dat voornoemde Priester, na van onzen Ningrat in het Krawangsche gebergte te zijn gescheiden, zich naar het Oosten van Java had begeven, aldaar in de

landen der inheemsche Vorsten nieuwe kuiperijen heeft aangerigt, zich eenen aanhang wetende te maken, waarvan zekere, van Batavia ontvlugte slaaf, genaamd Nimrod, het zoogenaamde hoofd, doch Taër Mandoela inderdaad de verholene bewegende kracht is geweest; zijnde hij eindelijk, bij gelegenheid der aantasting van een Nederlandsch fort, met de rooverbende, door onze krijgsmagt gewapenderhand gevangen genomen en zonder verdere regtspleging te dezer plaatse met den dood gestraft.

POETRIE DEWIE-SAHARIE.

POETRIE DEWIE-SAHARIE.

EENE GESCHIEDKUNDIGE VERTELLING

UIT DE XIV EEUW.

INLEIDING.

In den jare 178— was, na eene lange en gevaarlijke ziekte, den Nederlandschen Resident te Rembang, op het eiland Java, Mr. W. v. H., door zijnen geneesheer, een reisje in de binnenlanden, tot verstrooijing en verandering van luchtstreek, aanbevolen.

Het meer Oostelijk gedeelte van Java nog niet hebbende gezien, vormde hij al dadelijk het besluit, om den zoogenaamden Oosthoek en derhalve, vooreerst, de aan zijne distrikten grenzende Residentie Grissé te bezoeken. Eenige dagen slechts waren er noodig, om van Samarang de toestemming van den Gouverneur van Java's Noord-Oostkust (1) te erlangen, en van Grissé het antwoord op den brief, waar-

(1) Tot aan het Gouvernement van Z. E. den Generaal Daendels toe, stonden de verschillende gewestelijke besturen of residenten op Java onder drie hoofd-ambtenaren: den Commissaris over de inlanden in het Westelijk, den Gouverneur van Java's N. O. kust in het midden, en den Gezaghebber van den Oosthoek in het Oostelijk gedeelte van het eiland.

in het voornemen dezer reize was ontvouwd. De toerusting daartoe konden intusschen worden voortgezet; want aan eenen gunstigen inhoud der beide verwacht wordende missives konde niet getwijfeld worden; op Java staat het vragen van belet, zelfs bij een' omtrent onbekenden kolonist, gelijk aan de verleening van eene gunst, en kan men vooruit het antwoord, dat zich zelden laat wachten, vermoeden, te weten eene even gulle aanneming van het voorgesteld bezoek en aanbod van alles, wat reize en verblijf gemakkelijk en aangenaam kan maken.

De Resident van Rembang, voornoemd, genoot dan ook bij zijne komst, ten huize van zijnen ambtgenoot, al die vriendelijkheden en gemakken, welke in zoo ruime mate zijn verknocht aan de Oostersche gastvrijheid: aangename en luchtige vertrekken, bediening, wél voorziene disch, rijtuigen en paarden werden te zijner beschikking gesteld; alleenlijk ten gevolge van eigen ligchaamsgebreken, verontschuldigde zich de huisheer, dat hij zijnen gast niet zoude kunnen vergezellen in deszelfs voorgenomen wandelingen in de omstreken van de Residentieplaats, doch had hij deze taak aan een' zijner ondergeschikte ambtenaren en aan de voornaamste Inlandsche Hoofden zijner distrikten opgedragen.

Dagelijks werd er van de frissche, aangename morgen uren gebruik gemaakt, om een toertje naar de omliggende plaatsen te doen en de eene of andere merkwaardige plek te bezichtigen: zoo was dan ook de berg Girie en de Dessa Lérang, waar men

weinig jaren te voren (1) verscheidene oude inlandsche grafplaatsen had ontdekt, al spoedig het doel van een dezer uitstapjes geweest.

Bezuiden het stadje Grissé loopt een wél onderhouden voetpad over een heuvelachtig steenig land naar voornoemden berg (Girie) en van dáár verder naar de omtrent vijf palen (Engelsche mijlen) verwijderde Dessa Lérang; dezen weg vervolgende, kan men, zonder op zijne schreden terug te komen, langs de Dessa Manjar stedewaarts keeren, nadat men bij laatstgenoemd dorp den grooten postweg heeft bereikt.

Hadden de gemakkelijke afwisselingen van dit bergachtig tooneel, door eene der schoonste en vruchtbaarste streken van het eiland Java, het gemoed van den nu bijna volkomen herstelden reiziger bijzonder opgebeurd en verkwikt, niet minder waren zijne oplettendheid en nieuwsgierigheid aangeprikkeld geworden, bij het bezigtigen der van jatiehout en steenen opgetrokken moskée (2) op den berg Girie,

(1) De grafplaatsen hier bedoeld, in de Dessa-Lérang nog aanwezig, zijn den Nederlanders eerst in het jaar 1775 bekend geworden; de goede staat, waarin dezelve waren gebleven, doet vooronderstellen, dat zulks niet het geval was van de inheemsche bevolking, maar veel eer door haar vroeger werden gekend en onderhouden.

(2) In dezen kleinen tempel of moskée (welke volgens eenige Javaansche overleveringen zoude zijn gesticht door Sech-Moelana-Magfoer, waarvan in deze bijdrage zal worden melding gemaakt, doch wederom, volgens anderen, door zekere Njey-Kaboenan, kleindochter van den Soesoehoenan-Praboe-Sasmoto, die eene gelofte had gedaan, om de penningen, daartoe vereischt, door eigen' handen-arbeid aan het weefgetouw te verdienen, en tot zóó lang bestendig onder den blooten hemel te slapen, waardoor zij den naam verkreeg van Kaboenan, van het woord *boen* in het Javaansch dauw beteekenende) wordt hedendaags

welker bouworde eenen hoogen ouderdom kenmerkte, als ook van de grafsteden in de nabijheid van de Dessa Lérang, waarvan eenige mede volgens eene vrij geregelde bouworde zijn daargesteld (1).

De vragen der reizigers, omtrent hetgeen bekend was van den oorsprong dezer gedenkteeken, werden gretig beantwoord door de aldaar tegenwoordig zijnde inlandsche hoofden, nogtans op verre na niet met die duidelijkheid, welke den beminnaar van oudheden en den geschiedkundige zoude hebben kunnen voldoen. De Regent van Grissé b. v. verhaalde, dat dit de grafplaatsen waren van eenige langgeledene te dezer plaats overledene bloedverwanten van zekeren Vorst van Tjermen (radjah Tjermen), welke naar Java zoude zijn gekomen in het jaar 1296 van de Javaansche tijdrekening (na J. C. geboorte A°. 1380). Een bejaard priester, die met de bewaking van de kleine moskée op den berg Girie scheen

nog de Mahomedaansche Godsdienst uitgeoefend, en gestadig komen er inlanders uit naburige distrikten ter bedevaart, om hunnen Profeet dankzeggingen te brengen voor herstelling van ziekten of bevrijding van rampen, enz.

(1) De merkwaardigste dezer grafsteden is werkelijk die van Poetrie Dewie-Saharie; dezelve bestaat uit een vierkant plein, ongeveer 20 voeten lang en breed, afgeschoten door eenen gemetselden muur met kleine pilasters (4 voeten hoog) op iederen hoek, en eene deur tot ingang; in dezen omvang staat een vierkant gebouw cc. 10 voeten lang en 6 voeten breed met eene deur naar het Oosten; in het midden van het inderdaad kunstmatig gemetselde koepelvormig dakwerk is eene ruime langwerpige opening tot doorgang van het licht: in dit gebouw bevindt zich de eigenlijke grafzerk, overdekt met Arabische karakters en figuren.

belast te zijn en gezegd werd zelfs tot een aanzienlijk, ja Vorstelijk geslacht te behooren, sprak van eenen Radjah derri Sabrang (een' Vorst van den overwal), welke het Islamismus op Java had willen invoeren, en tot bereiking van dit doel zijne dochter, de schoone Poetrie Dewie-Saharie, had medegebragt, ten einde deze aan den destijds regerenden Vorst van Madja-pahit uit te huwelijken, hetgeen hem echter niet gelukt was, als hebbende hij deze jonge Vorstin verloren aan de gevolgen van eene heerschende ziekte, even als verscheidene van hare broeders en naastbestaanden, wier graven gedeeltelijk in de nabijheid van de Dessa Lérang, en gedeeltelijk in de nabijheid van de hoofdnegorij Grissé, waren gevonden. Een derde inlander nog zeide, dat deze Vorst van den overwal een Radjah derri Poeloe Gedah (een Koning van het eiland Geda) was geweest.

»Jammer toch,» zeide de Heer v. H., gedurende het huiswaarts rijden, tegen den jeugdigen Nederlandschen ambtenaar, die hem verzelde, »dat de vroegere en wezenlijk zeer belangrijke geschiedenis van dit schoone eiland zoo weinig bekend is, en dat weinige nog zóódanig met bijgeloovige fabelen is vermengd, dat men, bij het navorschen der waarheid, als in een verward doolhof geraakt: de een nu heeft ons gesproken van eenen Radjah Tjermen; de tweede, van eenen Radjah derri Sabran; en een derde, van den Vorst van Gedah, en allen schijnen echter één' en denzelfden persoon te hebben bedoeld.»

»Inderdaad, achtbaar Heer! (dus werden destijds de Residenten betiteld) hebben onze inlanders een'

vreemdeling van aanzienlijke geboorte en middelen bedoeld, die in de laatste tijden van het Rijk van Madja-Pahit, en dus tegen het einde van de veertiende eeuw, werkelijk naar dit eiland is gekomen, om er de Mahomedaansche Godsdienst over te brengen en in te voeren; doch naar mijne meening was het juist geen Vorst, maar slechts een bemiddeld Arabier van het geslacht der Sechs of Saids, terwijl de in de geschreven Tjeritas (kronijken) en andere overleveringen voorkomende namen van Tjermen, Gedah en Sabran (de overwal), vergeleken met hetgeen de algemeene geschiedenis ons leert van de geestdrift, waarmede de Arabieren, zelfs nadat het gebied der Kalifen onder de veroveringen der Mongolen bezweken was, nogtans zijn voortgegaan, om hunne Godsdienstleer in andere dikwerf zeer verwijderde Landen te verspreiden, hebben mij doen vooronderstellen, dat deze Arabier wellicht afkomstig was uit de stad Juddah, nabij Mekka, gelegen in het landschap Yemen, aan de oevers van de Roode Zee, van welke namen, door verbastering, die van Tjermen en Gedah zijn ontstaan en overgebleven.

Dit wellicht dwalend denkbeeld heeft mij (dus vervolgde de jonge ambtenaar) intusschen tot een ander gevoerd, namelijk, om uit de verschillende Maleidsche of Javaansche Tjeritas (geschrevene legenden) met verwerping van al wat fabelachtig, of te zeer onwaarschijnlijk is, eene schets op te stellen, betreffende de gebeurtenissen, welke *in dit gedeelte* van het eiland Java de invoering van de Mahomedaansche Godsdienst hebben verzeld en gevolgd; indien

de Heer Resident mogt genegen zijn kennis te nemen van mijn' geringen arbeid en trouwens de zoo zeer vereischte toegevendheid wilde aanwenden, zoo zoude het mij vereerend zijn hem, bij gelegenheid, mijne bijdrage voor te lezen.

Met oplettendheid had de Resident van Rembang de eenvoudige, doch niet zonder geestdrift voorgedragen redenering van deszelfs jeugdigen reisgenoot aangehoord; met gretigheid nam hij nu dit aanbod aan, en het namiddaguur, nog van dienzelfden dag, werd reeds door hem tot het houden dezer voorlezing bepaald.

Nauwelijks was de tijd van de gewone siesta of middagslaap vervlogen, en had men vernomen, dat de gast gekapt en gekleed, derhalve wederom zichtbaar was, of men diende zijn' togtgezel van den ochtend bij hem aan.

In de langs de logeerkamers zich strekkende luchtige virandah of buitengaanderij werden twee gemakkelijke armstoelen geplaatst, met een knaapje (1) tusschen beide, waarop glazen, eene flesch Rijschen wijn, eene kruik Seltzerwater en de suikerpot; terwijl iets verder eene bejaarde slavin aan eene in den hoek staande tafel het theegoed in gereedheid bragt, en druk bezig was, met eene ganzenvlerk, het daartoe benoodigde vuur aan te wakkeren. Lezer en toehoorder plaatsten zich, nadat hun twee met beste Varinas gestopte lange pijpen waren aangereikt;

(1) Een éénvoetig rond tafeltje, ter plaatsing van drinkglazen, was licht in stolpen, enz. bij de speeltafels.

eene eer, die den minderen ambtenaar niet dagelijks te beurt viel, want in die tijden, waarvoor het beruchte reglement van pracht en praal was gemaakt, bestond er onderscheiding van rangen, tot in de lengte der tabakspijpen, en menig nieuweling op Java moest het met een kort of gebroken pijpje voor lief nemen, terwijl de *edele heer* of opperkoopman met deftigheid uit eene lange kabaalpijp rookte.

Op de gewone uitnoodiging: »laten wij ons gemakkelijk maken!" door den hoogsten in rang gegeven, trok deze zijn' zwarten fluweelen rok met gouden en de andere den groen lakenschen met stalen knopen uit, gaven die aan de in opwachting zijnde slaven, die hun daartegen twee fijne sneeuw-witte katoenen slaapmutsen overhandigden; deze voorbereidende zorgen (in het laatst der 18^e eeuw te Batavia en elders op Java nog in gebruik) afge-loopen zijnde, werd het bevel herhaald, om alle verdere bezoekers af te wijzen, en nu haalde de steller een door eene zeer goede hand nageschreven manuscript voor den dag en begon de volgende vertelling, waarvan het opschrift luidde, gelijk wij reeds in den hoofde dezer bijdrage hebben opgegeven :

POETRIE DEWIE-SAHARIE.

In den tijd, toen de Vorsten van Madja-pahit het oostelijk gedeelte van Java onder hun gebied vereenigd, en tot hofplaats de bloeiende stad

van dien naam, in het landschap Wiero-Sobo (1), verkoren hadden, was de tegenwoordige residentie Grissé, mede een daaronder behoorend gewest, bekend onder den naam van *Garsik*, in de Arabische taal beteekenende *gesticht*, hetgeen het vermoeden sterkt, dat reeds vroeger de zeevarenden van die natie aldaar moeten hebben verkeerd.

Trouwens, in het jaar volgens de Javaansche tijdrekening 1296, overeenkomende met dát na Christus geboorte 1374, bevond zich aan de monding van de Solosche rivier (destijds Bengawan-Djobo genaamd) de vrij aanzienlijke Dessa Kaboengson, waarvan de grootste helft, landwaarts gelegen, door Javanen in armoedige hutjes van gevlochten bamboezen was bewoond; een enkel steenen gebouw verheef nogtans hier deszelfs hoog rond dak verre boven de andere stulpen; dit was een tempel aan Ganésa, de Godin der Wijsheid volgens de fabelleer der Braminen, toegewijd; op eenen grooten afstand kon men reeda, wanneer de hoofdingang geopend was, het reusachtig beeld van den afgod zien, de gedaante hebbende van een wanstaltig onmatig dik mensch met een olifantshoofd, in eene zittende houding. De het minst van den tempel verwijderde woningen dienden tot verblijf van talrijke Braminen of Indische Priesters, tot de dienst van den afgod behoorende.

Het overig gedeelte van de Dessa, langs het zee-

(1) Omtrent 15 uren gaans van het tegenwoordig Sourabaya; zijnde de ruïnes en eenige merkwaardige overblijfselen van Madja-pahit nog aldaar aanwezig in de nabijheid van het bosch Bedjagong en van de dessa's Trowoelan, Kadatoc en Bodjong-ratoc.

strand gelegen, had een beter aanzien; de woningen, ofschoon ook slechts van bamboezen, waren van houten stijlen en balken voorzien, eenige voeten boven den grond verheven, ter wering van de insekten en vochtige dampen; ettelijke dezer huizen zelfs waren op steenen rollagen geplaatst; hier woonden eenige Arabieren, wien het verblijf op Java was toegestaan; onder voorwendsel van zich enkel met handelszaken te bemoeijen, was echter hun voornaamst doel, om de Mahomedaansche leerstellingen op Java in te voeren en veld te doen winnen: zoo hadden deze dan ook, ofschoon niet zonder moeite en lange onderhandelingen met opofferingen gepaard, de vergunning erlangd, om eene moskée op te rigten en te onderhouden.

Deze vreemdelingen leefden in de beste verstandhouding met de inboorlingen van het land, en het was aan hunne gesprekken en wijze raadgevingen toe te schrijven, dat laatstgenoemden reeds eenige, niet onaanzienlijke, vorderingen hadden gemaakt in het vak van den landbouw, en zoowel in beschaving als in nijverheid, in het algemeen, hunne meer binnen 's lands wonende landgenooten begonnen te overtreffen.

Onder de zich aldus te Garsik nedergezet hebbende Arabieren was er één, die in groot aanzien bij de overigen scheen te zijn, en allezins door zijne beschaafde zeden en kundigheid boven hen uitblonk; men noemde hem gewoonlijk Sech Moelana, ofschoon zijn eigenlijke naam was Abdul Malek Magfoer; uiterlijk scheen hij zich ook geheel aan handelsza-

ken toe te wijden, doch binnen den omvang zijner moskée bekleedde hij een' verheven' stand onder het getal der daartoe behoorende Priesters.

Geregeld alle morgen vóór het aanbreken van den dageraad, wanneer het slaan op de *bedook* de Mahomedaansche bewoners van het dorp tot het eerste gebed (Soebo) opriep, begaf Abdul Malek zich naar den oever van de zee; en na aldaar zijne godsdienstige louteringen te hebben verrigt, zette hij zich neder op eene verhevene plaats aan het strand, ten einde verder in zee te kunnen zien; blijkbaar was hij van deze zijde iets buitengewoons verwachtende, want bezwaarlijk kon hij later, wanneer de hitte ondragelijker was geworden, tot het besluit komen, om zich van dáár te verwijderen, en alsdan ook nog niet, voordat een zijner vertrouwelingen of bedienden hem als het ware had afgelost, om op zijne beurt het ruime veld der zee aandachtig gade te slaan.

Ook dagelijks bragt het kriecken van den morgenstond te dezer plaats aan het zeestrand den voornaamsten inwoner van het inheemsch gedeelte van de Dessa, den Patingi of het dorpshoofd Baradan, ten einde, na zich gebed te hebben, op een stuk rots neder te knielen en de opgaande zon te aanbidden.

Op zekeren dag in de maand Abdulkahidah, dat Abdul Malek iets later dan gewoonlijk aan het strand was gekomen, zag hij, dat Baradan reeds zijne gebeden had geeëindigd, en zich gereed maakte, om huiswaarts te keeren; hij groette hem als naar gewoonte met een »assalam aleikum" (de vrede zij

over u!) doch bemerkende, dat er iets ongewoons in deszelfs gemoed omging, dat hij met mindere deftigheid zijne kaén salendang om de lendenen sloeg, enz., zoo voegde hij er nog bij: »appa koerang toean patingi, ada kabar appa appa?» (wat scheelt er aan, Heer dorpshef! is er een of ander nieuws)?

»O ja! kabar niang bezar toean (groot nieuws),» antwoordde de Javaan, »benar-la seperti mimpi-koe sa malam» (het is volstrekt als in mijn' droom van dezen nacht).

»Welnu,» hervatte Abdul Malek, geheel nieuwsgierig geworden, »heb de goedheid mij uw nieuws of uwen droom mede te deelen?»

»Er zijn schepen, vele schepen in het gezicht; op mijn woord, aan den gezigteinder was het zoo even alsof een geheel bosch uit het water was te voorschijn gekomen,» dus was het antwoord, »en» vervolgde de patingi, »thans belet ons de mist, iets daarvan te zien; doch wacht maar; zoodra de kim zal opgehelderd zijn, zult gij ze kunnen tellen; welligt zijn het uwe landslieden, die gij mij onlangs zeidet te verwachten.»

De Arabier scheen dit berigt met onverschilligheid aan te hooren; doch zijn levendig oog wendde zich naar de plaats, die hem was aangewezen; en het was alsof hij de dampen, uit de zee opgestegen, met hetzelfde wilde doorboren. Eindelijk het doel zijner pogingen bereikt hebbende, begaf hij zich, zonder zich den tijd te vergunnen, om zijne waschingen te verrigten, naar eene nabijgelegene kreek, alwaar een bootje, gemaakt van eenen uitgeholden

boomstam, dat door twee dwars daarover gelegen lange en dikke bamboezen als het ware in evenwigt werd gehouden, gereed lag; twee Slaven, van pagaaijen (eene soort van roei- of liever schepriemen) voorzien, waren sedert meer dagen gewoon, zich, bij het aanbreken van den dag, derwaarts te begeven, om op den eersten wenk van hunnen meester in zee te kunnen steken; met dit weinig sterk, doch rank en gezwind vaarttuig begaf Abdul-Malek zich in het ruime sop.

»Pergi-lak dengan slamat, semporna berdjalang" ga en moge uwe reize voorspoedig zijn!" riep hem de Patingi toe, en nu spoedde deze zich naar zijne woning, niet weinig vreugde gevoelende over de ruime voordeelen, die hem deze dag beloofde, indien een of meer Arabische vaartuigen in de rivier mogten komen binnen loopen; want behalve de bediening van dorpschoofd, waren hem ook de verigtingen van eenen *Shabandar* of havenmeester opgedragen. Een departement van inkomende en uitgaande regten kan men niet wel noemen hetgeen destijds van dien aard op Java bestond, en evenwel hadden toen reeds de Vorsten, voornamelijk nadat de Arabieren en Chinezen hunne kusten bezocht hadden en aldaar begonnen handel te drijven, iets dergelijks ingevoerd: de scheepshoofden of handelaren waren verplicht, aan den *Shabandar* één van de veertig door hen ingevoerde stukgoederen af te geven voor den Vorst, en bij de veertig stuks, op deze wijze als tol gegeven, er nog één bij te voegen voor den *Shabandar*. Deze wisten hun aandeel

nu en dan wel eenigzins te vergrooten ten koste van de belangen huns meesters, dan zulks was niet zonder gevaar; want zoodra het bleek, of de afgunst hun den schijn gaf, groote middelen te bezitten, werden zij al ras naar de hoofdplaats ontboden en hunne bezittingen verbeurd verklaard, terwijl men zelden iets naders van hunne personen meer te weten kreeg.

Nauwelijks was de opkomende zon boven de kim verschenen en waren dien ten gevolge de zeedampen opgehelderd, of Abdul Malek zag de tijding van zijnen Javaanschen vriend allezins bevestigd; vijf of zes groote Arabische schepen van die soort, welke men thans nog in Indië *Paduakans* en in Arabië *Trankeys* noemt, lagen niet verre van de kust, en schenen één' met het vaarwater beter bekend persoon af te wachten; om gebruik te maken van den reeds opgekomen' zeewind, ten einde de mondingen van de rivier te naderen. Volgens het gebruik der Arabische zeevarenden, die destijds het meest op den oosthoek van Java voeren en handelden, hadden deze ook zich eerst meer westelijk gerigt, om de bergen Gossarie en Soro Wieti (die ook thans nog de zeelieden tot landerkenning aldaar dienen, en door hen om derzelver gedaante de doodkisten worden genoemd) in het gezigt te krijgen, eerst waarna zij oostelijker hielden, ten einde eene gunstige en veilige ligplaats op de reede van Grissé te vinden, alwaar zij voor alle winden beveiligd zouden zijn, als beschut aan de oostzijde door het eiland Madura, aan de N. W. zijde door het eiland Manarie en,

aan den Z. O. kant, eindelijk door de kusten van het Javaansche landschap Soerapringie (het tegenwoordig Sourabaya). De ankerplaats nabij Garsik of Grissé werd, in die verwijderde tijden, wegens de hier opgenoemde voorregten, en voornamelijk wegens den goeden moddergrond, welke voor de min volmaakte scheepsankers van dien tijd beter dan anderen was geschikt, voor een der beste van het eiland Java gehouden.

Ook van de schepen werd nu het bootje, waarin Abdul Malek zich bevond, waargenomen en terstond een lange wimpel aan den masttop van een der schepen geheeschen; zijnde dit een afgesproken sein, ten gevolge waarvan Abdul Malek zich regtatreeks naar het aldus gekenmerkte vaartuig begaf, en, op het van menschen wemend dek, in de armen zijner vrienden werd ontvangen.

De menigte verwijdende zich nogtans, met eerbied en ontzag, op de aannadering van eenen grijsaard, wiens houding en kleeding eenen verheven rang aanduiden en die met moeite de trappen van het groote luik was opgekomen. Abdul Malek knielde voor dezen neder en kuste zijne voeten, doch werd even ras door den grijsaard opgeheven en hartelijk omhelsd.

Deze persoon was Sheik Mohamed-Ed-Dullah, een zeer bemiddeld Arabier, laatstelijk gewoond hebbende in de stad Geddah (in het Arabisch Jeddah), eene kleine zeehaven, aan de oevers van de Roode zee, nabij Mekka, deszelfs geboorteplaats; vroeger was hij Landvoogd over het Arabisch gewest Yemen

geweest, doch, sedert de verovering van Adrianopel door MOURAD I verminderd in gezag en inkomsten, misnoegd geworden, had hij zich geheel van de wereldsche grootheden ontdaan, om des te beter, naar zijne begrippen, de welvaart zijner ziel te bevorderen, en bij gelegenheid eener bedevaart naar Medina, had hij op het graf van den Profeet de gelofte gedaan, om alle mogelijke pogingen aan te wenden en zijne verworven schatten te gebruiken tot de invoering van het Mahomedanendom in landstrecken, welke daarmede nog onbekend waren.

Ervaren in het vak van kunsten en wetenschappen, ook in dat van zeevaart en handel, had Sheik Ed-Doulah op het tijdstip, waarvan wij thans gewagen, sedert meer dan tien jaren zich bevljigtigd, om zendelingen, oogenschijnlijk als handelaren uitergerust, langs de kusten van Afrika en Azië, vervolgens naar het Oostelijk schier-eiland van dit werelddeel, en eindelijk naar de eilanden van den Indischen Archipel te doen vertrekken, om te onderzoeken, welke Landen de Godsdienstleer van Mahomed nog missende waren, en in welke dezelve met de meeste hoop van een goed gevolg door overreding zoude kunnen worden ingevoerd.

Met niet minder ijver en geestdrift bezield, was (de ons reeds bekende) Sech Moelana Abdul Malek, de zoon van zijnen oudsten broeder, hem tot het bereiken van dit doelwit dienstig geweest; na eenige reizen te hebben gedaan tot Trangano, Johor en Malakka, was deze eindelijk op het eiland Java aangekomen en had, als een gewoon handelaar, verschei-

dene plaatsen van deszelfs kusten bezocht. De gulle gastvrijheid, de zachte en involgende zeden van de inboorlingen, en voornamelijk de omstandigheid, dat de *Hindo's*, welke naar dit eiland ongeveer twee eeuwen vroeger waren uitgeweken en er de leer van *Brahma*, mitsgaders de zeden, de bouw- en landbouwkunst van den vasten wal van Indië hadden overgebracht en voortgeplant, sedert de laatste vijftig jaren, weinig meer zich daaromtrent hadden beijverd, zoodat, door gemis van oorspronkelijk Hindoosche Brahminen, de ijver der Javanen voor hunne Godenleer, vooral bij de geringere volksklassen, bijzonder scheen te zijn verflauwd, ofschoon zijlieden, door het verkeer met de Oosterlingen van het vaste land van Azië, veel rijper waren geworden tot verkrijging van eenen hooger trap van beschaving en nijverheid, dan de overige bewoners van deze eilandsgroep; dit een en ander was het aandachtig oog van Abdul-Malek niet ontsnapt, en maakte den grondslag uit van zijne berigten aan zijnen oom en lastgever.

Deze berigten en de verdere bijzonderheden, mondeling medegedeeld na zijne terugkomst in Arabië, waren dan ook den Scheik Ed Dullah hoogst aangenaam geweest, en hadden dezen in zijne bemoeijingen gesterkt. De zendeling was nogmaals en herhaaldelijk naar Java op reis gegaan, met handelswaren en geschenken voorzien, ook met den last, om dieper in de binnenlanden te dringen en zelfs te trachten tot de Vorsten te naderen, om met dezelve, zoo mogelijk, vriendschap en handelsbetrekkingen aan te knopen.

Met dit dubbele oogmerk had Sech Moelana Abdul-Malek zich dan ook later begeven naar het Hof van den Vorst van Madjapahit, het Oostelijk Rijk op Java, en was aldaar met goedheid en onderscheiding ontvangen en onthaald. Na alles wel te hebben opgemerkt en opgenomen, zich aldaar door zijne beschaafde manieren en vrome gedragingen in een goed licht te hebben gesteld, keerde hij op nieuw naar zijn vaderland terug en deed zijnen oom en weldoener een omstandig verhaal van dit wedervaren aan het Hof van Browi-Jaya IV, en van de vooronderstelling, waarin hij (Abdul-Malek) verkeerde, dat, zoo al niet deze Vorst, ten minste deszelfs zoon en toekomstige opvolger, destijds slechts een veelbelovend jongeling, Angka Wijaya genaamd, ligtelijk zoude zijn over te halen tot de aanneming van het ware geloof, terwijl nu reeds de Mahomedaansche priesters, welke hij tijdens zijne vroegere reizen, en nog bij gelegenheid van de laatst-ondernomene op Java, had achtergelaten, druk bezig waren om proselieten te maken, voornamelijk langs de zeestranden, alwaar de bevolking hem meer geschikt en genegen was voorgekomen, om met vreemdelingen om te gaan, en met dezelve handelsbetrekkingen aan te knopen.

Dit veelbelovend verslag verheugde den ouden Sheik ongemeen, en hij besloot, het sedert verscheidene jaren gekoesterd voornemen, om zelf naar het eiland Java te vertrekken, zonder langer verwijl uit te voeren.

Zes groote vaartuigen werden op zijnen last tot

de reize uitgerust; behalve een genoegzame voorraad mondbehoefden, voornamelijk bestaande uit Turksche tarwe en dadelvruchten, werden ook een gedeelte zijner schatten en juweelen ingeladen, mitsgaders vele handelwaren, als zijden en katoenen stoffen, werktuigen, ploeggereedschappen en zaden van zoodanige planten of gewassen, als hij vernomen had, op Java nog onbekend te zijn. Voorts liet hij zich vergezellen door vele Mahomedaansche priesters en door een twintigtal *bedawi's* of Arabische landbouwers, en toen dit alles wél bezorgd en ingescheept was, begaf hij zelf zich aan boord, op den 20ⁿ dag van de maand Ramalan, van het 788e jaar der Hegira (A^o. J. C. 1873), met drie zijner zoons, welke de Javaansche namen Kariem, Djaphar en Garick hadden aangenomen, en zijne, hem het éénigst ongehuwd overgeblevene, dochter Irène.

Op dit, door hare schoonheid, natuurlijke gaven en schranderheid bijzonder veel belovend meisje, had Sheik Ed Dullah zijne ontwerpen voornamelijk gevestigd, daar zijne oudste dochters reeds waren uitgehuwelijkt; daarom ook had hij haar, sedert verscheidene jaren, door eenen van Malakka teruggekeerden priester, de Maleïdsche taal doen aanleeren, en haren naam doen veranderen in dien van Dewie-Saharie, in laatstgenoemde taal *geest van den dag* beteekenende, waarbij nog, ten gevolge van hare voorname geboorte en rang, werd gevoegd de titel van Toean Poetrie of Prinses.

In de volgende reeks brieven door deze Dewie-Saharie aan hare zuster Phatiema, de vrouw van

zekeren Sheik Hassud, of aan dezen laatsten geschreven, vindt men de voornaamste lotgevallen, welke haar en haren vader en verdere togtgenooten zijn overgekomen, breedvoerig omschreven.

EERSTE BRIEF.

Aan Sheik Hassud!

Deze minzame letteren, haren oorsprong hebbende in een opregt hart, komen van mij Dewie-Saharie, thans op het eiland Groot-Java; moge het den Almagtige en Zijnen Profeet behagen, dat dezelve in de handen komen van mijnen vriend en broeder Sheik Hassud, die, zoo ik mag hopen, in het genot van vrede en gezondheid zijne woonplaats heeft in Geddah en wegens zijne wijsheid, magt en kunde is geplaatst in het gezag over de omliggende landstreken, tot aan Mekka; moge God en de Profeet zijnen rang en zijne waardigheden vermeerderen, en hem reeds in deze wereld alle mogelijke zegeningen schenken!

Het zij onzen broeder bekend, dat, na met onzen geëerbiedigden heer en vader, aan boord van het schip Nasr-Eddin, waarvan Nakhoda (kapitein of schipper) is Seid Abdallah, te zijn gekomen, de winden spoedig door Gods goedheid gunstig zijn geworden en de zeelieden al ras het teeken tot de afreize hebben kunnen geven, waarop al de ankers zijn geligt en de zeilen ontrold.

Ik behoef mijnen geachten Broeder wel niet mijne droefheid te beschrijven, toen ik hem nog lang, aan het strand staande, met eenen witten doek, ons het laatst vaarwel zag toezwaaijen; ik meende zelfs aan een der vensters van de Zenanah (1) de kleine hand mijner geliefde Zuster te bemerken, welke zij door het traliewerk gestoken had, om ons te begroeten.

Eene zeereis is ontbloot van groote belangrijkheid; ik zal mijnen Broeder dus het eentoonig bestaan van ons dagelijksch leven aan boord niet schilderen, te minder, daar ik, als vrouw, steeds in mijn vertrek moest blijven, en geen ander uitzigt genoot, dan water en lucht en op een' verren afstand de kusten, welke men tracht zoo min mogelijk uit het oog te verliezen.

Onze geliefde Vader, die, trots zijne gevorderde jaren, deze gevaarlijke reis had beraamd en ondernomen, was meestal ongesteld en bleef bestendig liggen. De twee slavinnen, tot mijne bediening medegenomen, werden ziek en gingen tot een ander leven over; hetgeen mijnen toestand nog onaangenameer maakte.

Na de straat van Bab-El-Mandeb te zijn doorgezeild, kregen wij vaste Z. W. winden, die onze kleine vloot spoedig en gelukkig langs de kusten tot in de nabijheid van eene stad bragten, door de zeelieden *Mascat* genoemd, waar, op last van mijnen Vader, eenige handel gedreven en drinkwater, mitsgaders andere leeftogt, werd ingenomen.

(1) De harem of het vertrek der vrouwen in Arabië.

De tweede plaats, welke men aandeed, na eenen gevaarlijken pas (het duivelsgat) te zijn doorgekomen, was Suratte, vervolgens het eiland Enegambo (Ceylon) door Heidenen en Hindoosche stammen bewoond, hetgeen ons, Geloovigen, raadzaam deed oordeelen, om ons niet te dicht bij den wal te vertrouwen. Een onzer schepen naderde dus alleen, en voorzag ons van de vereischte levensmiddelen en vruchten.

Van hier werd door de vloot gebruik gemaakt van heerschende vaste windstreken (passaat), om eenen ontzaggelijken zeeboezem dwars over te steken, en zóó bereikten wij eene plaats, *Salangör* genaamd, waar reeds velen onzer landslieden gevestigd zijn en, door den Profeet beschermd, eenen aanzienlijken handel drijven.

Hier zijn wij verplicht geweest meer dan zes weken te verwijlen, en ons geduld te oefenen, om op eenen voor ons gunstigen wind te wachten, en deze ons geschonken zijnde, kwamen wij langs eene menigte groote en kleine eilanden, niet zonder dikwijls gevaar te loopen van op klippen en zandbanken te geraken, tot aan het eiland Groot-Java, en wel aan den Westelijken hoek van hetzelfde, *Sunda-Kalappa* genaamd. Een overschoon gezigt verbeidde ons dáár, niets dan groen en weelderig groen, tot op de kruin der hoogste bergen. Nu bereikten wij vervolgens dát gedeelte van de kust, hetwelk ons door Sech-Moelana-Abdul-Malek was beschreven als herkenbaar aan drie middelmatig hooge bergen, van bijna gelijkvormige gedaante, welke echter, daar dit gedeelte van het eiland weinig verheven is, op eenen

grooten afstand op zee kunnen worden gezien; nog verder Oostwaarts houdende, kregen wij den volgenden ochtend de monding van de rivier, aan welker oever het gesticht (garsik) onzer vrienden is geplaatst.

Na de morgengebeden en reinigingen met nog meer ijver dan gewoonlijk gedaan, en den Almagtige voor deszelfs hooge bescherming, gedurende de nu afgelegde lange en gevaarlijke reize, gedankt te hebben, waren al de zeelieden en reizigers op den uitkijk; een dikke nevel belette hun echter het land te zien; eindelijk werd men een klein bootje gewaar, en kort daarop verscheen Abdul-Malek in ons midden.

Onze geëerbiedigde Vader scheen twintig jaren jonger te zijn geworden, zóó groot was zijne vreugde; lang hield hij zijnen neef in zijne armen gesloten. »Katakan ulihmoe id Muhamed! Zeg, o Mahomed!» dus riep hij uit, »wat kan ik, nederig sterveling, doen, om u mijne dankbaarheid te toonen?»

Abdul-Malek vroeg aan den grijsaard, wanneer het hem gelegen zoude zijn, om voet aan land te zetten?

»Boekan dengan Soeka-andak amba meleïkan dengan ka-andak Toean Allah sadja! Niet wanneer ik wensch, maar alleen wanneer God het goed vindt!» antwoordde de vrome grijsaard.

Nog dienzelfden morgen zeilden de schepen tot in den mond der rivier, en vóórat het avond was geworden, waren menschen en goederen reeds veilig aan den wal. Voor Sheik Mahomed-Ed-Dullah en mij was, door de zorg van Abdul-Malek, een klein

houten huisje zeer nabij de moskée opgerigt en in orde gebragt. Voor mijne broeders en de overige reisgenooten werden de medegebragte paardenharen tenten opgeslagen.

Dit was het werk van den dag van gisteren, en heden reeds is het mijne taak, om u, mijn geeerbiedigde Broeder! over ons aller lot gerust te stellen; want twee onzer schepen zullen spoedig, zoo het de Almagtige toestaat, weder naar het Land onzer geboorte terugkeeren.

Ik heb, als teeken van vriendschap, niets aan mijnen Broeder te zenden, dan een paar door mij op reis geborduurde muilen; beschouw mijn oogmerk, alsof ik u eene bloem aanbod.

Deze brief is geschreven den 15ⁿ dag van de maand Poeassa, den eersten dag van de week, het 789^e jaar van de Hegira.

TWEEDE BRIEF.

Aan Phatiema, vrouw van Sheik Hassud.

Deze minzame en opregte brief komt van de hand van Dewie-Saharie, en wordt gezonden aan hare geliefde oudste Zuster, de schoone en deugdzame Phatiema, wettige echtgenoot van den magtigen Sheik Hassud, die het gebied voert over het gewest en de stad Gedda, derzelver baaijen en kusten, die getrouw is, wijs en edelmoedig voor de behoeftigen.

Derhalve laat ik mijner Zuster weten (1), dat mijn eerste brief aan haren magtigen en godvruchtigen gemaal nog hier is verbeidende, aangezien het Gods wil niet is geweest, dat de Nakhoda seide Abdallah zoo ras zoude vertrekken als het zijn voornemen was. Thans, daar de schepen zeilreef liggen, voeg ik er nog eenige regelen bij, daartoe bezigende een blad van den lonthar (eene soort van palmboom).

Voorts dient deze om u te berigten, dat wij steeds te Garsik zijn, hebbende onze geachte Vader, wien wij het leven te danken hebben, den Seid Abdul-Malek en twee mijner broeders naar de hofplaats van den Vorst van Madja-pahit met rijke geschenken gezonden, ten einde dezen geëerbiedigden en magtigen Alleenheerscher kennis te geven van onze komst in zijne Staten en deszelfs toestemming te verkrijgen, om nader tot het verblijf te mogen komen van eenen Koning, die de vromen en de kooplieden beschermt, en die, als een hooge boom in het veld, zijne schaduwrijke takken over de omliggende struiken verspreidt.

Veel kan ik mijne beminde Zuster nog wel niet melden van dit schoone Land, wijl mijn verblijf aldaar nog van te korten duur is geweest en ik steeds in mijne vertrekken moet blijven; evenwel aan mijn

(1) Eene Oostersche uitdrukking, steeds gebruikelijk in den briefstijl, welke wij echter in de volgende brieven, korthedshalve en ter vermijding van herhalingen, even als de eerste zinsnede dezer twee brieven of inleiding, die mede in omtrent dezelfde bewoordingen voorkwam, in al de overigen voortaan weglaten zullen.

venster gezeten, heb ik een aangenaam uitzigt op het dorp der inboorlingen, op eene schilderachtig gelegen en door eenen ouden asvattha of varinga-boom (1) overschaduwde pagode, en eindelijk op eene snelstroomende rivier.

De menigte Javaansche vrouwen, die aan derzelver oever gedurig komen om zich te baden of om drinkwater te halen, en hare losse wijze van zich te kleeden, doen mij vooronderstellen, dat onze kunne in het algemeen allier meer vrijheid geniet dan in Arabië, of dat de mannen er minder minijverig zijn.

Ook komen dagelijks aan den oever dezer rivier vele Braminen, of Hindoosche Priesters, in de nabijheid van hunnen tempel de gewone louteringen verrigten, nadat zij, ter waarschuwing van de geringere klassen, hunne kleine gada-gadas of vaandeltjes in het zand hebben gestoken.

Dit gezigt is juist niet zeer aangenaam voor onzen

(1) De Asvattha-boom, door eenige schrijvers *Ficus Indica*, door anderen, *Ficus Benjamina* of *Banïanenboom* genoemd, werd door de Hindoosche Buddhisten en Braminen te allen tijde zeer geacht en als heilig beschouwd, ook veelal door hen overgebracht naar de Landen, welke zij bezocht of waar zij hunne leer ingevoerd hebben, even als de Perzianen zulks gedaan hebben ten opzichte van den Cipres- en de Arabieren betrekkelijk den Dadelboom. Op Java kreeg de Asvattha den naam van *Waringa*, gelijk Rumphius hem dan ook onder dezen naam beschrijft, in zijn *Herbarium Amboinense*. Amst. 1743, D. III, c. 1, p. 127. De oorspronkelijke naam *Asvattha* is afkomstig van het Sanskritische woord *Bhagavati* (Gods huis), dezen boom zeer passende, wegens deszelfs buitengewone schoonheid, groeikracht en verre uitstrekkende lommerrijke takken. Aristoteles en zijne navolgers Théophrastus en Plinius, ook Arrian en Strabo, maken reeds melding van dezen in Indië zoo zeer in waarde gehouden' boom.

vromen, God en Zijnen Profeet zoo zeer vereerenden Vader; doch hij moet zich wel bedwingen: ook meent hij allezins tevreden te moeten zijn over de vorderingen, welke zijne zoowel als andere Arabische Zendelingen reeds hier en in andere gewesten van het eiland hebben gemaakt. De bevolking schijnt over het algemeen weinig tegen onze leer te zijn ingenomen. De Grooten zijn zeer inhalig en op geschenken gesteld; deze bekomende, zeer toegevend; ook is het Paradijs van onzen Profeet en zijn de Hoeris, die er de Geloovigen verblijden, veel schooner en aantrekkelijker dan de Bidiya-Deris (1), waarvan de fakhirs hun tot nog toe hebben gesproken. Met gematigdheid en geduld, trouwens met gepast beleid, waarmede onze priesters en wijze mannen zoo bijzonder begaafd zijn, kan het oogeblik, volgens het zeggen mijns Vaders, niet meer verwijderd zijn van de zege der Muzelmansche halvemaan over den drietand van Wischnou, hier Buddha (2) genoemd.

De hitte is hier ongemeen drukkend; het is voor mij een groot onderscheid, in deze warme luchtstreek een klein armoedig huisje te bewonen, in stede der ruime, luchtige vertrekken van den Zenanah, van het paleis onzes vaders, aan de oevers van de Roode Zee.

Geschreven op den 27^a dag van de maand Poeassa, het 789^e jaar der Hegira.

(1) Hemelsche nimfen, volgens de Vedah's of boeken der Hindoos.

(2) Buddha werd geacht de negende vleeschwording van Wischnou te zijn; onder den naam van Fo wordt hij in China vereerd. (Zie Hyde de religione veterum Persarum.) Het vignet van dit boekdeel verbeeld dezen afgod.

DERDE BRIEF.

Aan Phatiema, vrouw van Sheik Hassud.

Deze enz. enz.

Nog altijd zijn wij te Garsik opgehouden; doch mijne geliefde en goede Zuster zal met genoeg vernemen, dat wij ons vleijen, den vromen Seid Abdul-Malek eerstdaags te zien terug komen, en reeds weten, dat hij een bijzonder gunstig onthaal aan het hof van den magtigen Vorst dezer Landen heeft mogen genieten, en thans wederom op reize naar herwaarts is.

Reeds zijn eenige zendelingen van den Vorst alhier aangekomen, om Sheik Mahomed Ed-Dullah, onzen geëerbiedigden Vader, namens hunnen meester, te begroeten en wegens zijne behouden aankomst in deze gewesten geluk te wenschen; aan hun hoofd bevindt zich een Tommongong, Joyo Boyo genaamd; het is een man van middelbaren ouderdom, die zeer hoog in de gunst van den Vorst schijnt te staan. Deze heeft mijnen Vader vrijgesteld van de betaling der tjoké (tolregt) van al zijne ingevoerde goederen; doch de geschenken, welke bij deze gelegenheid en vele anderen moeten worden gegeven, overschrijden het tienvoud dezer regten.

De Vorst van Madja-Pahit, vernomen hebbende, dat vele dienaren van den Sheik, en onder anderen mijne twee slavinnen, gedurende de reize zijn overleden, heeft eenigen zijner vassalen tot onze

bediening, en twee leenvrouwen voor de mijne in het bijzonder, afgezonden.

Deze laatsten zijn mij terstond voorgesteld en verrigten reeds hare dienst; de eene is eene getrouwde vrouw en heet Njay Tjempo, de andere, een jong meisje, Tikoes genaamd; beiden zijn bij uitnemendheid dienstvaardig en praatziek; haar gesprek heeft gewoonlijk tot onderwerp de grootheid van den magtigen Vorst dezer Landen en de schoone hoedanigheden van den Radja Moeda (den Kroonprins). Ik meen, dat de oude vrouw zeker vroeger heeft behoord tot den Zenanah; dan zij weet daaruit veel te verhalen: beiden dansen zeer aardig; jammer slechts, dat men haar gezang op den koop toe krijgt, want dit is minder aangenaam en verre beneden de liefelijke melodiën van onze jonge meisjes in het zoo gelukkig Arabië.

Twee der zendelingen van den Vorst hebben (zoo men zegt op bijzonder bevel van den Radjah Moeda) den last gekregen, om op iedere plaats, voor de vensters van mijn vertrek, jonge tjampaka-boomen te planten, wier welriekende bloemen haren aangenaamen geur tot in hetzelfde verspreiden; en de vrouwen moeten zorg dragen, dat elken morgen mijn hoofd en mijne schouderen worden omhangen met talrijke kransen, gevlochten van nog heerlijker bloemen, die witter dan elpenbeen en zachter zijn dan het dons van jonggeboren lammeren. Met de grootste stiptheid kwijten zij zich van deze taak en bereiden mij tevens de beste geregten van dit Land, waaraan ik mij echter nog zal moeten gewennen; want dezel-

ve verschillen zeer van de eenvoudige en minder gekruide spijzen van het onze.

In het algemeen komt mij alles hier zeer vreemd voor; de grootere vrijheid, die de vrouwen genieten en hare tegenwoordigheid bij vele gelegenheden, ter plaatse, waar de manspersonen zich bevinden, hindert mij het meest; echter heeft onze Heer en Vader zijn verlangen te kennen gegeven, dat ik mij hieromtrent naar de gewoonte des Lands zoude hebben te schikken. Gehoorzaamheid is de pligt onzer kunne, en derhalve moet ik mij hiernaar regelen. O waren wij slechts wederom aan de oevers van de zee, die gij, mijne Zuster! dagelijks van uwe terrassee ziet opwellen en terug deinzen! Doch zal ik, arm meisje, immermeer het onvergetelijke Land mijner geboorte wederzien? ik begin er aan te twifelen! Njay Tjempo, die zich voor eene kundige waarzegster uitgeeft, meent in de lijnen mijner hand te hebben gelezen, dat ik bestemd ben, om in deze gewesten eene voorname rol te spelen..... ach! veel liever had ik mijne dagen in de nabijheid van mijne veelgeliefde Zuster en van het graf onzer dierbare Moeder doorgebracht.

Ik heb u niets te zenden dan een stukje fijn neteldoek, dat men mij gezegd heeft, van het vaste land, waar de Hindoosche Braminen te huis behooren, afkomstig te zijn; ontvang het, lieve Zuster! met uwe gewone toegevendheid.

Geschreven den zesden dag van de maand Sawal, zijnde de vierde dag der week, het 789ste jaar van de Hegira.

VIERDE BRIEF.

Aan Phatiema, vrouw van Sheik Hassud.

Deze enz.

Mijner geliefde Zuster zij het mits deze bekend, dat wij bijna het ongeluk hebben gehad, onzen geächten Vader te verliezen, zijnde hij ernstig ziek geweest; doch het heeft den almagtigen Opperheerscher behaagd zijn nuttig leven te sparen, ten einde zijne godsvrucht en werkzaamheid nog mogen strekken tot verheerlijking en verdere uitbreiding van het ware geloof! Wij zenden u den persoon van Sherif Hidris, om u van dit alles kennis te geven en tevens om u allen gerust te stellen.

Intusschen is hierdoor onze reis naar het binnenste van het Land vertraagd geworden; Sech Abdul-Malek is teruggekeerd, met eene vriendelijke uitnoodiging van den Vorst, om naar deszelfs hofplaats te komen; hieraan was voor alsnog wegens de ongesteldheid van Sheik Mahommed niet te denken, doch men heeft begeerd, dat hij zich intusschen van het minder gezonde zeestrand zoude verwijderen, en ons werd een verblijf in eene aangename, hooger landstreek aangewezen. In een fraai en vrij wel bevolkt dorp, Lérang genoemd, is eene groote, wél ingerigte woning ter beschikking van onzen Vader gesteld, met de vrijheid, wat meer is, om er eene moskée voor onze godsdienst oefeningen op te rigten.

Hieraan is men druk bezig, lieve Zuster! en

sedert drie maanden bevinden wij ons te dezer plaats, waar Sheik Ed-Dullah, den invloed van' een' zuiverder dampkring genietende, allengskens zijne vorige gezondheid terug krijgt: dank zij den almagtigen Schepper aller dingen!

Een gedeelte van den weg hebben wij in een groot vaartuig, hier prauw chiampang genaamd, kunnen afleggen, en zijn wij aldus de rivier opgevaren, tot op de plaats, waar twee harer {armen zich verdeelen; tot dáártoe en ook verder zijn beide oevers schilderachtig, fraai en rijk met boomen en heesters begroeid; verder hebben wij, landwaarts in, de reis in djoelies of draagzetels vervolgd.

Ook hier is een Hindoosche tempel, aan den ingang van het dorp; dezelve is met veel beeldhouwwerk versierd, ongeveer vier en twintig voet hoog, vierkant en als eene piramide in eene spitse punt oploopende; toen wij er voorbij kwamen stond de Opper-bramin met ongedekten hoofde in den grooten ingang, om zijnen salam te maken; ter beide zijden van de poort zelve zagen wij twee reusachtige gedrochten, van ruwen steen uitgebeiteld (1). De achtbare Sheik kon zich niet weêrhouden, mij zachtjes toe te roepen, toen hij onze dragers en het volk voor deze beelden zag nederwerpen: »hei kamu orang bedat den trada berbudie!» o gij misleid en dom volk!

(1) Deze beelden worden Réchas genoemd en zijn gewoonlijk, alsof het wachters waren, aan de poorten der Hindoosche tempels geplaatst; in de regterhand voeren dezelve eene achtkantige knods, om den linkerarm eene slang.

De bekeering der Javanen zal echter, zoo onze Vader zich niet te zeer vleit, minder tegenstand vinden, dan men gedacht had, aangezien hier de massa der bevolking niet, gelijk op den vasten wal van Azië, in stammen of castes verdeeld is; ik kan u zelfs berigten, dat het onzen Priesters gelukt is, het hoofd der tot ons gezonden hovelingen, den vroeger in mijne brieven vermelden tommongong, Joyo-Boyo, tot het ware geloof te doen overgaan. Zijne besnijdenis heeft heimelijk dezer dagen plaats gehad, en dien ten gevolge is hij ook in den Raad, welke nu en dan in tegenwoordigheid van den Sheik gehouden wordt, verschenen. Deze Javaan is van een vurig en ondernemend karakter; hij deed al dadelijk het voorstel, om de Geloovigen, welke zich op het eiland bevinden, de wapenen te doen opvatten, ten einde, met het zwaard in de vuist, der goede zaak bevorderlijk te zijn; dan mijn Vader en de oudsten onder zijne geloofsgenooten meenen, dat zulks aan de zachtere overreding en haren onmerkbaaren invloed moet overgelaten worden. Wat er van zij, weldra zult gij en onze vrienden te Geddak over het wél gelukken onzer pogingen u kunnen verblijden.

Het ontbreekt ons hier aan niets, dan aan de tegenwoordigheid onzer achtergebleven vrienden. Ik begin mij aan de inheemsche toebereiding der spijzen zeer goed te gewinnen, en gebruik even zoo smakelijk de eenvoudig gekookte rijst met sambals (gezouten toespis), als in Arabië onze beste pillaus. De vruchten zijn hier overheerlijk; van de

ook in ons Land groeiende vinden wij slechts terug de watermeloenen (semankas), bananen, granaat-appelen en radijzen, hier lobak genaamd; maar geenszins de lekkere kisnis-druiven, de dadels, de noten, de perziken noch de abrikozen.

De Javanen kaauwen bestendig eene toebereiding van siriebladeren met arêka-noot en gambir, gelijk onze landlieden het de vruchten van den kaubplant doen.

Geschreven in de dessa Lérang den twaalfden dag van de maand Saphar, in het 790° jaar van de Hegira.

VIJFDE BRIEF.

Van dezelfde aan dezelfde.

Deze enz.

Sedert mijnen laatsten brief aan de geliefde Zuster was afgezonden, is er een geruime tijd vervlogen, maar ook veel gebeurd; aangename, doch ook minder gunstige omstandigheden hebben er plaats gehad: ik wil trachten u dezelve volgens de tijdorde te beschrijven.

Weinige dagen nadat ik de stift had nedergelegd, bevond de geachte Sheik zich gezond en sterk genoeg om de reize voort te zetten; dagelijks werd hij ten overvloede nog aangespoord door den nieuwelings bekeerden Joyo Boyo. Deze Javaan is te voortvarende; ik vrees, dat zulks ons nog in ongelegenheid zal brengen.

In de nabijheid van het tot nu toe door ons bewoonde dorp Lérang, waren intusschen door onze bedawis vele gronden ontgonnen en volgens onze landsgebruiken beplant met Turksche tarwe, waaraan de Javanen den naam van Jagong hebben gegeven; met katoen en met de geurige boon, die te Mokka zoo weelderig tiert en hier nog volstrekt onbekend was (1). Onze nijverige landbouwers hebben ook met een goed gevolg beproefd, om eene zekere soort van hoornbeesten, die hier in de bosschen bij menigte worden gevonden en zich vrij gemakkelijk laten vangen, te temmen en aan de ploegen te spannen. Vreemd stonden de inboorlingen te kijken, toen onze bedawis deze dieren, hier munding, ook karbouwen genoemd, eerst door dorst te laten lijden, handelbaar maakten, hun vervolgens een gat in den neus boorden, om, met eene vlecht van den lontharboom daardoor getrokken, dezelve te kunnen bestieren en het juk van den ploeg te laten torschen.

De vruchtbaarheid van den bodem is in deze schoone gewesten ongeloofelijk; reeds staat de Turksche tarwe in vollen bloei en de gezaaide koffijboompjes zijn meer dan een voet hoog; evenwel meenen de planters, dat de overgroote hitte denzelven schadelijk kan zijn, en men er op bedacht zal moeten wezen, om hun schaduw te be-

(1) Deze eerste overbrenging van de koffijplant op Java schijnt sedert te niet te zijn gegaan, daar in het jaar 1706 dezelve weder uit Arabië werd ontboden door den Gouverneur-Generaal Zwaardkroon: trouwens, haar naam was op Java bekend gebleven.

zorgen, hetgeen in Arabië niet zoo dringend noodzakelijk is. — Gij bevreemdt u welligt, lieve Zuster! de steeds dartele, doch in verwijdering der wereld geleefd hebbende Iréen, thans van landbouw en andere nog ernstiger aangelegenheden te hooren spreken. Trouwens, zulks zal u minder verwonderen, wanneer ik u zeg, dat ik gedurende mijn verblijf te Lérang bijna van niets anders hoorde gewagen, en dat mijn Vader mij, behalve op de uren van de maaltijden, steeds toestaat, in de vertrekken, waar hij en andere manspersonen zich bevinden, te komen en te blijven, ja zelfs, en dit zal u nog meer verbazen, om nu en dan met mijne vrouwelijke bedienden uit te gaan, alsdan evenwel bedekt met eenen sluijer.

- Dan, laat ik terugkeeren tot het verhaal, dat ik u in het begin van dezen brief heb beloofd, tot onze reize naar de hofplaats, waar wij ons thans bevinden. Eerst moesten nadere bevelen van den Vorst worden afgewacht; want deze had uitdrukkelijk den last gegeven, dat hij van des Sheiks afreize zoude verwittigd worden, daar hij met dezen, op eenigen afstand van Madja-pahit, eene zamenkomst wenschte te hebben.

Nadat zulks geregeld was geworden, stelde onze karavaan zich eindelijk in beweging en volgden wij eene zuid-oostelijke rigting naar het binnenland. Onze Vader werd in eenen prachtigen draagzetel, in eenen tweeden mijn persoon met mijne twee Javaansche oppassers, door jonge inlanders, of orang perdjoko, gedragen. Mijne broeders en eenige

Priesters, evenwel als handelaren gekleed, volgden zoo te paard als te voet, terwijl onze goederen en bagaadje op de door ons medegebragte kemelen (1) en op den rug van eenige buffels werden geladen.

Ofschoon wij in het verschiep zeer hooge bergen gewaar werden, zoo was het land, dat wij doorkruisten, evenwel meest laag en effen, terwijl wij nu en dan slechts eenige heuvelen ontmoetten, hetgeen eene aangename afwisseling met de vlakke veroorzaakte; de weg was tamelijk goed, door onmeetbare bosschen en velden van hoog allang allang (eene soort van biesen). Nu en dan echter kwamen wij door of langs eenige dorpen en gehuchten, waar ons de voornaamste bewoners voortreffelijke kokosnoten ter verkwikking aanboden. Naar de menigte van bij die gelegenheden steeds toegevoelde inlanders en vrouwen te oordeelen, moet de bevolking dezer gewesten al vrij aanzienlijk zijn.

De mindere klassen van Javanen, welke ik in die dessa's of op den weg ontmoette, waren, even als onze dragers, tot aan de heupen geheel naakt; het lange gladde haar opgebonden en tot bescherming der zon een gevlochten bamboezen korfje op het hoofd; een grof wit of blaauw katoenen kleedje, babat genaamd, dat om het onderlijf geslagen is, reikt hen naauwelijks tot aan de knieën; eenigen echter, die voornamer of bemiddelder schenen, hadden een stuk van dergelijke stoffe kruiselings over den regter schouder hangen. De vrouwen bedekken

(1) Deze lastdieren schijnen door de Arabieren destijds op Java medegebragt te zijn; thans en sedert lang vindt men er geen meer.

de heupen even als de mannen en dragen hare kinderen in een soortgelijk kleedje, dat als eene sjerp over den eenen schouder en onder den anderen arm is vastgeknoopt. De jonge meisjes binden veelal het eerst bedoelde kleedje boven den boezem vast en laten het van dáár tot aan de knieën nederhangen. De kleur van de inboorlingen is koperachtig; beide kunnen hebben veel op met hun lang git zwart haar en schijnen zich dikwijls met de zuivering van dit hoofdsieraad onledig te houden.

Tegen het middaguur kwamen wij gewoonlijk ter plaatse voor het nachtverblijf bestemd; nu en dan was de woning van een dorpshoofd daartoe in gereedheid gebracht, dan wel eene op zich zelve staande karavaansera, hier pasangrahan genaamd. Men had ons gezegd, dat zich in deze streken vele tijgers ophielden; doch wij hebben er geene gezien, waarschijnlijk omdat ons gevolg zeer talrijk en luidruchtig was, en 's nachts werden er om de pasangrahans groote vuren aangehouden, ten einde ons tegen hunne aanvallen te beveiligen.

Op den tienden dag van onze reize kwam er 's morgens vroeg een zendeling van den Radjah Moeda, om mij zijn compliment te maken, terwijl hij van wege zijnen meester eene groote hoeveelheid vruchten bragt, en schooner soorten, dan ik tot dus verre had gezien. De Semankas of watermeloenen waren uitnemend fraai, en derzelver schil geheel met daarin gesneden bloemen en vogels versierd. Dienzelfden dag kwamen wij voorbij een klein meer, in welks middelpunt zich eene verhevenheid

gevormd had van slik en modder; uit den top, die eenige overeenkomst heeft met den mond van een' vuurbrakenden berg, vloeide aanhoudend eene massa van modder en zout water. Dit verschijnsel had zich, gelijk men ons zeide, eerst kort te voren geopenbaard en werd door de bevolking als eene zeer gunstige voorspelling beschouwd, aangezien het vuur der onderaardsche geesten zich, op eene minder schrikbarende wijze dan gewoonlijk bij aardbevingen en uitbersting van vuurbergen, had geopenbaard en lucht gegeven. Sheik Ed-Dullah gelaste zijnen meest vertrouwden Priesters aanstonds, om van dit toeval behendig in hunne gesprekken met de inboorlingen gebruik te maken (1).

In het algemeen had ik gedurende de reis dikwijls gelegenheid te bemerken, zoowel door eenige uitdrukkingen, welke mijnen vader ontglipten, als door de eerbewijzingen van de volksmenigte, dat er het een of ander betreffende een huwelijk tusschen den jongen Vorst en mij moest gaande zijn. Njay Tjempo vooral wilde gestadig het gesprek daarop terug brengen en trachtte ook dagelijks in dien zin mijne droomen of de hare uit te leggen. Trouwens, ofschoon zulks wel eenigen indruk op mij maakte en mijne geheimste gedachten onwillig daarop somtijds terug kwamen, meende ik aan de vrouwelijke waardigheid verschuldigd te zijn, om daarvan niets te laten merken, maar veeleer steeds zoodanige gesprekken

(1) Deze verhevene modderwel bevindt zich in de nabijheid van de dessa Boentasan, in het regentschap Soerabaya, en wordt genaamd Roys-Semboel.

af te breken en Njay Tjempo met koelheid op te merken , dat dezelve mij niet aangenaam konden zijn.

De landstreek , die wij doorgekomen zijn en waarin wij ons nog bevinden , is onbeschrijfelijk fraai , doch met eene aaneenschakeling van bosschen begroeid ; in Arabië zoude men zich van eene zoo schoone landouwe zeker geene verbeelding kunnen maken. Onder een beter beheer en eene kunstmatiger bebouwing zoude dit gezegend Land , mijns inziens , genoegzaam alles en in overvloed kunnen voortbrengen , dat elders wordt geoogst ; doch thans vergenoegt men zich met de natuurlijke voortbrengselen , die de milde Voorzienigheid in het wild doet voortkomen , en met eenige rijst , welke de inboorlingen op de eenvoudigste wijze op kleine onbewassen plekjes grond in de bosschen of langs de helling der bergen zaaijen , terwijl zij van derzelver schamelen oogst het grootste gedeelte aan hunne hoofden , en deze wederom aan den Vorst , moeten opbrengen.

Dit herinnert mij een ongeval , dat gedurende de reis heeft plaats gehad en bijna ons allen het leven had gekost. De Sheik zich met eenige voorname Javanen onderhoudende over de wijze , waarop in Arabië de woeste gronden worden ontgonnen , verhaalde hun , dat zulks zeer gemakkelijk geschiedde door afbranding der boomen en struiken , welker asch daarna den grond bijzonder verbetert en vruchtbaar maakt. Reeds dadelijk wilden deze inboorlingen ter zelfder plaatse eene proeve daarvan nemen , en zonder zulks onzen lieden mede te deelen , of maatregelen van voorzorg in het werk te stellen , gelijk

hun de Sheik echter gezegd had noodig te zijn, door tusschen het gedeelte, hetwelk moest afgebrand worden, en het overige bosch, eene genoegzaam groote afscheiding te maken, legden zij op verschillende plaatsen groote vuren aan, met dát gevolg, dat spoedig aan de ééne zijde van den pasangrahan alles in de vlam stond en, door de droogte van het gras en de struiken, de brand zich met eene verschrikkelijke woede naar alle kanten verspreidde. Welk een tooneel, geliefde Phatiema! en juist voerde de wind de vlammen naar ons toe; gelukkig voor ons was het, dat de Pasangrahan slechts weinig schreden van den kant van het bosch stond en de bagaadje nog niet was aangekomen! Wij vlugten derhalve met spoed; doch bijna had het alles vernielende vuur ons bereikt, terwijl de rook ons als het ware den weg versperde. Nu waren wij verplicht, den nacht in het open veld door te brengen; hiertoe werd eene plaats onder eenige kokosboomen gekozen, doch aan rusten was niet te denken, want het loeijen der vlammen, het gekraak der nedervallende boomen was, volgens het zeggen van onzen Vader, gelijk aan het woest gedruisch van twee talrijke legers, die op een ander aanvallen; de gedaanteverwisselingen, welke het woud en het omliggend landschap verkregen, naar mate het verwoestend element dezelve bereikte, waren zóó snel en zóó schrikbaar zonderling, dat ik mij niet in staat gevoel u dezelve te schilderen (1).

(1) Wil de lezer eene heerlijke beschrijving van eenen zoodanigen

Ofschoon mijn Vader eenigzins ongerust was over de kwade gevolgen van dit rampspoedig voorval, waarvan hij zich als de onschuldige oorzaak beschouwde, werd de reis echter den volgenden morgen voortgezet door het doen van eenen grooten omweg, ten einde de verwoestingen van den brand, die nog verscheidene dagen geduurd heeft, te vermijden, en eindelijk op den dertienden dag onzer reis hadden wij, door God beschermd, het doel daarvan bereikt.

Bij het aanbreken van den dageraad begaven wij ons dien dag op weg, en weinige uren daarna trokken wij over de rivieren Goenting en Bedjagong in bamboezen vlotten. Hier werden ons, door nieuwe zendelingen van den Vorst, op groote talams of koperen draagschotels ververschingen en vruchten aangeboden, en kort daarop bereikten wij het bosch van Bedjagong, dat nu alleen nog tusschen de hofplaats en ons was gelegen. In het midden van dit woud zoude de eerste ontmoeting met de Vorsten plaats hebben, en daartoe was, op een ruim veld, waar al de boomen gekapt schenen en de grond zorgvuldig was gelijk gemaakt, eene groote pasangrahan opgericht. Dezelve bestond uit drie aanzienlijke gebouwen, welke door ruime overdekte gaanderijen gemeenschap met een ander hadden; het middelste gedeelte was slechts eene groote pandoppo of kioske,

brand in het woud lezen, zoo vindt hij denzelven meesterlijk afge-
maald door den grooten Zweedschen Natuurvorscher Linneus, die er
een' in zijn Vaderland bijwoonde, en er omtrent mede het slag-
offer van is geworden.

eenigzins boven den grond verheven; in het regter vleugelgebouw, dat het grootst en prachtigst was, zoude de Vorst en zijn stoet bij derzelve aankomst uitrusten en het oogenblik der ontmoeting voorbereiden; de andere vleugel, ofschoon ruim en in meerdere vertrekken afgedeeld, was eenvoudig en slechts van gevlochten bamboezen, met geweven tapijten behangen; dit laatste was voor den Sheik en mij, mitsgaders voor ons gevolg, bestemd.

Op meer dan een uur afstands van de zoo even beschreven rustplaats gekomen, werden wij op het onverwachts door muziek verrast, welke door een dertigtal, in kleine bamboezen koepeltjes gezeten, Javanen werd gemaakt; in het dicht bewassen woud deed dezelve eene alleraangenaamste uitwerking: van hier tot aan de pasangrahan stond eene dubbele rij piekendragers, boogschutters en vaandels op geregelde afstanden.

Aan de poort van het voor ons bestemde gedeelte der pasangrahan bevonden zich eene menigte orang bangsawan of hovelingen, welke de Sheik hunnen salam maakten; vervolgens begaven wij ons in onze vertrekken, ten einde een weinig uit te rusten en ons gereed te maken, om den Vorst bij deszelfs komst onze opwachting te maken.

De Sheik bedekte zijn eerwaardig hoofd met eenen groenen tulband; zijn ondergewaad was van khinkaub (1) en de schelat van kemelshaar rijk geborduurd en met vossenbont omzet, hetwelk hier

(1) Eene rijke stoffe, afkomstig van de Malabaarsche kust.

zeer bewonderd werd. Nieuwsgieriger zult gij, beminde Zuster! waarschijnlijk zijn, om ook mijne kleeding op dien dag te vernemen: gij kent mijne gehechtheid aan het eenvoudig wit; van die kleur was dan ook mijn kleet, de stoffaasje van atlas met pelswerk bezet; eenige snoeren paarden tot hoofdtooisel, met eenen neteldoekschen sluijer er over heen, die mij tot aan de voeten bedekte en mij volstrekt onzichtbaar maakte, hoewel het gebruik mijner oogen mij volkomen gelaten was.

Nauwelijks waren wij daarmede gereed, of het geraas van de toegevloeide menigte en het schelle geluid van de gons en andere muzikinstrumenten kondigden de komst van het Vorstelijk geslacht aan; omtrent een uur daarna werd ons kennis gegeven, dat de magtige Vorst Browiyaya IV zich in de groote pandoppo bevond en den Sheik Ed-Dullah wenschte te zien.

Mijn Vader begaf zich aanstonds derwaarts, gevolgd door onze broeders, eenige Seids en mindere personen, die de geschenken droegen, welke hij aan de voeten des Konings meende neder te leggen, en voorafgegaan door het Arabische vaandel, tot ons geslacht behorende: wit met eenen gelen rand, hebbende in het midden het tweesnijdende zwaard, insgelijks van gele zijde geborduurd.

Ter zelfder tijd was men ook mij komen afhalen in eenen met tapijten omkleeden draagzetel, waarin men mij langs eenen anderen weg naar de plaats bragt, waar de vrouw van den Vorst zich met hare volgelingen bevond. Deze Vorstin of Ratoe, gelijk

men haar noemt, is, naar mijne gissing, slechts dertig jaren oud, niet zeer schoon, maar vriendelijk en deftig in hare manieren; zij was gezeten op eene fraai gewerkte mat, digt bij een groot geweven gordijn, dat ons, gelijk ik het spoedig bemerkte, alleen afscheidde van de pandoppo, waar de Vorst zijn gehoor gaf, hetgeen ons toeliet alles te hooren wat aldaar gezegd werd, terwijl de Ratoe, door met voordacht daarin bewerkte openingen, tevens alles kon zien.

De Ratoe, ook door hare Hindoosche bedienden Permé Soerie genaamd, liet mij naast haar nederzitten en kuste mij, nadat ik mijn geschenk had aangeboden, zijnde een fraai stuk zilveren stoffaadje, in Sanak vervaardigd, en een gouden taparam of hoofdsieraad; vervolgens vestigde hetgeen in de pandoppo plaats vond, meer bijzonder hare aandacht, en ook de mijne was niet weinig derwaarts uitgelokt.

De pandoppo, waarin de Vorst was gezeten, was eene lang vierkante gaanderij, een paar voeten boven den grond verheven, aan drie zijden open en ondersteund door houten pilaren, met groen lofwerk en bloemen omkleed; langs den vierden kant hing het gordijn of kalambo, dat tot eene deur diende en achter hetwelk, gelijk ik u reeds gezegd heb, de vrouwen waren gezeten. Reeds had ik hier plaats genomen, toen Sheik Mohamed Ed-Dullah de pandoppo werd binnengeleid en zich, volgens het gebruik dezer Landen, diep nederboog en zijnen salam maakte, met beide handen de

voeten van den Vorst en deszelfs opperkleed aanrakende.

De Koning was op eene eenigzins verheven takhta of troon gezeten, rijk gekleed en het hoofd met eene tong-kulok (eene soort van diadeem) bedekt, naast hem hebbende den radjah moeda en deszelfs jongere broeders, mitsgaders meer achterwaarts de opperfakhirs en vele orang-bangsawan en edellieden van hun gevolg. Een eenvoudig matje was voor den Sheik aan den voet der takhta geplaatst, waarop deze en onze broeders in de zittende houding, tawarnek genaamd (1), plaats namen. De geschenken werden nu aangeboden en naast ieder vreemdeling een zilveren schotel (pawan) geplaatst met siriebladeren, gambir en andere benoodigdheden voor den betel.

Thans begon het gesprek eenige meerdere levendigheid te bekomen. De Koning vroeg den Sheik naar zijne geboorteplaats, zijnen ouderdom, ook naar den tijd, welken zijne reis had gevorderd, mitsgaders naar de beweegredenen, die hem tot dezelve hadden doen besluiten.

Op deze laatste vraag antwoordde de Sheik: »Allah toean iang menjadi-kan aloem." — »De almachtige God, die de wereld schiep, gelastte mij zulks te doen."

De Vorst scheen verwonderd en zag eenen in zijne nabijheid zich bevindende opperbramin aan, alsof hij van denzelfen eene opheldering verlangde; deze zeide dan ook met eene diepe buiging en de beide

(1) Deze houding wordt onder het lezen van den koran gebezigt door het buigen van het regter been onder de linker dij.

handen gesloten in eene biddende houding: » itoe alamat ruhnia radja Brama dewa. Hij meent zeker de geest van radjah Brama dewa.”

De Koning vroeg vervolgens, of de Sheik niet de beelden zijner goden had medegebragt, daar hij in dit geval dezelve wenschte te zien? waarop mijn Vader antwoordde: » Segala soeatoe iang toean liat iya itoe Allah. Al wat gij, o Koning! om u heen ziet, is het beeld van onzen God.”

Wie is deze God dan? hernam Browi Jaya? —

» Segala orang iang jahat takoet derri pada moekania den siksania. De goddeloozen alleen vreezen zijne wraak en zijne straffe,” vervolgde de Sheik.

— Men had mij verzekerd, hernam de Koning, dat gij naar het Oosten gekomen waart, om ons geloof aan te nemen, want: » Sajahtra atas barang siapa meng ikoet jalang jang betul! Vrede zij met allen, die het regte pad volgen!”

» Dikaloe benar betapon serta! Ware het de regte weg, ik zoude hem volgen,” antwoordde de Sheik.

Ik geloof niet, dat mij immer zoo iets stoutmoedigs is gezegd, hernam de Vorst. De braminen en fakhirs stonden daar alsof zij door eene slang waren gebeten (1); eenigen fluisterden elkander zachtjes toe: » terlaloe tjoera orang ini. Deze persoon spreekt met te veel vlugheid;” anderen vroegen: » appakah bitjara kita, wat staat ons te doen?”

Onvoorzigtig, gelijk hij mij steeds was voorge-

(1) Seperti de pagoet oelar rasannia, eene min kiesche, doch Oostersche uitdrukking.

komen ; maakte de reeds tot het ware geloof overgegaan zijnde tommongong Joyo-Boyo eenen salam, alsof hij wenschte te spreken , en zulks hem door een teeken van den Vorst vergund zijnde , waagde hij het eenige aanmerkingen te maken over de volmaaktheid der leer van den Profeet Mahometh , terwijl hij somtijds onze uitroepingen van Wallahi of demi-allah (bij God!) bezigde.

Dit kwam hem echter duur te staan , daar de op hem , meer dan op de vreemdelingen , vergramde Vorst hem een teeken gaf om zich te verwijderen , en aan eenen zijner Rijks grooten een' anderen wenk , die niets goeds beteekende , want Joyo-Boyo zeide zeer verschrikt : »telah binasah-lah amba — ik ben verloren!" en sedert dien tijd hebben wij niets meer van hem vernomen (1).

Nu zettede de Vorst het gesprek voort alsof er niets gebeurd was , doch gafeene andere wending aan hetzelfde ; hij sprak den Sheik thans over zijne kinderen : iets , dat den Mahomedanen vreemd moest schijnen ; liet zich mijnen broeders voorstellen en vroeg eindelijk naar mij en of ik reeds volwassen was.

»Anak-koe telah balek , mijn kind heeft de huwbare jaren bereikt," antwoordde de Sheik.

Ik hoop , dat de Sheik haar zal toestaan , om aan ons Hof te verschijnen? dus vervolgde de Vorst.

»Ik stel dit bewijs van uwer Hoogheids goedgunstigheid , omtrent deszelfs nederige slaven , op te

(1) De grafplaats van dezen Joyo-boyo bestaat nóg , en wordt in waarde gehouden door de vrome inlanders , in het bosch van bedjageng , een paar uren gaans van de dessa Wiero Sobo No. 1.

hoogen prijs," antwoordde mijn Vader, »om daarvan geen gebruik te maken, en reeds is mijne dochter in de tegenwoordigheid van de Ratoe."

» Baik-lah kakanda, — het is wèl, mijn Zoon!" — zeide nu Browi Jaya, en gaf het teeken, dat de vreemdelingen zich konden verwijderen. Hij zelf begaf zich naar zijne binnenkameren, en ons voorbij komende, liet hij zich ééniĳk ontvallen: » Jya Soengoh besar den baik paras-nia. Ja zeker is zij goed opgewassen en schoon van trekken!"

De Radjah moeda, die zijnen vader volgde, gaf, door eenen vriendelĳken grimlach, zijne bekrachtiging van dit oordeel te kennen en scheen mij met genoegen te zien. Verlegen wordende, bedekte ik mij het aangezicht met mijnen sluĳer..... Nu wenscht gĳ ongetwĳfeld te weten, lieve Zuster! wat ik van mijne zijde van dien jongen Vorst denk? welnu, ik voldoe aan dit billĳk verlangen: Radeen Angka Wijaya scheen mij toe, slechts ongeveer zeven- of achttien jaren oud te zĳn, ofschoon hij er deftiger uitziet dan de jonge lieden van die jaren; hij steekt boven hen uit door zijne groote en kloeke gestalte, fijne leest, heeft daarbij lang zwart haar, gelĳk al zijne landslieden; doch hetgeen slechts weinigen bezitten, is een bijzonder geestig oog.

Nadat de Vorst en de Prinsen van den bloede in hunne vertrekken waren gegaan, nam de Ratoe ook afscheid van mij en vereerde mij bij die gelegenheid eenige fraaĳe geschenken, onder anderen eenen zilveren pambrissuan (een doosje om reukwater in te doen) en een gouden pambotekan, tot het bewaren

van bedak (wit blanketsel) bestemd, waarop ik, gelijk bij mijne komst, naar het gebouw der vreemdelingen werd teruggebracht.

Hier werd ons van wege den Vorst in groote talams (koperen schotels) velerhande geregten, door zijnen keukenbediende toe bereid, aangeboden, als: lemmang, rijst op eene bijzondere wijze gekookt, hoenders en balibis, eene soort van kleine eenden; gestoofde en met saffraan gekruide visch, barinjal, kadjang, sayoor trong (drie soorten van groenten) balatjan (1), mitsgaders allerlei soort van heerlijke vruchten, terwijl in groote gindis (aarden flesschen) twee verschillende soorten van drank ons werd gebracht, te weten toeak, het tot gisting gebrachte sap van den saguwerboom, en ayer kanji, of rijstwater; het eerste werd door ons, gelijk gij ligt denken kunt, als verbodene waar ter zijde gezet.

Tegen het vallen van den avond werd onze pandoppo door vele lampen verlicht, en toen kwamen eerst drie vrouwelijke muzikanten van den Vorst, welke op de bangsi (eene Hindoosche fluit) speelden en vervolgens het Javaansche lied: » Soro daulo Wikrie daulo'' met al deszelfs afdeelingen en coupletten zongen, hetgeen zeker een goed uur duurde; daarna gaven zes inlandsche dansmeisjes ons eene proeve harer bekwaamheid. Inmiddels was de omtrek der pandoppo door eene groote menigte Javanen en vrouwen met hunne kinderen bezet geworden, die hier deel aan de vermakelijkheden

(1) Eene soort van toespijs van gedroogde en fijn gestampte garnalen met spaansche peper vermengd.

kwamen nemen, en tevens hunne nieuwsgierigheid, om de vreemdelingen en de Arabische poetrie te zien, te bevredigen.

Den volgenden ochtend vernamen wij bij onze ontwaking, dat het Vorstelijk gezin reeds naar de hofplaats was teruggekeerd en het ons nu ook vergund was, het gebouw, dat voor ons in de nabijheid van den kraton was in gereedheid gebragt, te gaan betrekken.

Wij begaven ons dan ook weder op weg, en bereikten spoedig de poorten van de stad Madja-Pahit. De noordelijke poort, die wij binnen kwamen, Gapoeroe badjang ratoe (1) genaamd, is zeer hoog en fraai, met uitnemend beeldhouwwerk versierd, eene kunst, welke hier op Java tot eenen trap van grootere volmaaktheid schijnt beoefend geweest te zijn, dan thans het geval is, daar alleen de oudere tempels en gebouwen er het kenmerk van dragen, en alles, wat thans gebouwd wordt, slechts van hout, of zelfs minder duurzame bouwstoffen (den hamboesstam) wordt vervaardigd.

Zoodra men de poort voorbij is, bevindt men zich op een groot vierkant plein, hetwelk met eenen prachtigen tempel, aan Maha Dewa toegewijd, prijkt; in deszelfs binnengedeelte tegenover den

(1) De oude overblijfselen dezer poort, ofschoon in een' vervallen staat, zijn nog aanwezig in het district Wiero Sobo, regentschap Djapan, van de residentie Sourabaya, en kunnen een slaauw denkbeeld geven van hetgeen Java eens moet zijn geweest! De poort, nog gapoeroe badjang ratoe genoemd, is 40 voeten hoog, met vele beelden en lofwerk van gebakken steen versierd.

ingang zag ik eene gaanderij van meer dan veertig zuilen, en in het midden een ontzaggeijk groot beeld van den afgod, uit granietsteen gebeiteld; op een hoog vierkant voetstuk (1) is Mahadewa voorgesteld, staande met eene piramidale kroon op het hoofd, het bovenlijf ontbloot, doch van de heupen af zeer kostbaar gekleed, de hals en de armen met eene menigte snoeren paarden versierd. In deszelfs linkerhand houdt hij eenen rozenkrans, in de regter eene waterflesch; naast hem staat zijne gaffel met drie tanden. De ooren van dit beeld, en in het algemeen van al de Goden van het Hindoosche geloof, zijn buitengewoon lang, hetgeen mij zeer verwonderde; voorts behangen met groote kraboes of oorringen, een weinig baard en lange knevels.

Langs dit plein en door eenige straten of wegen, tusschen de woningen der Javanen aangelegd, kwamen wij tot die, waar zich de voor ons bestemde bevond; deze woning is ruim, doch zeer eenvoudig en in de haast, zoo het schijnt, opgetrokken. In eenen volgenden brief geef ik u daarvan eene beschrijving, want de tegenwoordige te lang zijnde geworden, wil ik van uwe toegevendheid niet verder misbruik maken.

Geschreven te Madja-pahit den 30^{en} dag, zijnde de laatste van de maand Djoemadillakier, in het 790e jaar van de Hegira.

(1) In de Werken van Raffles en Crawford vindt men de afbeeldingen van zoodanige tempels, waarvan de overblijfselen nóg bestaan; één derzelve heeft, volgens deze Schrijvers, eene groote overeenkomst met eenen tot dezelfde dienst behoorende te Benarès.

ZESDE BRIEF.

Van dezelfde aan dezelfde.

Deze enz.

Ook nu is wederom eene geheele maan (1) ver-
loopen, sedert ik het laatst aan mijne geliefde Zus-
ter schreef; dan de gelegenheid ontbrak mij ten
eenemaal, om eenen brief te verzenden; thans
heb ik er eene gevonden, door het vertrek van
zekeren Goeroe Khatib naar Geddah, en ik spoed
mij daarvan gebruik te maken.

Van het tijdstip af, dat mijn vorige brief werd
verzonden, is er niets bijzonders voorgevallen. De
oude Vorst is sedert de eerste te zamenkomst met
den Sheik en diens gevolg zeer ingetogen en koel;
wij hebben Hoogstdenzelfen niet meer te zien ge-
kregen; nu en dan slechts zendt hij den eenen of
anderen zijner rijksgrooten, om handelswaren, zijden
stoffen, of iets dergelijks te koopen; dan wel Bra-
minen, om narigt over eenig geloofsgeschil te vra-

(1) Eene kleine aanmerking op de jaartelling der Arabieren, zal
hier welligt niet ongelegen schijnen. De Arabische jaren zijn maan-
jaren van 354 dagen, 8 uren en 40 minuten, en dus zijn hunne bur-
gerlijke jaren, van 354 en vervolgens van 355 dagen, in cirkels van
30 maanjaren verdeeld, waarvan 19 van 354 en 11 van 355 dagen,
nemende voor laatstgenoemden het 2^e, 5^e, 7^e, 10^e, 13^e, 15^e, 18^e, 21^e,
24^e, 26^e en 29^e jaar van iederen cirkel; de thans loopende is in het
jaar 1815, het 1231^e van de Hegirah, begonnen. Op Java is het nieuw
jaar en verdere feestdagen geregeld naar de nieuwe maan, doch wordt
met de viering gewacht, totdat de maan zichtbaar is.

gen; doch aangezien deze inlandsche Priesters zeer beperkte geestvermogens hebben, kan zulks der goede zaak weinig bevorderlijk zijn.

Deze Braminen echter moeten zeer te rade worden gehouden, want zij maken hier een vrij magtig gilde uit en hebben groote vorderingen, zoowel op hunne verhevene afkomst als op eene heerschende magt. De Javanen hebben eenen hoo-gen eerbied voor hen; terwijl zij in het bezit zijn gesteld van groote voorregten, gelijk, bij voorbeeld, het heffen van een gedeelte van den rijstoogst voor de Geestelijkheid, onder den naam van Jekat-bondo bekend.

De Sheik en de Arabische Priesters van zijn gevolg moeten dus zeer voorzigtig te werk gaan, voornamelijk nadat zij nog daarbij hebben opgemerkt, dat er naauwkeurig op hunne gedragingen wordt gelet en dat onze verblijfplaats als het ware omringd is door matta-matta's (spionnen). Nogtans zijn er enkele Javanen, ook te dezer plaats, heime-lijk tot de leer van Mahomed overgegaan.

Overigens brengen mijn vader en mijne broeders hunnen tijd door met zich bekend te maken met de zeden en leefwijze der Javanen en bestuderen tevens de schoone Natuur. Zij wandelen dikwijls in de omliggende bosschen, of beklimmen de bergen, om de planten en de kruiden te leeren kennen, voornamelijk de zoodanige, waaraan eenige geneeskracht wordt toegeschreven. Daar het hier niets vreemds is, ook vrouwen langs de wegen te zien gaan, zoo is het mij meestal veroorloofd hen te vergezellen; hetgeen ik gaarne doe.

De woningen, welke tot ons gebruik zijn aangewezen, zijn gelegen binnen de omheining en de muren van het vorstelijk paleis of Craton, dat eene groote oppervlakte, ja bijna een derde gedeelte van de stad beslaat. Het zijn eenige van hout opgeslagen huizingen, te zamen verbonden door eene groote, op vergulde pilasters rustende galerij of pandoppe, benevens eene fraaije badzaal, geheel van wit arduinsteen; zes waterleidingen voeren er aanhoudend het helderste water aan; doch tot groote ergernis van mijnen vader zijn al de wanden van dit vertrek met beeldhouwwerk, Hindoosche goden of zinnebeelden versierd, en in het midden van hetzelfde is een kolossaal beeld van Ganésah, volgens de Braminen de God der wijsheid, voorgesteld in de gedaante van een wanstaltig dik menschenlijf, met het hoofd en de tromp van eenen olifant.

Zoowel in deze zaal als in de meeste tempels op Java, die mijn Vader heeft kunnen te zien krijgen, is het hem voorgekomen, dat onder het beeldhouwwerk zich vele voorwerpen bevinden, welke van eenen veel hooger en ouderdom schijnen te zijn dan de overige, en niet regtstreeks tot de leer der Buddhisten of Brahminen kunnen gezegd worden te behooren, maar veel eerder schijnen in betrekking te staan met de godendienst der Egyptenaren, gelijk de Typhon, de hond Anubis, de vogel met een vrouwenhoofd en boezem afgebeeld, de nachtuil met een grijsaardshoofd, enz. (1):

(1) De afbeeldingen of schetsen dezer voorwerpen bevinden zich in de platen van het Werk van Sir Stamford Raffles, die de aanmerking

zouden welligt ook reeds de bewoners van de westelijke oevers onzer zee (de Roode Zee) vroeger tot in deze ver afgelegene eilanden zijn gekomen en er hunne fabelleer hebben overgebracht?

Dit een en ander is intusschen oorzaak, dat onze vrome Vader geen gebruik wil maken van deze prachtige badzaal, maar liever zijne wasschingen in de rivier gaat verrigten, en daarbij ook verlangt, dat ik dit voorbeeld volge; ofschoon zulks minder aangenaam is en ik mij steeds derwaarts vóór het aanbreken van den dag moet begeven, om er onbemerkt te kunnen komen en teruggaan.

Ik moet gelooven, dat er steeds aan wordt gedacht, om mij in dit Land uit te huwelijken, en zoo ik mij niet vergis, gelijk ik het u vroeger reeds heb gemeld; met den Radjah-Moeda; ten minste heb ik daarvan iets meenen te verstaan uit de gesprekken van mijnen vader met Seid Abdul-Malek; ook de Ratoe en de jongere vrouwen van den ouden Vorst, die mij dikwijls in den Craton verzoeken, gaven mij zulks herhaaldelijk te kennen en behandelen mij met de meeste onderscheiding. Trouwens veroorzaakt mij deze gedachte eene zekere stroefheid en eene buitengewone verlegenheid, wanneer het toeval wil, dat Radeen Angka Wijaya ter zelfder tijd als ik zich bij zijne moeder bevindt.

Geschreven te Madja-pahit, den 29^{en} of laatsten dag van de maand Radjap, zijnde ook de dag, waarop de Profeet, tijdens zijn leven, door den Heiligen Geest werd ontboden.

van onze Arabische briefschrijfster schijnt overgenomen te hebben....
dan wel omgekeerd.

ZEVENDE BRIEF.

Van dezelfde aan dezelfde.

Deze enz.

Mijne Zuster zoude hare Irene niet meer herkennen; zij, die in hare jeugdige jaren zoo opgeruimd en vrolijk was, is thans, ofschoon nog geen twintig jaren oud, weemoedig en droefgeestig. De toekomst vertoont zich aan hare oogen als beladen met onweerswolken, en zij mist hare zuster, bij wie zij gewend was troost en raad te vinden! In wiens boezem zoude zij thans den haren vertrouwelijk kunnen openleggen? De Sheik, onze Vader, is ernstig, streng en steeds aan gewigtige bezigheden overgegeven. De Javaansche vrouwen, welke mij ter bediening zijn toegevoegd, en die sedert mijne komst alhier nog met vier anderen zijn vermeerderd, kan ik niet vertrouwen; hare grondbeginselen (zoo men aldus mag noemen de vlugtige en meestal onbesuisde gedachten, die zich in hare lichtzinnige hersenen als het ware verdringen) zijn ook te zeer afwijkende van die, welke ik van mijne goede moeder en van u, mijne Geliefde! heb bekomen.

De gesprekken dezer inlandsche vrouwen loopten dan ook over niets anders dan over liefde en genot! Het is alsof het haar als eene taak is opgelegd, om mij de begaafdheden van den jongen Vorst op te vijzelen, en moet ik het u bekennen, ofschoon de welvoegelijkheid mij steeds aanspoort, om geen gehoor te geven aan den lof, dien zij bestendig den

jeugdigen erfgenaam van het Madjapahitsche Rijk toezwaaijen, zoo schep ik echter heimelijk genoeg daarin; ja, geliefde Zuster! even als hij eens over dit schoone Land moet regeren, zoo heerscht hij thans reeds in mijn hart.

Wel nu! zegt gij welligt, is het dan niet ook het voornemen van den Sheik, om dezen jongen Vorst uwe hand te schenken? — Ik geloof het zelve! intusschen schijnt mijn Vader daaromtrent niet altoos het met zich zelve eens te zijn; nu eens spreekt hij mij als ware het eene beslotene zaak, en dan gevoel ik hoop en vreugde; bij eene nadere gelegenheid schijnt hij er wederom anders over te denken en echter heb ik inmiddels de rust en de kalmte mijner ziel verloren: meer dan gij denken kunt, meer dan ik u bijna durf zeggen, bemin ik den man, die alle mogelijke pogingen daartoe van zijne zijde schijnt te willen aanwenden.

Ik schreef u, Geliefde! in eenen vorigen brief, dat ik dikwijls bij de Ratoe de avonden ging doorbrengen; hier ontmoet ik nu en dan den jongen Vorst en dagelijks waren zijne bezoeken aldaar veelvuldiger en van langeren duur; hij scheen er zich al meer en meer te behagen!

Achter de gebouwen door ons bewoond, is een boschje van Mangoestan, Mango en andere vruchtboomen, welke echter vermengd zijn met anderen, die slechts welriekende bloemen voortbrengen, als de kananga (1) kamoening (2) en meer soortgelijke;

(1) De *Uvaria kananga*, (van Linn.)

(2) *Chaleas paniculata*, (id.)

hier moet ik steeds doorkomen wanneer ik mij naar de rivier begeef; doch dikwijls bij het terugkeeren, dezer aangename lommerrijke plaats de voorkeur boven de benaauwde woonvertrekken gevende, blijf ik met mijn borduurwerk onder de schaduw van eenen grooten tamarindeboom zitten. Hier ontmoette ik, eenige weken geleden, op het onverwachtst den jongen Vorst; hij scheen als in ernstige nadenkingen gedompeld te zijn; mij ontwarende, kon ik zijne verrassing duidelijk bemerken; hij maakte mij plaats en eenen salem; doch de vrouwen, die mij volgden, verzekerden mij, dat zijne oogen op mij gevestigd bleven, totdat ik het boschje had verlaten. De kloppingen van mijnen boezem hadden mij zulks maar al te zeer te kennen gegeven.

Des avonds toen ik bij de Ratoe was en de Serimpi's van den Vorst zich beijverden om ons eenige verstrooijing te bezorgen, kwam de Radjah-Moeda vroeger dan gewoonlijk in het vertrek der vrouwen en plaatste zich bij zijne moeder; doch ongemerkt naderde hij de plaats, waar ik mij bevond. »Ik moet u om verschooning vragen,» dus sprak hij, »dat ik mij dezen morgen op uwen weg heb vertoond. Ik hoop slechts, dat gij hierdoor niet afgeschrikt zult wezen, om denzelfven ook in het vervolg te bezigen!» en te gelijker tijd vonkelden zijne groote sprekende oogen. Het nederslaan der mijne was het éénige antwoord, dat ik vermogt te geven; doch het scheen hem toe gunstig te zijn, want den ganschen avond wendden zich zijne oogen niet van mij af... dit oogenblik had over het lot van mijn geheel leven beslist.

Ook den volgenden morgen vond ik hem weder ter zelfde plaats; doch met verwondering zag ik, dat aan den oever van de rivier, welke niet verre van dáár is gelegen, een bamboezen gebouw was opgericht met fraaije Oostersche tapijten bedekt en met gordijnen behangen. »Ik heb niet geweten,» zeide mij Angka Wijaya, »dat de Sheik noch zijne dochter gebruik maakten van de badzaal naast uwe vertrekken gelegen, anders ware er reeds lang te dezer plaats een behoorlijk vertrek voor u in gereedheid gebracht.» Daarop verwijderde hij zich, en ik begaf mij met meer genoegen naar de rivier, daar ik nu volkomen vrij, en zonder zelfs van verre te kunnen worden bespied, achter eene afgeperkte omheining de genoegens van het bad konde genieten.

Vervolgens ontmoette ik aldus den jongen Vorst bijna iederen dag, en ik moet het belijden, steeds zochten hem mijne oogen wanneer ik ter plaatse kwam, waar ik gewoon was hem te bejegenen; bleef hij bij toeval eens weg, zoo was ik droefgeestig, en niet zelden hadden alsdan mijne vrouwelijke bedienden te klagen over mijne wispelturigheid gedurende het overblijvende gedeelte van dien dag.

Allengskens echter werden wij vertrouwelijker te zamen en onze bijeenkomsten van langeren duur; de Radeen, steeds onvergezeld, wist, waarschijnlijk door eenen geheimen wenk, ook mijne volgelingen tot verwijdering te verplichten; zelfs tegen mijnen wil en gegeven bevelen konde ik van Njay Tjempo niet verkrijgen, dat zij aan mijne zijde bleef, zoodra de Radjah-Moeda naderde.

Eens, en die dag kan wel als een der ongelukkigste van mijn geheel leven worden gerekend, vroeg mij de Vorst, na over minbeduidende zaken gesproken te hebben, of mijn vader over onze ontmoetingen in het bosch niet misnoegd scheen? Ik antwoordde: »dat dezelve hem onbekend waren gebleven.”... Onvoorzigtig gezegde, dat mij in zijne magt plaatste; want van dit oogenblik af werd hij dringender en schilderde hij mij zijne liefde in vuriger bewoordingen af, die te zeer overeenkwamen met hetgeen ook in mijn hart plaats vond. Naauwelijks had ik mij in de badkamer opgesloten, of tot mijne groote verwondering zag ik hem eensklaps door eene achter het hangend tapijtwerk verborgene en mij volstrekt onbekende deur binnentreden.

Vertoornd over eene zoodanige verregaande, en tegen de Mahomedaansche zeden zoo zeer strijdende onbescheidenheid, verzocht ik op eenen ernstigen toon, dat de jonge Vorst zich verwijderde, daar ik mij anders genoodzaakt zoude zien, om terstond huiswaarts te keeren. Deze bedreiging, met eene koele en fiere houding uitgesproken, scheen hem een oogenblik te doen aarzelen; dan zich herstellende, gaf hij mij het verlangen te kennen, dat ik hem nog slechts een oogenblik mogt aanhooren en hij mij vervolgens zoude verlaten. Nu verweet hij mij het weinige vertrouwen, dat ik in hem scheen te stellen. »Zijt gij niet bestemd” dus sprak hij, »om weldra mijne vrouw te worden? Is het u niet genoegzaam bekend, dat Sheik Ed-Dullah, uw Vader, zulks vurig wenscht, en hebt gij niet

reeds de verzekering aangenomen, dat ik u steeds zal beminnen? Waarom dan vreest gij, u hier alleen met mij te bevinden? of zijt gij welligt reeds van meening veranderd, en hoopt gij in Arabië een' volmaakter echtgenoot dan Angka Wijaya te vinden?"

Dit verwijt trof mij en deed mij nog toorniger worden, zoodat zulks duidelijk op mijn gelaat moet zijn te lezen geweest, want de Radeen ontstelde en scheen gcheel verlegen te zijn, hetgeen mij den moed gaf, om hem met bitsigheid te zeggen: »Djika Toean Radjah bestarie mengappa maloe dayang. Indien de Vorst inderdaad zoo volmaakt is, waarom laat hij zich dan door een jong meisje beschamen?" —

Nu werd Angka Wijaya op zijne beurt zeer vergramd; hij verliet het vertrek terstond en verwijderde zich met snelle schreden.

Helaas! naauwelijks had ik hem uit het oog verloren, of ik had reeds berouw over mijne voortvarendheid. Ik beminde hem meer dan immer, en waarschijnlijk had ik hem nu voor altijd verloren; want elk Javaansch meisje van eenige geboorte zoude het zich een geluk achten, het voorwerp der keuze van den troonsopvolger te zijn. Ik keerde bedroefd naar huis en gaf dáár lucht aan mijn beklemd gemoed. Dikwerf stond ik in beraad, of ik mij niet aan de voeten van mijnen eerwaardigen Vader zoude werpen, hem alles, wat reeds tusschen ons was voorgevallen, aanvertrouwen en zijnen wijzen raad zoude inroepen. Had ik slechts deze neigingen van mijn hart gevolgd! doch vrouwelijke schaamte heeft

mij daarvan tot mijn verderf terug gehouden. Geliefde Zuster! had ik u slechts bij mij gehad! gij zoudt mij het gemis eener moeder hebben vergoed. In uwen boezem zoude zich de mijne hebben kunnen ontlasten: van u had ik gewis wijzen raad en goede lessen ontvangen. Nu was ik hier alleen onder mannen; want de Javaansche vrouwen, mij tot bediening en gezelschap gegeven, zijn geheel van het vorstelijk geslacht afhankelijk en trachten steeds mij het hoofd nog verder te doen verliezen, door mij gedurig van Angka Wijaya, van zijne goede hoedanigheden, schoone leest en beminnelijkheid te spreken; zij hadden gehoord of wel bemerkt, dat de jonge Vorst mij verstoord had verlaten, en schenen den geheelen dag koel en misnoegd tegen mij. Den volgenden nacht deed ik geen oog toe; met ongeduld zag ik het ochtenduur naderen; hoop en vrees maakten zich beurteling meester van mijne ziel: zoude hij voor altijd verkoeld zijn en mij niet meer beminnen? deze vraag kwam mij gedurig op de lippen.

Ik begaf mij als gewoonlijk naar de badplaats; doch de jonge Vorst liet zich niet zien! bijna wanhopig keerde ik naar den Dalem terug: zouden mijne woorden hem dan zoo diep hebben beledigd, dat de liefde, welke hij mij als zoo opregt en zoo hevig had geschilderd, eensklaps voor altijd was verdwenen?

Vier dagen bragt ik in deze bange onzekerheid door; eindelijk kwam eene vrouw uit den Craton, met een geschenk bloemen, alleen uit de zoodanigen gekozen, welke door de Javanen als zinnebeelden

van liefde en getrouwheid beschouwd worden, en eene boodschap van Angka Wijaya aan mij gerigt, aldus luidende: »De Vorst was zeer bedroefd, dat het voorgevallene in het mangoboschje de oorzaak konde zijn, dat de Poetri Dewie-Saharie minder dan te voren van deszelfs lommerrijke dreven gebruik maakte. Indien hij wist, dat de vrees om er hem te ontmoeten de Poetrie terughield, hij er zich alsdan niet meer zoude begeven, ten einde haar alle vrijheid aldaar te laten; doch bijaldien de Poetrie den Vorst niet te zeer haatte, deze alsdan de hoop koesterde, dat zij hem nog dienzelfden avond onder den grooten tamarindeboom, bij het bad-vertrek, zoude willen ontmoeten.

Zeker had ik zoodanig een verzoek moeten afslaan; doch, dierbare Phatiema! mijne liefde was grooter dan mijne voorzigtigheid, en dus was het antwoord: — »De Poetrie Dewie-Saharie was niet vergramd, maar wel bedroefd geweest; indien de Vorst haar toestaat hare vrouwelijke bedienden steeds bij zich te houden, zal zij op den bestemden tijd zich ter plaatse bevinden.»

De vrouwelijke zendeling scheen nader en langer in gesprek met mij te willen komen; doch ik gaf haar het afscheid, zeggende: »Sampé kan separti kata kita kapada Toean Radjah-Moeda. Breng slechts mijne woorden aan den jongen Vorst over.»

Zij ging; evenwel zag ik haar nog met Njay Tjempo fluisteren, en deze was den geheelen dag meer dan gewoonlijk vriendelijk en dienstvaardig; bij al de mij omringende vrouwen scheen iets bui-

tengewoons gaande te zijn, en hetzij de sterke geur der mij toegezondene bloemen, in mijn vertrek geplaatst, mij eenigzins bedwelmd maakte, of dat, gelijk ik het later dikwijls heb vermoed, men mij eenen zoogenaamden minnedrank (welken de Javaansche vrouwen zoo kunstmatig weten te bereiden) had weten in te geven: ik zelve gevoelde mij geheel anders dan gewoonlijk, ligthoofdig, slaperig en onrustig.

Tegen het vallen van den avond begaf ik mij naar het mangobosch, en aldaar geen' mensch ontmoetende, naar de passeerbaan (koepeltje) aan den oever van de rivier. Hier was alles even als voor een luisterrijk onthaal in gereedheid gebragt; bloemen in groote menigte versierden de vertrekkende en in groote koperen vazen brandden stangie (wierook) en andere welriekende kruiden. Angka Wijaya, zonder eenig gevolg, bevond zich in de kleine pandoppo; hij scheen buiten mate verheugd van mij weder te zien, betuigde mij zijn leedwezen, dat hij zich door zijne schuld van dit genoeg, gedurende zoo vele dagen, had beroofd gezien, en gaf mij de verzekering, dat zijn vader eerstdaags plegtig mijne hand voor hem zoude doen vragen.

Het vertrouwen herstelde zich spoedig tusschen ons beiden, en ik moet u bekennen, geliefde Zuster! dat ik welligt, o onvoorzigtige! het meest dáárover scheen verheugd te zijn. Nimmer had ik den Vorst zóó beminnelijk en zóó teeder gezien. Hij scheen mijne wenschen in mijne oogen te willen lezen,

om dezelve te kunnen voorkomen. Keurige gebakken en zoete dranken werden door jonge meisjes aangeboden; in één woord, alles scheen zamen te spannen om mij te betooveren en mij van het weinige oordeel, dat ik nog had, te berooven. Zonder dat ik het bemerkte, verlieten mij mijne slavinnen, na de gordijnen van het vertrek nedergelaten te hebben. Hoe zoude ik den moed hebben dit verhaal te voleindigen? eenige woorden zullen voldoende zijn, om u mijn ongeluk te doen beseffen: »telah benasa-lah amba, ik was verloren!”

Hoe schilder ik u de folteringen van mijne ziel, toen ik, na het vertrek van mijnen geliefde, mij in de verplichting vond, om naar het door ons bewoonde gedeelte van den Craton terug te keeren? Njay Tjempo en de voornaamsten van mijne volgjufters kwamen spoedig weér bij mij en schenen niets te hebben bemerkt. Den geheelen nacht heb ik in tranen en verwijtingen tot mij zelve doorgebracht. Somtjids herkreeg ik eenige kalmte bij het herdenken aan de plegtige eeden, mij door Angka Wijaya zoo menigmaal herhaald, dat ik zijne echtgenoot was, en dat hij nimmer zoude ophouden mij te beminnen!... Maar de schaamte en het berouw hadden steeds de overhand. Hoe zult gij mijn gedrag beoordeelen, geliefde Zuster! wanneer gij deze regelen lezen zult? Verstoot mij toch niet! Schrijf mij alles, wat in uw hart omgaat; bespaar mij de verwijtingen niet, want ik heb reeds zoo veel geleden en geweend, dat mijne ziel als verstompt is voor de aandoeningen; slechts bid ik u,

ontzeg mij uw medelijden en zoo mogelijk uwe vriendschap niet!

Geschreven te Madja-pahit, den 20^{en} dag van de maand Roehwah, in het 790^e jaar der Hegirah.

ACHTSTE BRIEF.

Van dezelfde aan dezelfde.

Deze enz.

Reeds zijn er wederom drie lange weken vervlogen, sedert ik mijnen laatsten, aan u gerigt, heb gesloten, en evenwel is hij nog niet vertrokken, daar de afreize van Seid Hassan, die u denzelven zoude bezorgen, vertraagd is geworden; nu kan hij ook dezen medenemen. Trouwens is er ook sedert den tijd, dat ik u schreef, niets merkwaardigs voorgevallen; nog steeds verkeer ik in bange onzekerheid, want de aanvraag mijner hand, die ik dagelijks te gemoet zag, heeft nóg niet plaats gevonden!

Angka Wijaya tracht mij gerust te stellen; hij verzekert mij, dat gewigtige Staatsbezigheden en de in een naburig gewest uitgebroken onlusten den ouden Vorst van Madja-pahit alleen verhinderen, om aan het huwelijk van zijnen zoon te denken, doch zulks als nu weldra zoude kunnen geschieden, daar de tijdingen uit de muitende distrikten ontvangen gunstiger zijn.

Daarbij blijft de Radjah-Moeda altijd dezelfde, teeder en beminnelijk! Gisteren avond nog was ik met hem in het boschje, achter de Craton, onder de schaduw van eenen Waringien-boom gezeten; aan onze voeten murmelde de rivier, hier en daar met kleine witte schuimende golfjes bedekt; boven ons de zachtgekleurde avondhemel, en met tooverende pracht fonkelden de laatste stralen van de zon door het geboomte. Het bekoorlijke van dit tooneel, verbonden met de droefgeestige stemming, welke mij sedert eenigen tijd niet verlaat, maakte hem liefkozender dan ooit; zijn innemend gelaat, dat, door de levendigheid zijner oogen, de beminnelijkste uitdrukking verkreeg, was geheel met belangstelling voor mij vervuld. »Waarom toch zijt gij ernstiger dan in vroegere dagen,» dus sprak hij, »ben ik uw gemaal niet? binnen weinige dagen zal ik het ook voor geheel Madja-pahit zijn, en dán wordt ons huwelijk met pracht en praal gevierd!»

— »Djikaloe garangan.» — »O mogt het zijn!» antwoordde ik slechts, en een vloed van tranen deed mij het hoofd in zijnen boezem verbergen. Een voorgevoel zeide mij, dat ik de gelukkigste dagen van mijn leven had genoten, en dat die van smarten en rampspoed naderden.

Angka-Wijaya deed al het mogelijke om mijn gemoed te verlevendigen, en beloofde nog denzelfden avond, de Ratoe, zijne moeder, te zullen spreken, om door hare tusschenkomst de bespoediging der plegtige aanvraag te verkrijgen.

De Sheik Ed-Dullah is bestendig bezig met de hem uit Arabië gevolgd zijnde Priesters, raadplegende over de geschiktste middelen, om hun doel, de uitbreiding van het Mahomedanendom in deze gewesten, te bereiken; zulks verschaft hun zóó veel werk, dat aan mij weinig wordt gedacht en ik de volkomenste vrijheid geniet. Ook maakt de Sheik zelden, gelijk vroeger, zinspelingen op een aanstaand huwelijk voor mij; ja somtijds spreekt hij van ons vertrek naar het vaste land! O lieve Zuster! wat zoude er dan van mij worden? »Loerah-lah kalam derri pada jari amba poenja, hier valt mij de stift uit de hand!»

Doch waarom altijd het ergste te vreezen? heeft Angka Wijaya mij niet stellig beloofd, dat de aanvraag mijner hand eerstdaags zoude worden gedaan? en heeft mijn vader niet zelfs reeds te Geddah dikwerf gesproken, alsof hij wenschte mij op Java uit te huwelijken? Wien anders konde hij hebben bedoeld, dan den troonopvolger van het Madja-pahitsche Rijk? Elk' ander' Javaan zoude hij ongetwijfeld als verre beneden zijne dochter achten; ook Sech Moe-lana Abdul-Malek deed mij zulks niet zelden in zijne gesprekken vermoeden.

Laat mij dus liever nog wat spreken van eene belangrijke wandeling, die wij onlangs deden, om eenen op geringen afstand van Madja-pahit zich bevindende tempel, aan Boedda (Buddah) gewijd, te bezigtigen, hebbende de Sheik daartoe de vergunning van een' der Hindoosche Opperpriesters bekomen.

Het gebouw is van arduinsteen, van eene schoone

bouworde en als eene naald of piramide toeloopende. De eerste tempel (want er zijn er verscheiden achter een ander, trapswijze zich verheffende) is zeer groot, door zuilen en bogen ondersteund; de ruimte tusschen de eerste zoowel als de laatstgenoemden zijn schier van onder tot boven toe met beelden van afgoden en Hindoosche zinnebeelden overladen. Vlak over den ingang staat in eene rijk met beeldhouwwerk versierde nis het kolossale beeld van Boedda, voorgesteld in eene zittende houding, de oogen gesloten en de beenen kruiselings onder het lijf gebogen (1); het bovenste gedeelte van het lijf is naakt, op eenen enkelen smallen band na, die, over den eenen schouder geslagen, om het middel de onderkleederen schijnt vast te houden. Dit beeld inderdaad door eene meesterlijke hand vervaardigd, is geplaatst op een voetstuk van steen, als lotosbladeren uitgebeiteld (2).

Twintig Braminen oefenen de dienst in dezen tempel; eenige trappen geleiden tot eenen tweeden, welke ons, even als de overige meer verhevene gebouwen, niet werd toegelaten binnen te treden; alleen vernamen wij, dat in een' derzelve een oud geschrift werd bewaard, Masa Pradja genaamd, hetwelk eene verzameling werd gezegd te zijn van grondregelen ten dienste der Vorsten en Staatsbeambten.

(1) Dit beeld, meer dan tien voeten hoog, ligt nog voorovergevallen met het hoofd tot de schouders in den grond bedolven, in de nabijheid van de Dessa Crawas, regentschap Djapan van de residentie Sourabaya.

(2) De Lotos of Waterlelie, *Nymphaea Palumbo*, van Linn.

In het voorbij komen dezer tempels, konden wij slechts door het schemeren van de daarin brandende lampen ons overtuigen, dat dezelve even prachtig zijn als die, waarin wij ons bevonden, terwijl wij van buiten zagen, dat het dak van de voornaamste koepelvormig is; aan al de ingangen ziet men, even als aan de overige Hindoosche tempels, kolossale beelden van wachters of zoogenaamde Recha's.

Geschreven den 11^{en} dag van de maand Poeassa, zijnde te Madja-pahit.

NEGENDE BRIEF.

Van dezelfde aan dezelfde.

Deze enz.

Hoe groot zal uwe verwondering zijn, lieve Pha-tiema! hoe innig het medelijden, dat gij voor uwe ongelukkige zuster gevoelt, als gij aan den voet dezes briefs zult hebben gezien, dat dezelve wederom uit de dessa Lérang is gedagteekend! Drie maanden zijn wederom voorbijgesneld; doch voor mij waren het drie eeuwen, en hetgeen ik gedurende dezelve heb doorgestaan en geleden, is bezwaarlijk uit te drukken. Ik wil echter trachten u, mijne Geliefde! er een flauw denkbeeld van te geven. Ik weet, dat gij opregt belang in mij stelt en gaarne alle bijzonderheden weet, die uwe beklagenswaardige zuster betreffen.

Toen ik mijnen laatsten brief eindigde, meldde ik u, dat Angka Wijaya mij stellig had beloofd, al het

mogelijke aan te wenden , zoowel bij zijnen vader als bij de Ratoe , om de openlijke aanvraag mijner hand te bespoedigen. Dit heeft dan ook weinige dagen later plaats gehad. Doch met welk een gevolg? Goede Zuster! verleen mij uwe geheele aandacht en onttrek mij uwe vriendschap niet! Zoo ik dezelve immer behoefde, zoo is het thans, nu ik het deerniswaardigste schepsel op den aardbodem ben geworden!

Twee dagen na het gesprek met den jongen Vorst, waarvan ik in mijn' laatsten melding maakte, kwamen twee voorname Staatsdienaren van den Koning, medebrengende eenige geschenken van geringe waarde, en te kennen gevende, dat zij met eene boodschap van hunnen meester aan den Sheik waren belast. Zij werden dienvolgens met staatsie ontvangen en binnengeleid.

Het doel hunner zending was, om den Sheik Ed-Dullah met deszelfs familie en gevolg voor den volgenden dag tot een gastmaal in den Craton uit te noodigen, bij welke gelegenheid hem een voorstel zoude worden gedaan, dat men hoopte, hem niet dan bijzonder aangenaam te kunnen zijn.

Hiervan verwittigd, verdubbelden de kloppingen van mijn hart. Ik scheen een nieuw leven herkrege te hebben. Eindelijk zoude dan de pijnlijke vrees plaats maken voor hoop en vreugde? Een blik op onzen geachten Vader gaf mij echter spoedig mijnen doodsangst terug... Hij scheen gemelijker, ernstiger dan gewoonlijk; den geheelen dag en den daarop volgenden nacht bragt hij door in geheime raadple-

gingen met zijne vertrouwdste vrienden. Ofschoon ik vele pogingen daartoe deed, konde ik van hunne gesprekken niets te weten krijgen; mijne nieuwsgierigheid was ten hoogste gespannen.

Den volgenden morgen was vroegtijdig alles in gereedheid gebragt, en toen de zon bijna regtlijnig boven onze hoofden was gekomen, begaven wij ons in groote staatsie naar den vorstelijken Craton. Dezen keer werden wij in een geheel ander gedeelte van denzelfven ontvangen. Wij werden in djoelis (draagzetels) vervoerd, tot aan den binnensten muur van het paleis, doch moesten van dáár, wegens de engte der poorten en gepalissadeerde binnenwegen, te voet gaan tot aan de zuidelijke Pandoppo, aan het einde van welke wij, door voor dat oogenblik geopende gordijnen, boman genaamd, eene groote prachtige zaal binnentraden, zijnde de steenen wanden van dezelve geheel bedekt met beelden en figuren. Deze zaal ook weder doorgekomen zijnde, kwamen wij in eene tweede Pandoppo en vervolgens op een groot vierkant plein, waarvan het grootste gedeelte echter is herschapen in eenen uitgestrekten gemetselden vijver (1), aan welks oever twee op elkander volgende op zuilen rustende Pandoppo's. In de tweede dezer zalen verhief zich een met rijke stoffaadje overdekte takhta of troon, achter

(1) Van dezen vijver bestaan ook nog de overblijfselen in de nabijheid van de Dessa Trowoelau en dezelve worden door de inlanders Segarraning maöspahit, de kleine zee van Madjapahit, genaamd; de vijver is c. c. tien voeten diep, heeft eene lengte van 1200 en breedte van 600 voeten.

welken een gordijn was geplaatst voor de plaats van de Ratoe en de vrouwen van haar gevolg. Zoowel aan deze zijde als aan die, waar de Vorst en de mannelijke hofstoet zich bevond, lag eene lange rij wit katoen gespreid, waarop men ons deed plaats nemen, nadat eenige hovelingen ons aan de trappen der pandoppo waren te gemoet gekomen, om ons naar de voor ons bestemde plaatsen te brengen.

De Vorst was, even als zijn zoon de Radjah-Moeda, in een lang kleed van zilverstof uitgedost; zijn naakte hals en armen waren als beladen met ontelbare snoeren koralen en zilveren paarlen; om het middenlijf droeg hij een rijk geborduurde kaéen sarong, waar tusschen regts in eenen gouden gordel de kris bimo kroedo (1) gevestigd was, zijnde het gevest en de scheede van dit wapen geheel van goud.

Ook de Ratoe was fraai gekleed in wit neteldoek, met groote ivoren oorhangers, kondams genoemd, die hare ooren tot eene buitengewone lengte uitrekten, en aan hare armen had zij verscheiden paren galangs of zilveren braceletten. Deze Vorstin liet mij bij zich plaatsnemen, en van dáár kon ik zeer goed hooren en zelfs zien hetgeen in de koninklijke troonzaal gebeurde.

Voor elken der aanwezige gasten lag een groot blad van den banaanboom uitgespreid en daarop eene menigte van geregten in zilveren schotels (talams), por-

(1) De kris Biemoekroedo wordt alleen door Vorsten gedragen; behalve ontelbare tusschensoorten is die voor den gemeenen Javan bestemd, Dammar moeroep genoemd; deszelfs pondok of scheede kan echter ook van goud of zilver worden vervaardigd.

seleinen kommetjes (tjangkirs), of zelfs in gevlochten bladeren opgedischt, als rijst, buffel- en herten-vleesch, eendvogels, visch, gebak en confituren, mitsgaders een diepe zilveren schotel (layas), met helder water gevuld, ter indooping en reiniging der handen, en voorts twee gindis of kruiken met ayer kanje en toeak (rijstwater en palmwijn).

Nadat de eerste pligtplegingen en salams hadden plaats gevonden, zeide de oude Vorst tot zijne gasten: »Ayanda den kakanda den adenda sakali-an santaplah sirie, mijne vrienden, zoo oude als jongere! neemt deel aan de sirie;» hetgeen de vergunning scheen te zijn om toe te tasten.

De maaltijd geëindigd zijnde, verwijderden zich de Vorst en de leden van het Koninklijk geslacht, en nu werd mijn vader tot een bitjara met den eersten Staatsminister uitgenoodigd, en hiertoe was in de nabijheid van den troon een Oostersch tapijt geplaatst, terwijl aan ieder der aanwezigen op eenen koperen schotel de benoodigdheden voor de sirie werden aangeboden.

De Staatsdienaar gaf den Sheik nu te kennen, dat de magtige Vorst van Madja-pahit een genadig oog had geslagen op den Vorst van den overwal (derri sabran), dus noemt men hier gewoonlijk onzen Vader; ook veel had hooren spreken van de schoonheid en de goede hoedanigheden van de Poetrie, zijne dochter, en, na rijpe overwegingen, zich niet ongenegen gevoelde, om deze, door een huwelijk met den Radjah-Moeda, in de koninklijke familie op te nemen.

Angstvalliglijk verdubbelde ik mijne aandacht, om

het antwoord van den Sheik te hooren: »Dengan nama allah iang amat moera pada memri rezeki akan sekali-an amba-nia moemin den kafir dalam negri doenia itoe. In den naam van God, die in zijne oneindige goedheid voedsel verstrekt aan al zijne schepselen, zoowel geloovigen als ongeloovigen, in alle Landen van de wereld,» dus begon hij zijne rede, en eindigde dezelve, met de betuiging zijner dankbaarheid voor de buitengewone eer, die zijn nederig geslacht mogt te heurt vallen, terwijl hij het voorgestelde huwelijk gaarne zoude zien tot stand komen, doch op ééne voorwaarde, namelijk, dat de jonge Vorst het geloof van den Profeet zoude omhelzen.»

De Minister stond verbaasd over dit antwoord; ook voor mij, geliefde Zuster! was het alsof de heldere lucht in zwarten nevel was veranderd, — »trang tjuwatja menjadi kalam kaboet!» — Ik voorzag aanstonds, dat zulk eene onverwachte bedinging eene noodlottige wending aan de zaak zoude geven.

De minister zond een' der achter hem zittende dienaren, om den Vorst berigt van het voorgevallene te geven; deze kwam na eene geruime tusschenpoozing terug en fluisterde den eerstgenoemde iets in het oor.

»De Vorst» dus vervolgde alsnu de Staatsman, »wenscht, dat zijne verontwaardiging kennelijk worde gemaakt over zulk eene vreemde en gewaagde vordering van den vreemdeling, welke de gastvrijheid ten zijnent geniet en daarom alleen beveiligd is voor Hoogstdezelfs regtmatigen toorn. Trouwens,

na zijne Raadslieden en Opper-Braminen te hebben gehoord en de dringende bede van zijn' zoon, den Rajah-Moeda, in aanmerking nemende, geeft hij alsnog den Vorst van den overwal de keuze, om, óf zijne dochter onvoorwaardelijk aan onzen jongen magtigen troonopvolger ten huwelijk te geven, óf wel zoo spoedig doendlijk zijne zaken alhier te vereffenen, om de terugreize te ondernemen; en eindelijk voegde hij er nog bij: »Toean Radjah holei saleh soeatoe ka-doeania itoe. De Vorst gelieve een dezer twee voorstellen te kiezen!»

O, mijne geliefde Zuster! mijne tranen vloeiden als droppels van den morgendauw; ja, ik was meer dood dan levend, en sidderende zag ik het antwoord van den Sheik te gemoet.

»Kon,» zeide nu met bedaardheid de achttingwaardige grijsaard, »de magtige Vorst, die gezeten is op den verheven' troon van Madja-pahit en zijnen scepter zwaait over onmeetbare gewesten, die gelijk is aan den tamarindeboom, zich verheffende in de vlakke, met schaduwrijke takken, geurige bloemen en kostbare vruchten, die mij, den getrouwen dienaar van den almachtigen God, eene schuilplaats heeft verleend en tegemoetkoming tegen honger en dorst, kon, zeg ik, deze Vorst, alom bekend door deszelfs wijsheid en magt, thans in het hart lezen van den nederigsten zijner slaven, zoo zoude hij hetzelfde vervuld vinden met de warmste dankbaarheid voor de weldaden te dezer plaats genoten, doch tévens met den ernstigen wensch, om den grooten Profeet niet te mishagen, door toe te laten, dat

zijne dochter in den echt trede met eenen anderen dan een opregt Mahomedaan; overigens volkomen erkennende de groote hoedanigheden van den vorstelijken Zoon zijns weldoeners."

»Sudah putus bitjara, de Vergadering is geëindigd," riep nu de Staatsdienaar, die het woord voerde, en zich tot de aldaar tegenwoordige Javasche Grooten wendende, voegde hij er nog bij: »pergilah poelang segala kam' orang, gij allen kunt huiswaarts keeren."

De Sheik verzocht intusschen, dat het hem vooraf nog vergund wierde, om zijn geschenk aan de voeten van den Vorst te doen nederleggen, en hierop van een' zijner dienaren eenen zilveren, met gele zijde overdekten schotel overnemende, reikte hij denzelven een' der Inlandsche Grooten toe, om den Vorst te worden aangeboden.

Van eene der vrouwen vernamen wij weldra, dat de schotel aan den Koning was gebragt, en deze gelast hebbende om den zijden doek af te nemen (1), er niets dan een granaatappel op den schotel gevonden werd; dat de Vorst, onvergenoegd over zulk een onbeduidend geschenk, had gezegd: »wat beteekent dit? gelooft deze vreemdeling welligt, dat wij op Java geene granaatappelen hebben?" Een der Priesters van Buddah had echter de aanmerking gemaakt, dat hierin wel iets geheimzinnigs konde gelegen zijn, en dat het raadzaam ware den Arabieren eene uitlegging te vragen, ten einde hen

(1) Historisch.

gestrengelijk te straffen, zoo zijlieden zich zóó verre hadden kunnen vergrijpen, om den magtigen Vorst van Madja-pahit te willen beledigen.

Sech Moelana Magfoer (Abdul-Malek) geroepen zijnde, werd hem gevraagd, of het geschenk van eenen granaatappel ook eene bijzondere beteekenis had, of wat van dit zonderlinge aanbod moest worden gedacht?

De Sech zoude hierop hebben geantwoord (1), »dat de granaatappel, eene der schoonste vruchten van den Javaanschen bodem, waarschiijnlijk was gekozen tot een geschenk, omdat dezelve in de landstaal delimo was genaamd, een woord, dat veel overeenkomst had met dat van limo (vijf), en dus als een zinnebeeld kon strekken van de vijf hoofdvereischten der Mahomedaansche leer, te weten: 1°. het leeren der Godsdienst; 2°. het vijfmaal bidden in een etmaal; 3°. het geven van aanzienlijke aalmoezen; 4°. het vasten op gezette tijden, en 5°. het bezoeken van Mekka, ééns in het leven.” Eenvoudige en gemakkelijke wetsbepalingen, die op Java even zoo goed zouden kunnen bloeijen en er Allahs zegeningen verspreiden, als de granaatboom er reeds weelderig tiert. »Trouwens,” had Sech Moelana er spoedig op doen volgen, toen hij het ernstig en ontevreden gelaat van den Vorst en het fluisteren der Fakirs en Braminen bemerkte, »welligt heeft de Sheik ook geen ander oogmerk gehad, dan het aanbieden van zijn nederig geschenk op eene aangename en verrassende wijze,”

(1) Historisch.

en ter zelfder tijd de vrucht in zijne hand drukkende en verbrijzelende, zag men weldra den zilveren schotel met deszelfs inhoud vervuld.... meer dan honderd groote allerprachtigste robijnen! zoo als geene soortgelijke immer in de schatkamer van den Vorst waren geweest.

De waarde en de voortreffelijkheid van dit edelgesteente deed het gemoed van den Vorst merkelyk veranderen; hij gelastte dadelijk een' zijner hovelingen, den Sheik eenen prachtigen, door den beroemden wapensmid Kiay Loera (1), vervaardigden kris te gaan overbrengen, met de verzekering, dat er onverwijd bevelen zouden worden uitgevaardigd, om den Sheik en deszelfs gevolg, gedurende de terugreis naar Lérang, het aan niets te laten ontbreken.

Te huis gekomen zijnde, vernam ik nog tot overmaat van droefheid, dat de Radjah Moedah, na eene vrij hevige woordenwisseling met zijnen vader, van dezen den last had ontvangen, om zonder verwijl het bevel over een leger, dat op de grenzen staat, op zich te gaan nemen en tegen het muitend hoofd van het gewest Damak te velde te trekken; waar-schijnlijk is dit slechts een voorwendsel geweest,

(1) Deze kris zoude, volgens oude handschriften, dezelfde zijn als die, welke, door den inlander Soero angoon angoon genaamd, nog in eene ijzeren kist wordt bewaard bij het graf van den Soesoehoenan Praboe sasmotto, op den berg Girie, in de Residentie Grissé; volgens andere overleveringen zoude dit wapen aldaar zijn nedergelegd door den Zoon van dezen Vorst, welke den titel van panumbahan moest aannemen en dus geen regt had om deze kris te dragen.

om Angka Wijaya van de hofplaats en van mij te verwijderen.

O, hoe beschrijf ik u, beminde Zuster! de wanhoop, welke zich alstoen van mij meester maakte; dezelve was in al mijne trekken te zien, en toch moest ik mij in de tegenwoordigheid van mijnen Vader bedwingen; want had hij de waarheid slechts vermoed, zoo zoude zijn vloek dadelijk op mijn hoofd zijn nedergekomen; en gelijk gij het wel uit mijne laatste brieven zult hebben opgemaakt, uwe Iréne is niet meer »de ku-tom sa kantjop — de onbeschadigde knop eener bloem,” maar wel de »bunga terkambang — de verwelkte bloem zelve;” wat meer is, geliefde Phatiema! de verandering in mijn gestel gaf mij toen reeds de zekerheid, dat spoedig mijne schande openbaar zoude worden.... O ware ik slechts niet geboren!

Gedurende de reis had ik dan ook veel moeite, om mijnen toestand voor het oog mijns Vaders, en de veel slimmere en uitvorschende blikken der vrouwen van mijn gevolg, te verbergen. Abdul Malek, of, gelijk men hem hier meer algemeen noemt, Sech Moelana Magfoer, alleen, scheen iets bemerkt te hebben; dikwijls zag ik hem mij met aandacht en medelijden beschouwen; wanneer de gelegenheid er zich toe opdeed, scheen hij mijn vertrouwen te willen aanwakkeren. Misschien ware het goed daaraan te beantwoorden? Hij zoude mij raad en bijstand kunnen verleenen.

Langs den geheelen weg en op de rustplaatsen was alles weder ten koste van het Hof van Madja-pahit

tot onze ontvangst in gereedheid gebragt, met nog meer luister en tentoonstelling van uiterlijke praal, als toen wij derwaarts reisden.

Op een' dag afstand van Madja-pahit heeft de Vorst ons een afscheidsmaal gegeven, en bij die gelegenheid de meest mogelijke pracht ten toon gesteld. Wij werden er ontvangen en onthaald in eene fraaije Pandoppe, welker vloer bekleed was met een van godddraad geborduurd tapijt; na den maaltijd liet de Vorst zijne diamanten en verdere kostbaarheden halen, om dezelve den Arabischen gasten te vertoonen; vervolgens werden zijne staatsiepaarden aan de hand voorbij geleid: alle hadden zijden met goud bewerkte dekken, en eindelijk dansen de serimpies van den Koning, kenbaar aan hare kostbare kleederen van scharlaken roode zijde en hare witte vederbossen in het hoofdtooisel. Vele dezer vrouwen waren bijzitten van den Vorst; de meesten waren jong en zeer schoon en hadden eene bevallige houding.

Het was reeds diep in den nacht, toen het Hof afscheid van ons nam en wij, vreemdelingen, in onze slaapvertrekken aan ons zelve werden overgelaten.

Den volgenden avond vonden wij de tenten opgeslagen aan de helling van eene fraaije en snelvlietende rivier, Tji-pamali genaamd, waar men onze komst verbeidde, om op de inheemsche wijze eene groote vischvangst te doen plaats hebben.

Hiertoe was de rivier kunstmatig afgebakend met bamboezen staketsels, op eene groote bogt uitlopende, waar men over rieten bruggen in een' Ja-

vaanschen Pangon kwam; deze, van bamboes en riet, op daartoe in de rivier geplaatste kranjangs (gevlochten korven) gevuld met zware klipsteenen, welke tevens de kracht van den stroom afkeerden, vervaardigd, was voor ons gezelschap in gereedheid gebragt. Eene ontelbare menigte van allerlei soorten van visschen, zoo groote als kleine, eetbare en schadelijke, kwamen, bedwelmd door zeker voedsel (1), dat men een uur gaans hooger in de rivier had geworpen, met buitengewone drift, tegen de lange rieten matten en bamboezen oploopende inham van den Pangon aandruischen; zoodat men nauwelijks den tijd had, om dezelve in groote manden en korven, welke regts en links van den Pangon gereed stonden, op te scheppen, ten einde ze naderhand uit te deelen. Nimmer zoude ik mij een denkbeeld van zulk eene moorddadige vischpartij hebben kunnen maken; intusschen maakte ik de opmerking, dat de echt Hindoosche priesters en fakies zich verwijderd hadden, om van eene zoodanige slagting geene ooggetuigen te zijn; doch langs de oevers der rivier waren vele duizende aanschouwers.

Het is alleen om u, geliefde Zuster! mijne brieven minder vervelend te maken, dan wanneer ik u slechts spreek van mijn ongeluk en bekommering, dat ik deze bijzonderheden van de terugreize naar Lérang heb opgeteekend; want deel aan eenig ver-

(1) Ook thans nog worden op Java bij buitengewone gelegenheden zulke visscherijen gehouden, en, tot het bedwelmen van den visch, de gom van den towoboom gebruikt.

maak te nemen, is het lot niet meer van uwe be-
droefde Iréne.

Geschreven te Lérang, den 28^a dag van de maand
Abdul-Kahidah, in het 790e jaar van de Hegirah.

TIENDE BRIEF.

Van dezelfde aan dezelfde.

Deze enz.

De Sheik maakt zich tot den terugtocht naar het
Gelukkig Arabië gereed; de schepen worden opge-
tuigd en van levensmiddelen voorzien; gij zult hem
dus weldra in uwe armen kunnen drukken: maar
uwe ongelukkig gevallene zuster, zult gij die ooit
wederzien? ik geloof het niet; op Java moet hare
grafplaats staan.

Velen der onzen hebben de hunne reeds hier
gevonden! sedert onze terugkomst in de Dessa Lérang
heerscht eene boosaardige aanstekende ziekte, Sa-
rap genaamd (1), die reeds vele slagtoffers heeft
gemaakt, en onder deze ook onze drie broeders Abdul
Karim, Garick en Djafar, die het den Almagtige
behaagde, deze wereld voor eene eeuwigdurende te
doen verwisselen. Van overmaat van droefheid was
ook mijne ziel geneigd, dit sterfelijk ligchaam te
verlaten; dan de wil Gods moet door Zijne kin-

(1) Deze ziekte en de namen der drie Arabieren, die er de slag-
toffers van zijn geweest, vindt men wezenlijk opgeteekend in de oude
handschriften, welke van de graven op den berg Girie melding maken.

deren eerbiedig worden ten uitvoer gebragt! Sech Moelana zegt: dat niettegenstaande al wat er reeds gebeurd is, ik nogtans door den Profeet ben bestemd, om de uitbreiding Zijner leer in deze gewesten bevorderlijk te zijn!

Deze woorden zullen u, en met reden, doen vooronderstellen, dat ik mij dezen waardigen dienaar Gods heb aanvertrouwd! dit is ook zoo, en sedert dien tijd heb ik eenige zielsrust, en hoop die steeds in de toekomst te kunnen voeden.

Sedert onze terugkomst in dit dorp, scheen Abdul Malek meer nog dan te voren eene gelegenheid te zoeken, om een vertrouwelijk gesprek met mij aan te knopen. Op eenen avond, dat ik eenzaam wandelde en den weldadigen invloed van den zuiderwind genoot in den tuin, dien de Sheik achter het door ons bewoonde huis heeft laten aanleggen, en waar de uit Arabië medegebragte planten en zaden worden aangekweekt, kwam hij onbemerkt van achteren; minzaam sprak hij tot mij, de reden mijner tranen en mismoedigheid vragende: »Indien dit zoo voortgaat," dus vervolgde hij, »zult gij uwe broeders in het graf volgen, en dan is de goede zaak verloren! Ik weet, dat Angka Wijaya u bemint en vroeg of laat om uwent wil het Mahomedanendom zal omhelzen."

»Geloof dat toch niet," viel ik hem in de rede, »want nu reeds denkt hij niet meer aan de moeder van zijn kind...." Naauwelijks had ik deze woorden laten glippen, of vreesselijk ontsteld over mijne onbedachtzaamheid, zoude ik bewusteloos ter aarde zijn

gestort, had de waardige man mij niet in zijne armen tegengehouden. »Ik weet alles,» zeide hij met bedaardheid, »en ik wachtte slechts op uwe vertrouwelijke mededeelingen, om u raad en bijstand te bieden.» — »Welnu!» hernam ik, »ontzeg mij dan uwe vriendschap niet, en laat ons slechts spoedig van hier vertrekken!»

»Dit kan niet wezen,» antwoordde hij, »gij zijt reeds te verre in uwe zwangerschap gevorderd, om u aan eene zeereis bloot te stellen; en wilde het noodlot, dat uwe bevalling aan boord plaats had? denk dan aan den toorn uws Vaders! Wat zoude er dan van u, wat zoude er van uw kind worden?»

»De regtmatige vloek des grijsaards zoude op ons beide nederkomen,» hernam ik; »dit zoude ik niet overleven, en het arme kind....»

»Voor dat kind moet gij echter leven; ééns zal Angka-Wijaya het van u terugvorderen, en alsdan in ons geloof onderwezen en opgevoed, voorspel ik,» zeide Abdul-Malek, »dat het de magtigste steunpilaar zal worden van uws Vaders doel en wenschen; doch om hiertoe te geraken, moet gij, Iréne! op Java blijven.»

»En mijn Vader?» vroeg ik met verwilderde blikken, want eene brandende koorts had zich van mij meester gemaakt; mijne oogen waren droog, en toch weende ik bitter.

»Uw Vader,» antwoordde Sech Moelana, »heeft eene groote zaak ondernomen, en met moed en beleid dezelve doorgezet; zware droefheid was het gevolg der slagen, welke zijn vaderlijk hart zijn

toegebragt; doch meer nog is hij misschien ontbedigd door de teleurstelling, die hij in zijne verwachting, om de leer van onzen grooten Profeet meer algemeen alhier te zien aannemen en voortplanten, ondervindt: aldus voorbereid en het hart als versteend door zoo vele rampen, zoude hij thans minder gevoelig zijn getroffen, indien hij ook uw verlies had te betreuren...."

»Mijn verlies!" riep ik uit, »wat bedoelt gij daarmee?"

»Dat het éénige middel," dus vervolgde hij, »om het doel van uws Vaders reize naar herwaarts, ofschoon buiten zijn weten, bevorderlijk te zijn en den grijsaard uwen staat te verbergen, is: dat gij u heimelijk van hier verwijdert; dat men hem doe gelooven, dat de heerschende ziekte ook u aangestast en ten grave heeft gesleept; zullende ik zorg voor u dragen en het u aan niets laten ontbreken. Na het vertrek onzer schepen, zullen wij trachten voort te gaan in de heilige onderneming, welke ons gezamenlijk naar deze stranden voerde; en moge ik in mijne innerlijke verwachting niet bedrogen zijn, dan verneemt de Sheik nog eenmaal en te gelijker tijd zoowel de bekrooning zijner vrome pogingen, met het deel, dat zijne dochter daaraan heeft genomen, als de heugelijke tijding, dat zij nog leeft!"

Ijsselijk was voor mij de gedachte, dat mijnen ouden Vader ook deze slag zoude worden toegebracht, dat hij aldus, en zelfs door zijne eigene dochter, zoude worden bedrogen. Ik verzocht Sech Moe-

lana eenige dagen beraad, om de zaak rijpelijk te kunnen overwegen, en nam mij voor, nog een' der oudsten onzer landslieden te raadplegen.

Sech Jamal Oedien hiertoe door mij gekozen en de stiipste geheimhouding beloofd hebbende, scheen ook mijnen staat te hebben hemerkt of gegist; doch van een ander gevoelen was hij omtrent de tot mijne redding uit dezen nood aan te wenden middelen. Hij meende: dat met de gaven, mij door de natuur en de fortuin geschonken, het gemakkelijk zoude zijn, om den eenen of anderen Arabier van aanzienlijke geboorte, doch minder bemiddeld, over te halen, om mij terstond ten huwelijk te vragen, in welk geval al de personen, die het vertrouwen van den Sheik bezitten, zich zouden vereenigen, om hem zijne toestemming te doen geven. Hierdoor zoude mijn goede naam gered worden. Hij meende zelfs, dat de jonge Seid Lussy Hassan, door den Sheik met eene zending aan het Hof van Pajadjaran gezonden en die dagelijks van dáár werd terug verwacht, hiertoe een geschikt voorwerp zoude zijn, daar hij door handelsondernemingen groote verliezen had geleden, en dus zeker niets liever zoude zien dan de plotse-linge herstelling van zijn vermogen, en daarenboven eene jonge vrouw, die door haren verheven' stand hem den weg tot rang en aanzien zoude banen.

»Ben ik dan zóó diep gevallen,» vroeg ik mij zelve, »dat ik een dusdanig vernederend voorstel moet aanhooren?» evenwel mijn toestand noopte mij tot voorzigtigheid! en dus met schijnbare bedaardheid, liet ik Sech Jamal Oedien uitspreken. Ik bedankte hem

zelfs voor zijnen raad en goeden wil, doch konde mij niet weerhouden er bij te voegen: »Ik betwijfel, dat eene zoodanige poging zoo ligtelijk zoude zijn ten uitvoer te brengen: welk opregt Mahomedaan zoude zich zóó verre kunnen verootmoedigen, om, door het geven van zijnen naam en zijne hand, den misslag eener vrouw, welke ook hare geboorte zijn moge, te bedekken en het kind eens vreemdelings voor het zijne te erkennen, en dit alleen voor eene handvol gouds of andere even zoo nietige voorregten? En zoo al iemand zich hiertoe liet vinden, nimmer zoude ik eenige achting voor hem kunnen dragen, noch hem de, volgens den koran, verschuldigde gehoorzaamheid kunnen bewijzen, en derhalve zouden wij beiden diep ongelukkig zijn; liever ben ik het alleen!" Behendig en zijne eigenliefde wetende te streelen, gaf ik nu den ouden Sech in overweging, om zich te verstaan met Sech Moelana Magfoer, ten einde gezamenlijk eenig ander reddingmiddel voor mij uit te denken. De welsprekendheid en den grooten invloed van laatstgenoemde kennende, hield ik mij overtuigd, dat hij Sech Jamal Oedien spoedig tot zijne meening zoude weten over te halen; en inderdaad kwam deze reeds denzelfden avond bij mij, met het berigt, dat hij een geschikter ontwerp had be- raamd en hetzelfde aan Sech Moelana had medege- deeld, die zijne geheele goedkeuring er aan had gegeven: en nu ontvouwde hij mij in bijna dezelfde bewoordingen het reeds door dezen geopperde voor- stel, waaraan ik eindelijk, moedeloos en ter ne- dergeslagen, mijn zegel heb gehecht.

Dit zal dan ook wel de laatste keer zijn, dat ik u schrijf, geliefde Zuster! want indien later een mijner brieven in de handen van Sheik Mohamad-Ed-Dullah kwam te vallen, zoude zijn regtmatige toorn mij verpletteren en zijn vadersvloek op mijn ongelukkig hoofd blijven rusten. Beklaag mij en denk somtijds aan uwe rampzalige Iréne, die voor het behoud van uwe gezondheid en van uw geluk de vurigste gebeden ten hemel opzendt en u tot haren laatsten snik zal beminnen.

Geschreven te Lérang, den 10ⁿ dag van de maand Bezaar, groote feestdag voor onze Geloofsgenooten, vooral voor die, welke thans het geluk hebben, bij het graf van den Profeet te zijn en er Hadji of vrij van zonden worden verklaard.

ELFDE BRIEF.

*Van Sheik Mohamad-Ed-Dullah aan Sheik Hassud,
echtgenoot van Phatiema (des Sheiks oudste
Dochter.)*

Deze enz.

De gevoelige slagen, ons vaderlijk hart gedurende deze noodlottige reize toegebracht, waren niet volledig! mij bleef eene dochter over; dan ook deze is tot eene betere wereld overgegaan! Onzen geliefden Schoonzoon moeten wij thans ook de diepe smart beschrijven, in welke wij, ten gevolge der besluiten van de Goddelijke Voorzienigheid, gedompeld zijn! onderwerping past den geloovigen, onze

droefheid is grenzenloos; doch wat baat het? de wil van den Almagtigen Opperheer moet op zijnen getrouwen dienaar worden ten uitvoer gebracht.

Mijne geliefde Dewie-Saharie, de goede Irène, gelijk wij ze in hare jeugd noemden, heeft hare broeders niet lang overleefd; dezelfde ziekte als die, waarvan zij de slagtoffers waren, heeft ook een einde aan haar voor mij zoo dierbaar leven gemaakt. Wij hebben dadelijk eenen Zendeling naar het Madja-pahitsche Hof gezonden, om aldaar van ons ongeluk kennis te geven, en van den Vorst de vergunning te erlangen, om ter plaatse, waar deze dierbare panden in den schoot der aarde zijn teruggebracht, een gedenkteeken en eene moskée op te rigten; hebbende onze vriend Abdul-Matek (hier Sech Moelana-Magfoer genaamd) zich op de meest heusche wijze aangeboden, om ter bewaking dezer grafsteden, en ter verdere uitbreiding van ons doel bij het ondernemen der reize naar deze verwijderde landstreken, op Java te blijven.

De Vorst heeft zijne toestemming tot dit een en ander reeds gegeven, en men is druk bezig aan het vervaardigen dezer graftombes; zoodra dezelve zullen voltooid zijn, hopen wij ons aan boord te begeven, om den steven naar het gezegend Land onzer voorvaderen te kunnen wenden, het Land, dat ik ééniglijk verliet, om God en zijnen Profeet te dienen (1).

(1) Dit zijn de grafplaatsen te Lérang, waarvan wij in de eerste bladzijden melding maakten, en waaronder zich die bevindt, aan de

Dit zijn de droevige tijdingen, welke wij onzen Vriend en Schoonzoon te melden hadden; moge de Opperheer, die de wereld geschapen heeft, toestaan, dat deze regelen hem in gezondheid aantreffen!

Geschreven in de Dessa Lérang den 26ⁿ dag van de maand Muharram, in het 791° jaar der Hegira.

TWAALFDE BRIEF.

Van Poetrie Dewie-Saharie (nu den naam van Njey Gedeh Pinatoh voerende) aan Phatiema, vrouw van Sheik Hassud.

Deze enz.

Vijf jaren zijn verloopen, geliefde Zuster! sedert ik u voor het laatst heb geschreven en heb durven schrijven. In het antwoord op dien brief meldet gij mij, mijn verblijf op Java en het voorgenomen stilzwijgen, voorzigtigheidshalve, allezins goed te keuren en niet te zullen ophouden mij te beminnen, ja ook voor mijn geluk te bidden. Van dien tijd af vernam ik niets meer regtstreeks van u allen, totdat dezer dagen uw vertrouwde Zendeling Dattoe Mansoer tot ons kwam. Hij heeft ons de treurige mare gebragt van het overlijden onzes Vaders, den vromen grootmoedigen Sheik Mohamad-Ed-

dood gewaande Poetrie Dewie-Saharie toegewijd, welke echter nog vele jaren zoude hebben geleefd onder den naam van Njey Gedeh Pinatoh, en wel tot in het 838° jaar van de Hegira, of, volgens onze tijdrekening, A°. 1421, als wanneer haar eene tweede grafplaats is opgerigt, in de nabijheid van de plaats, waar zich thans de stad Grissé bevindt.

Dullah en mij tevens uwen brief ter hand gesteld. Het is hem niet ligt gevallen, mij uit te vinden, daar hij in het westelijk gedeelte van dit eiland, namelijk in het koningrijk Padjajaran, aan wal stapte, waar men hem van mij dus volstrekt niets wist te zeggen, en dit te minder, wijl ik, sedert het vertrek van mijnen Vader, alhier onder eenen vreemden naam woonachtig ben.

Gij verzoekt mij, u spoedig te schrijven en u van al mijne lotgevallen, sedert het tijdstip, dat ik u voor het laatst mijne rampen en ongelukken heb medegedeeld, een breedvoerig verslag te geven; hieraan voldoe ik gaarne, daar uwe nieuwsgierigheid een bewijs is van uwe vriendschap en belangstelling.

Ik meldde u dan destijds, dat de drang der omstandigheden mij genoodzaakt had, den raad van Sech Moelana Magfoer aan te kleven en dat hij zelf in dien geest al dadelijk was werkzaam geweest.

Inderdaad, reeds den daarop gevolgd hebbende dag bragt hij mijnen Vader kondschap, dat ook deszelfs dochter door de destijds heerschende ziekte was aangetast. Onbeschrijfelijk was de smart van den geëerbiedigten grijsaard. Hij wilde onverwijld mijne sponde bezoeken; doch men hield hem tegen, onder voorwendsel, dat de besmetting zoo zeer te duchten was en dat de goede zaak en zijne vrome ontwerpen in ééns zouden vernietigd zijn, zoo hij zelf ook een slagtoffer van de ziekte mogt worden en zijn nuttig en stichtelijk leven niet behield, om dezelve voort te zetten. Nu weende de Sheik bittere tranen

en zond mij zijnen geneesheer ; doch deze was door rijke geschenken in ons belang gesteld en liet den Sheik weinig hoop over.

Men verwijderde mij , en den volgenden morgen werd mijn' Vader de tijding van mijn overlijden medegedeeld. Hij gaf bevel tot eene prachtige begrafenis , en zond eenen vertrouwden boodschapper , met kostbare geschenken , naar het Hof van Madjapahit , om de toestemming van den Vorst te verkrijgen tot het doen oprigten van een gedenkteekeu op het graf zijner kinderen en van eene moskée , tot derzelver bewaking en verrigting der gebeden , aan hunne gedachtenis gewijd. Dit alles werd goedgegunstig verleend , en kort daarna verliet de Sheik het eiland met de weinige reisgenooten en vrienden , die hem overig waren gebleven.

Intusschen leefde ik eenzaam en verborgen in eene afgezonderde hut , in het bosch Wou-ploewang , aan de oevers van een klein meer , Djaboong genoemd , bij eene armoedige , doch gastvrije Javaansche familie. Hier baarde ik eenige maanden later eenen zoon , die van Sech Moelana Magfoer , welke mij dikmaals bezocht , den naam verkreeg van Radeen Alie-pakoe.

De vrome en getrouwe Sech wilde zelfs zich met de opvoeding van dit dierbaar pand belasten , en te dien einde bragt hij mij , een jaar na deszelfs geboorte , in de dessa Lérang , onder den naam van Njey Gedeh Pinateh . terug ; intusschen door zijne vrienden het gerucht hebbende doen verspreiden , dat deze de weduwe was van den Pattie van Kambodja ,

die de reis naar Java had gedaan, met het oogmerk, om er door Sech Moelana Magfoer in de Mahomedaansche leer onderwezen te worden. Daar men mij vroeger in de dessa Lérang weinig van nabij had gezien, en de Javanen overigens weinig oplettendheid of geheugen bezitten, kwam het bij geen' hunner in de gedachte, dat ik de vroeger onder hen gewoond hebbende Poetrie Dewie-Saharie konde wezen.

Nu bewoonde ik wederom een eenvoudig, doch lief en zindelijk huisje, in dat gedeelte van het dorp, hetwelk aan de Arabieren was afgestaan, en dat zich allengskens vergroot had door het bijkomen van talrijke huisgezinnen van inlanders, die, het oor geleend hebbende aan de vrome lessen van Sech Moelana Magfoer, vervolgens tot het Islamismus waren overgegaan.

De ijverige pogingen van dezen onvermoeiden pandité (leeraar) zijn dan ook, sedert het vertrek van den Sheik, hoe langer hoe meer door des Profeets magtige bescherming met goed gevolg bekrond geworden. Duizenden van Inboorlingen en Maleijers van den overwal, ook van de nabij liggende eilanden, die zich hier komen nederzetten, hebben ons geloof reeds omhelsd en zijn op hunne beurt warme voorstanders en aanhangers daarvan geworden, die de zucht hebben, om weder andere nieuw bekeerden te maken; zoo zijn er dan ook meer dan honderd moskéeën in deze gewesten opgericht, en hebben de inlandsche Vorsten, uit vrees voor ernstige beroerten, hunne toestemming hiertoe wel moeten verleen.

Toen mijn zoon den vereischten ouderdom had bereikt, werd hij door Sech Moelana besneden, en naauwelijks begon hij te stamelen, of hij wist reeds het »assalam aleikum" (de vrede zij over u!) te zeggen, of wel »Bismillah v' rahmani v' rahimi" (in naam van den helpenden barmhartigen God). Het is nu een frisch en gezond vijfjarig knaapje, geheel het evenbeeld van Angka Wijaya.

Thans weet hij reeds vele gebeden op te zeggen en leest hij dagelijks de Fathah (1) met Sech Moelana, dien hij als zijnen vader beschouwt en vereert; zóó groot is zijn ontzag en zijne liefde voor dezen achtbaren grijsaard, dat deze hem nimmer met straffe bedreigt, om hem tot zijnen plicht te brengen, maar alleen behoeft te zeggen, wanneer somtijds het kind iets kwaads bedreven heeft: »Djikaloe anakoe tiada mau menoeroet katta ayanda, boekanolah toean anak kapada ayanda den ayanda-poen boekan-lah bapa kapada toean! Zoo gij, mijn Kind! niet langer naar mijne woorden luisteren wilt, zoo houdt gij op mijn zoon en ik uw vader te wezen," om zeker te zijn, dat hij nimmer weêr denzelfden misstap zal begaan. Ook in mijne oogen weet het aanvallig kind te lezen, of ik tevreden over hem ben dan niet; hij bemint mij teeder, en daar hij dikwijls mijne tranen ziet vloeijen, zoo is des morgens zijne eerste vraag: »Soeka atau doeka mamakoe? Verheugd of bedroefd, Moederlief!"

Nu wenscht gij ook waarschijnlijk te vernemen,

(1) Het eerste hoofdstuk van den Koran.

waardste Zuster! welke mijne leefwijze thans is? dezelve is eentoonig en volkomen gelijk aan die der Javanen.

Onze eenvoudige, doch nette en vrolijke woning staat aan den oever eener kleine rivier, onder hooge tjampaka (1), kamoening (2) en kananga (3) boomen, wier bloemen des nachts en des avonds eenen aangename geur verspreiden, terwijl de heerlijke vruchten van de mango, mangoestan, nanka (4) en andere even nuttige boomen, welke tusschen de eerstgenoemden staan, onzen disch, het gansche jaar door, overvloedig voorzien, en een aardig moestuintje ons rijkelijk groenten verschaft, als barinjah (5) lobak (6), gadong-wortelen (7) en voorts nog eenige kruiden van eenen genezenden aard, tot huisselijk gebruik, als de koentjoer (8), de kilappan (9) en daun koerap (10) planten. Verder afgelegen velden, welke onder het bestier van Sech Moelana Magfoer bebouwd worden en die al meer en meer in uitgestrektheid toenemen, leveren reeds jaarlijks eene groote hoeveelheid rijst, Turksche tarwe en toeboe (11) op, niet slechts voldoende voor de behoefte van de zich alhier nedergezet hebbende Arabieren, maar tevens ook voor de inlandsche bevolking der om-

(1) *Michelia Tjampaka*. Linn.

(2) *Chalcas Paniculata*. L.

(3) *Uvaria Kananga*.

(4) *Mangifera indica*, *garcinia mangostana* en *artocarpus integrifolia*.

(5) *De soloenum melingena*,

(6) *Raphanas*.

(7) *Dioscorea trifoliata*.

(8) *Kaempferia galanga*.

(9) *Callicarpa Japonica*.

(10) *Cassia alata*.

(11) Het suikerriet.

streken, welke zich daarvan, op de, volgens Sech Moelana's raad en voorbeeld opgerigte, landmark of Bazar, komt voorzien en aldaar wederkeerig gevogelte, vruchten, siriebladen enz. in ruiling aanbrengt; eene inrigting, waarvan het nut door de Inboorlingen begint te worden ingezien, terwijl de nijverheid en de smaak tot handel en landbouw daardoor bij hen allengskens worden opgewekt.

Tot nu toe weefden de Javaansche vrouwen hare kleedjes en die der mannen van het ruwe garen, geslagen uit de vezelen van de warna biduriplant (1) en van de evenmin deugdzame wol van den kapokboom (2); Sech Moelana heeft hun het nut der katoenplant (3), waarvan hij er eenige, hier in het wild groeiende vond, leeren kennen en daarvan regelmatige aanplantingen verrigt, om hun tot voorbeeld te strekken. Nog grooter weldaad zijn zij hem te danken, daar hij hun voor het eerst geleerd heeft, den buffel als trekdier voor den ploeg te gebruiken; vroeger, en dat nog zeldzaam, bezigden zij dit sterk en nuttig dier slechts om lasten te dragen, daar zulks meer algemeen door de menschen zelve werd gedaan.

Doch terugkomende tot mijne nederige woning, wil ik u in dezelve in verbeelding rondleiden; gij zult er geen ander huisraad vinden, dan hetgeen in de meeste hutten der inboorlingen is te zien: in de pankéng of binnenkamer, eene eenvoudige

(1) *Arclepias argentata*.

(2) *Bombax pentandrum*.

(3) *Gossypium herbaceum*.

bamboezen balie balie , afgeschoten door selamboes of gordijnen ; op deze rustbank een matje om op te slapen , met een bantal of hoofdkussen en een salimoet tot bedekking. Vóór de huisdeur eene tweede balie balie om op te zitten en de maaltijden te houden ; voorts eenig ruw gereedschap , als kwalies , layas en adjoeck adjoeck (1), ter bereiding der spijsen en verlichting des avonds.

Even eenvoudig is mijne leefwijze, omtrent gelijk aan die van onze inlandsche naburen. Bij het aanbreken van den dag begeef ik mij naar de rivier , om, in eene op den oever geplaatste bamboezen pandoppo, de genoegens van het bad te genieten; ik plaats mij vervolgens aan het weefgetouw , totdat de zon bijna boven onze hoofden is gekomen ; ons sober middagmaal , gewoonlijk uit rijst en wat groenten , of gedroogden visch bestaande , wordt dan gevolgd door het middagslaapje ; eindelijk met de koelere aangename avonduren komen de voornaamste onzer landgenooten mij bezoeken , en na den avondmaaltijd te zamen genomen te hebben , kan somtijds een onderhoudend gesprek ons aldus een goed gedeelte van den nacht doen doorbrengen.

Het woord *weefgetouw* doet u zeker grimlagchen, lieve Zuster ! gij , die mij nimmer , dan aan het verhevener borduurraam , met goud en zilverdraad of zijde , zaagt werken ; doch zulk een arbeid , in mijnen tegenwoordigen nederigen toestand , zoude opzien gebaard en mij waarschijnlijk , vooral in den

(1) Ketels , schotels en bamboezen lampen.

beginne, verraden hebben; inmiddels moest ik bezigheid hebben in de lange verdrietelijke uren, die mij reeds genoeg kwelden. Manspersonen vinden in hunnen dagelijkschen meer bedrijvigen werkkring afleidende middelen tegen de rampen en het verdriet van dit leven; de beweging bezorgt hun verstrooijing. Maar wij, arme vrouwen, wij hebben in onze ziel geen' enkelen schoor tegen onze smart! Om mijn' zoon te kunnen toelagchen, wanneer ik ter prooi was aan mijne droevige denkbeelden, heb ik de behoefte gevoeld, om, door eene ligchamelijke beweging, de droefheid min of meer te verdooven. Ik vermijdde dus de zwakheden, die eene groote krachtsvertering volgen, zoowel als de oogenblikken van geestdrift; de verplichting om de armen regelmatig op te heffen en uit te breiden, gaf mij verstrooijing en deelde aan mijne ziel, welke door den storm was geteisterd, het eentonige mede van de ebbe en den vloed; iedere schietspoel was op deszelfs beurt de vertrouweling van mijne geheimste gedachten... begrijpt gij mij, Phatiema?

Ook mijne kleeding is thans gelijk aan die der vrouwen van mijn nieuw vaderland: eene kayeen salendang om het middel geslagen, dat tot de enkelen nedervalt, en een bovenkleedje van blaauw salampoerie, eene stoffe, die van de kust van Azië wordt aangevoerd, en saroempas of houten sandalen met eenen knop tusschen den grooten en tweeden vinger van den voet, wanneer ik mij naar de rivier begeef. Mijn lieveling, gelijk alle Javaansche kinderen, loopt nog geheel naakt; slechts de Vrijdagen, wanneer hij Sech Moelana naar de moskée vergezelt,

draagt hij een' witten borstrok met gouden knoopjes , en een' dinar (1), aan een bandje om den hals; alsdan ziet hij er allerliefst uit, en als hij dus aan de hand van zijnen opvoeder, of met mij de Dessa doorkomt, wordt hij van allen gestreeld en aangehaald. Wat zoude zijn vader niet trotsch op hem zijn? O wist hij slechts, dat zijne Iréne nog leefde en zich in zijne nabijheid bevond! Zeker zoude hij zich harer ontfermen en haar liefderijk ontvangen en behandelen! Trouwens, Sech Moelana wil mij niet naar Madja-pahit laten gaan, gelijk ik dikwerf er het voornemen toe had. Hij meent, dat zulks zijne en des overledenen Sheiks ontwerpen zoude verjijden, terwijl later welligt een tijd komen zal, om ons aan den Vorst te openbaren: zal ik zulks intusschen beleven, geliefde Zuster? Ik durf er mij niet mede vleijen, ik ben voor zoo veel geluks niet geboren!

Intusschen zijn de meeste Javanen, in onze nabijheid wonende, tot ons geloof overgegaan en leven met de Arabieren in de beste verstandhouding. Zij hebben eene groote achting voor Sech Moelana, en vervoegen zich, ter vereffening van huisselijke en andere kleine geschillen, gaarne tot hem. Het zijn inderdaad goede en vreedzame lieden, en zulks is op hun gelaat al dadelijk te zien, want hetzelfde is, vooral wanneer zij nog jong zijn, innemend en aangenaam; wel is waar, wanneer zij de mannelijke jaren bereikt hebben, veranderen hunne gelaatstrek-

(1) Een Arabisch gouden muntstuk.

ken niet in hun voordeel: hun mond verbreedt zich, en het zwart maken hunner tanden ontsiert denzelven nog meer, terwijl hunne huid zich somtijds alsdan met bleekere vlekken bedekt; doch de vrouwen veranderen nog spoediger dan de mannen, en vroeg reeds schijnen zij oud en verwelkt te zijn.

Ik hoop, waardste Zuster! dat deze breedvoerige brief uwe nieuwsgierigheid zal kunnen voldoen, en dat gij door denzelven u een getrouw denkbeeld zult kunnen vormen van mijnen toestand, mijne leefwijze en mijne verwachtingen.

Geschreven in de Dessa Lérang, den geboortedag van onzen Profeet, of den 12ⁿ dag van de maand Moeloot, in het 797e jaar van de Hegira.

VERVOLG.

De briefwisseling van Poetrie Dewie-Saharie schijnt met den laatst medegedeelden een einde te hebben genomen, ten minste is er geen spoor van latere brieven gevonden; waarschijnlijk waren Sheik Hasud en zijne vrouw vroeger dan de Schrijfster overleden, want deze heeft, volgens de Javaansche kronijken, nog vele jaren na de dagteekening van den 12^{en} brief op Java geleefd en Sech Moelana Magfoer getrouwelijk bijgestaan in de door hem ondernomen taak, de opvoeding van den jongen Radeen Alie-Pakoe.

Zij deden beiden hun uiterste best, om den jongeling tot eenen ijverigen voorstander der Mahome-

daansche leer op te leiden; en bevreesd, dat, het vaderlijk bloed in zijne aderen vloeiende, dit hem eenmaal tot verwijdering van zijne moederlijke geloofsen landgenooten zoude aansporen, verborgen zij hem zorgvuldig zijne Vorstelijke en Javaansche afkomst, en ging hij in het algemeen door voor den éénig overgebleven' zoon van eenen Arabier, die aan het Hof van Kambodja aanzienlijke bedieningen zoude bekleed hebben (1).

Het karakter van den jongen Alie was zachtmoedig en ligtgeloovig, doch opvliegend, en min of meer tot trotschheid geneigd, hetgeen de grijze Sech aan het Javaansche bloed meende te moeten toeschrijven; dan inzonderheid onderscheidde hij zich van de Javaansche kinderen door eene groote vlugheid van bevassing en een gezond oordeel, mitsgaders door zijne zucht tot werkzaamheid en de beoefening van die wetenschappen, welke zijn vriend en leermeester in staat was hem mede te deelen. Voorts bezat hij meer lichaamskracht en behendigheid, onder anderen in het te paard rijden en jagen, dan zijne speelgenooten, zoodat hij steeds bij de uitspanningen eer hun meester of opperhoofd, dan hun makker scheen te zijn. In zijne oogen vonkelden reeds de spranken van eenen vurigen geest, en dus waren het de spelen, welke kracht en behendigheid vorderden, aan welke hij gewoonlijk de voorkeur gaf, gelijk, bij voorbeeld, het seneng of steekspel te paard, het gloeton of worstelspel, en dat van bijna gelijken

(1) Historisch.

aard, djagoeran genaamd; tusschen beide vermaakte hij zich ook met minder vermoeijende spelen, doch alsdan nog kon men in derzelver keus zijne jeugdige drift tot een strijdbaar leven bemerken: zoo was, bij voorbeeld, het adoe-klappa-spel, — hetwelk geschiedt door het tegen elkander slaan van ledige cocosnoten, terwijl de speler, die de noot van zijnen tegenstrever heeft verbrijzeld, de overwinnaar blijft, — eene zijner geliefkoosde uitspanningen, en eindelijk, doch zulks was Sech Moelana minder aangenaam, de kwartelgevechten (1).

Radeen Alie-Pakoe bragt dus zijne jeugd vreedzaam en gelukkig door in de Dessa Lérang, in den huisselijken kring tusschen zijne moeder, den in zijnen leeftijd ver gevorderden, doch steeds wakkeren Sech Moelana Magfoer en de Arabische Priesters, die ieder jaar in grootere menigte naar Java kwamen, eerst eenigen tijd zich in het gewest van Garsik ophielden, om zich in de landtaal te oefenen, en vervolgens tot het ondernomen werk, de uitbreiding van hunne godsdienstleer, zich in de binnenlanden en voornamelijk langs de kusten verspreidden.

Eenige minder beduidende jaren zullen wij nu met stilzwijgen voorbij gaan, om den jongen Radeen

(1) Deze kwartelgevechten (even als de hanengevechten) vindt men nog veel op Java in gebruik; het zijn van de eerstgenoemden de wijfjesvogels, boerong gemek genoemd, welke in kooijen bewaard en enkel met sprinkhanen gevoed worden. Deze vogeltjes laat men onder eenen grooten gevlochten' korf vechten, hetgeen die diertjes met zóó veel woede doen, dat de bekjes of pooten dikwerf op het strijdperk blijven liggen.

Alie, in het tijdstip, dat hij de mannelijke jaren bereikt had en ongeveer achttien jaren oud was, op een grooter en meer met zijne geboorte overeenkomend tooneel te voeren.

Het was twaalf jaren later dan het tijdperk, waarin de laatste brief van Poetrie Dewie-Saharie geschreven was, en wel in de maand Poeassa van het 809° jaar der Hegira (1), of het 1312° van de jaartelling der Javanen, dat de door deszelfs bijzondere schrandtheid en moed zich beroemd gemaakt hebbende Radeen Rachmat, Vorst of beter gezegd leenman van het tot Madja-pahit behorende zeer aanzienlijk gewest Toem-Ampel (2), aldaar in zijnen dalem een groot feest zoude geven, ter viering van het voor hem belangrijk tijdstip, dat zijne éénige dochter haar vijftiende jaar, en dus de huwbare jaren, had bereikt. Tot dat oogenblik had de Vorst de keuze van eenen echtgenoot voor zijne lieveling uitgesteld, ten gevolge eener gedane gelofte aan Doerga (3), de beschermster zijner hoofd-pagode, dat hare hand niet blindeling door hem zoude worden geschonken aan eenen man van aanzien of rijkdom, maar aan eenen zoodanigen, als hovendien in wijsheid, vernuft en behendigheid, en in de destijds onder de

(1) Volgens onze tijdrekening A°. J. C. 1304.

(2) Deze naam werd later veranderd in dien van Soerabaya, in de Javaansche hoftaal eigenlijk Sou-ra-pringi, beteekenende: stoutmoedig in den krijg.

(3) De aanbidding van de Godin Doerga ging in die tijden gepaard met die van Wischnou of Buddha en anderen van gelijk alooi, als Mahadewa, Siwa, enz. Doerga is afgebeeld in de gedaante eener vrouw, met acht armen, op eenen nederknielenden buffel staande.

Javasche Grooten in zwang zijnde ligchaamsoefeningen zoude uitblinken.

Om deswege een onpartijdig oordeel te kunnen vellen, had Radeen Rachmat eene groote bekendheid aan zijn voornemen en aan de plaats te hebben luisterrijke feesten gegeven. Al de Vorsten en Inlandsche Grooten van het Oostelijke Rijk van Java en het naburig eiland Madura waren genoodigd. En dewijl de Leenheer van Toem-Ampel, wegens zijne groote hoedanigheden en aanzienlijke bezittingen, welke onder anderen in meer dan tien duizend Tjatjas of huisgezinnen, die als Vasallen van hem afhankelijk waren, bestonden, aan het Hof van Madja-pahit in groot aanzien was, zoo had zelfs de Vorst Angka Wijaya, die na den dood zijns vaders den troon had beklommen onder den naam van Browijaya V, zijn voornemen te kennen gegeven, om deze feesten te Ampel te komen bijwonen en zijne twee oudste zonen, Aria Damar en Radeen Houseen genaamd, welke uit zijn huwelijk met Dara Watie, dochter van den Vorst van Tjampa (1), geboren waren, naar de hand van de jonge en bevallige Poetrie Nordjaya te laten mededingen.

(1) Welke de tegenwoordige naam van dit gewest is, kan niet met zekerheid worden opgegeven. Volgens de oude handschriften, moet deze vrouw van den laatsten Vorst van Madja-pahit, met name Dara Wati, zeer schoon zijn geweest en lang geweigerd hebben haar huwelijk volledig te doen voltrekken, uit aanmerking van het groot getal bijzitten, die de Vorst reeds had, onder welke eene Chineesche vrouw was, die haar het meeste tegenstond: alle bijzonderheden, die genoegzaam doen blijken, dat Dara Wati van geene geringe afkomst was, maar in aanzienlijke verwantschapsbetrekkingen eenen grooten steun had.

Dit Vorstelijk besluit bekend geworden zijnde, had menig jong Inlander, door geboorte en opvoeding tot diezelfde mededinging gerechtigd, afgeschrikt; dan de vaders, meest leenmannen of afhankelijk hovelingen van Browijaya V, hadden daarentegen de zaak met meer bedaardheid overwogen, en waren van begrip, dat eene zoodanige terughouding van het strijdperk door den Vorst waarschijnlijk euvel zoude worden genomen; terwijl, zoo al, gelijk men het voorzag, een der zoons van den magtigsten Vorst van Java overwinnaar mogt zijn en de hand der jonge Prinses verkreeg, zulks echter in het vervolg niet dan eenen gunstigen invloed op het lot van de overwonnen mededingers hebben konde; zij noopten derhalve hunne zoons, uit staatkunde, hunne ontwerpen in deze niet te laten varen, maar van de omstandigheden met beleid gebruik te maken, om bij den Vorst van Madja-pahit hun hof te maken.

De Vorst van Toem-Ampel, sedert eenige jaren reeds heimelijk tot het Mahomedaansch geloof overhellende, had aan de aanzienlijkste der Arabische bewoners van het gewest Garsik, en voornamelijk aan die van de Dessa Lérang, eene uitnoodiging tot de feesten doen toekomen.

— »Gij zult toch zeker naar het feest gaan?» vroeg Radeen Alie nieuwsgierig zijnen grijzen vriend Sech Moelana Magfoer, toen de mare van de op handen zijnde plegtigheden te Ampel tot in de Dessa Lérang was gekomen: »want zeker zal het er groot ramé ramé zijn; gij zijt immers verzocht en

kunt dus niet wel in gebreke blijven derwaarts te reizen?"

— »Jya Soengoh. Ja zeker," antwoordde de oude Arabier, »en, wat meer is, gij zult er mij vergezellen."

— »Ik, Vader?" hernam de jongeling, en zijne oogen waren schitterende van vreugde.

— »Ja gij, Radeen Alie! het is tijd, dat gij wat van de wereld ziet en ook dat gij u laat zien. De omstandigheid, dat de Vorst van Madja-pahit deze feesten met zijne tegenwoordigheid komt vereeren, doet mij zulks te meer verlangen, en waarschijnlijk zult gij mede naar de hand der schoone Poetrie Nordjaya kunnen mededingen."

»Gij schertst, Vader!" sprak nu de jongeling. »Hoe zoude ik daartoe kunnen worden toegelaten? het zijn slechts de zoons van Vorsten, Panumbahans en Tommegons, die daartoe gerechtigd zijn: gij zult mij toch niet aan belediging willen blootstellen, indien men mij kwam afwijzen?"

— »Laat *mij* daarvoor zorgen, mijn Kind!" antwoordde de Sech eenigzins geraakt; »hebt gij immer reden gehad, om mijne voorzigtigheid of mijne liefde voor u te mistrouwen? maak u slechts gereed, en berust zonder vrees in hetgeen ik voor u zal doen."

»Vergeef mij," zeide nu Radeen Alie, »zoo ik u door mijn' argwaan mogt beledigd hebben; met genoeg, zal ik met u medegaan, Vader! ik was slechts door overmaat van vreugde bevangen."

Hier eindigde het gesprek; maar al dadelijk werden de voorbereidselen tot de voorgenomen reis

aangevangen. Radeen Alie's moeder begon terstond, zoowel zelve als door hare vriendinnen en vrouwelijke bedienden, de prachtigste stoffen, welke zij in haar bezit, of uit Arabië ontvangen had, voor den dag te halen, om daarvan kleederen voor haren geliefden zoon te vervaardigen.

Op den dag, tot de afreize bestemd, had naauwelijks de zon zich boven de kim vertoond, of Sech Moelana Magfoer, van vijf zijner landslieden, allen in priestergewaad, en van Radeen Alie-Pakoe, die ook reeds den geestelijken stand omhelsd had, vergezeld, bevond zich reeds op weg naar Toem-Ampel. Zij reisden te voet; eene menigte batoors (draggers) droegen hunne goederen en de geschenken voor den Vorst bestemd, terwijl andere bedienden drie prachtige Arabische rijpaarden aan de hand leidden, welke voor den jongen Radeen en zijne twee Schildknapen of Arvienans bestemd waren.

Aandoenlijk was het afscheid geweest tusschen Alie-Pakoe en zijne moeder. Deze wist, dat haar lieveling voor het eerst in de tegenwoordigheid van zijnen vader zoude komen. Zij kende de ontwerpen van Sech Moelana; voorzigtigheid had het haar tot eenen pligt gemaakt, den jongeling niets voorbarig te ontdekken; doch haar moederlijk hart was geschokt door het denkbeeld, dat deze ontmoeting voor altijd het lot van haren zoon zoude beslissen. Van deszelfs geboorte af, had zij met bekommering een tijdstip verbeid, dat nu eindelijk voorhanden was; dit vervulde haren boezem met angst en zorgen; en hoe groot zoude hare radeloosheid en vertwij-

feling niet zijn, indien de vooruitzigten van Sech Moelana eens te leur gesteld mogten worden!

Deze had het grootst gedeelte der laatst voorafgegane dagen doorgebracht, om haar gerust te stellen: »Wij zullen de zaak wel tot effenheid brengen!» had hij haar nog dienzelfden morgen gezegd. »Het is tijd, dat onze jeugdige vriend in de voorregten zijner geboorte gesteld worde; hij was niet bestemd, om zijn geheel leven als een vaderlooze wees of als een gelukzoeker door te brengen!» en daarop was Sech Moelana Magfoer vertrokken met den jongeling, dien hij van deszelfs kindschheid af als zoon had behandeld en opgevoed.

Naar mate de reizigers de plaats hunner bestemming naderden, vermeederde de drukte op al de wegen en paden, die derwaarts voerden. Javanen van verschillenden rang stroomden als het ware naar Ampel toe; reeds hoorde men in de verte de zwaar klinkende Gongs en het den Inlander zoo aangenaam geluid van talrijke salendro's (1) en anklongspelers.

Sech Moelana en zijne vrienden namen derzelver intrek bij eenen te Toem-Ampel gevestigden Arabischen Priester, en maakten zich nog denzelfden avond gereed, om hunne opwachting in den dalem van den Leenheer te gaan maken; hier werden zij met onderscheiding ontvangen en vervolgens in de nabijheid

(1) De gamelang, vroeger Salendro genaamd, is een stel Javaansche muzikinstrumenten, voor het grootste gedeelte bestaande uit kampouls of koperen bekkens, en koperen of bamboezen smallen platen, tonangs, welke als de harmonika bespeeld worden, en ook op dezelfde wijze in een raam zijn gerangschikt.

van de Vorstelijke familie en van de hoogste aanwezige gasten geplaatst.

Nadat ververschingen van allerlei aard en gebakken (kwee, kwee) in groote menigte waren rondgebragt en genuttigd, kondigde men het begin der gemakkelijkheden aan, zijnde deze eerste dag voor een tiggergevecht bepaald. Radeen Alie had er nog nimmer een bijgewoond, en deed zijn best om goed geplaatst te zijn, ten einde alles naauwkeurig te kunnen zien.

Op een der ruime voorpleinen, of den zoogenaamden Aloen-aloen van den dalem, was eene vierkante plaats afgestoken, door zware scherp gemaakte bamboezen omgeven. Door eene overdekte en met tapijten behangen galerij, kwam men van den dalem in eene boven deze palissaden verhevene groote pandoppo, waar het aanzienlijk gezelschap op kussens plaats nam en gemakkelijk het strijdperk kon overzien.

De tijger, van de grootste soort, die den naam van koninklijk draagt, lag in een bamboezen hok, dat men hem niet dan met moeite deed verlaten; kokend water en brandende stroowisschen moesten zelfs tot dat einde in zijn hok worden geworpen; eindelijk van alle zijden bestookt, deed hij een geweldig gebrul hooren en sprong in het ruime vak, eerst beproevende om over het staketsel te springen, hetgeen hem niet gelukken mogt. Intusschen werd de tot den strijd bestemde buffel mede binnen gelaten. Naauwelijks had deze het ondier vernomen, of hij begon vreesselijk te snuiven en zocht mede de vlugt te nemen; doch alle uitgangen gesloten vindende,

wendde hij zich wederom naar de zijde zijns vijands, die even min genegen scheen, om het gevecht te beginnen. Nu kon men van alle kanten het geweldig geschreeuw der aanwezige Javanen, die den matjan (tijger) uitscholden en aanhitsten, vernemen. De buffel, hierdoor verschrikt en verwilderd, liep het staketsel langs, om nog eenen uitweg te zoeken, evenwel aanhoudend den vijand niet uit het oog verliezende. Deze nam daarentegen de kans waar, om den buffel van ter zijde te bespringen; hij deed het met de behendigheid van eene kat, die eene muis overvalt, en drukte hem zijne onmatige klauwen in den hals. De buffel werd thans woedend, bukte, verhief wederom het hoofd, zoodat de vijand, welke zijne prooi niet los liet, van den grond werd geligt en als op zijne horens en kop kwam te liggen. Nu bukte de buffel voor den tweeden keer, en drukte zijn' krachtigen kop met zulk een geweld tegen den bodem, dat men de lendenen van den tijger hoorde kraken en deszelfs buik door zijne horens van een werd gereten. Tot twee- of driemaal toe herhaalde de buffel zijne geduchte stooten tegen den grond, en weldra was hij niet slechts van zijnen vijand ontslagen, maar deze lag onbeweegbaar aan zijne voeten. Vreesselijk snuivende en bedekt met bloedend schuim, wendde de overwinnaar zijn vonkelend oog naar alle zijden, zich, als het ware, over deszelfs toevalligen heldenmoed en grootsche daden trotschelijk verheffende. De aanschouwers wilden echter hun vermaak nog wat langer laten duren. Een lang touw, met een' strikknoop, om den staart van

den tijger geslagen, werd het doode dier aldus eenige voeten boven den grond opgeheschen. De buffel had deze oprijzing naauwelijks bemerkt, of, geloovende, dat hij den vijand nogmaals moest bevechten, begon hij op nieuw met het gebukte hoofd tegen hem in te loopen en thans zonder gevaar; doch daar het doode ligchaam wel bij iederen stoot ver in de lucht werd geworpen, doch ook telkens op hem terug kwam, zoo duurde dit quasi-gevecht nog vrij lang, tot groot genoegen der aanwezige gasten.

Inmiddels was het getal der toegevloede menigte Javanen, van allerlei rang en kunne, hoe langer hoe grooter geworden. Zelfs de genoodigde hoogere gasten, niet allen in of in de nabijheid der pandoppo's en passeerbanen kunnende plaats vinden, waren er voor hen ook aan de andere zijde van de uitgestrekte Aloenaloen afgezonderde plaatsen in gereedheid gebragt, waar publieke danseressen, slangen-bezweerders en zelfs fakirs of Hindoosche monniken de aandacht vestigden van de menigte vreemdelingen, die voorts in daartoe opgerigte bamboezen gebouwen op buffel-vleesch, gebraden' visch, hoenders en eendvogels, met velerhande soorten van gebak en rijst onthaald werden. Eerst laat in den nacht kwam Radeen Alie met zijnen voedstervader te huis en wilde, door eenige uren rustens, zich tot het tournooispel en den worstelstrijd, welke in den volgende namiddag zouden plaats hebben, voorbereiden.

Reeds bij het aanbreken van den dag werd de Gammelang Senèng gespeeld, als een teeken van het op handen zijnde tournoi- of Senèngspel, en na-

dat de zon reeds een' geruimen tijd het hoogste punt harer dagelijksche loopbaan had bereikt, werd zulks tweemaal herhaald, ten einde de groote en kleine mantries zich gereed zouden maken, om te paard, en ieder op het best uitgedost, voor 'de Vorsten te verschijnen.

Radeen Alie-Pakoe, als niet (voor zoo verre toen bekend was) tot een geslacht der Javaansche grooten behorende, zoude niet eens in het tournooispeel eene dadelijke rol hebben kunnen op zich nemen, ware het niet, dat men hem, als een aanzienlijk en bemiddeld vreemdeling zijnde, beleefdelyk daarbij toegelaten had. Intusschen was zijn stoet ook gering en gelijk gesteld met dien van eenen kleinen Mantrie of Demang; doch niettemin door de buitengewone fraaiheid zijner paarden, den goeden smaak zijner kleeding en dien van zijne twee Arvienans, trok hij aller oogen tot zich, toen hij in zijn dodot of staatsiekleed van roode zijden stoffe, rijk met gouddraad bezet, een' epok of buikband van massief goud, met edelgesteenten en een met lofwerk en bloemen versierde sodor (tournooilans), op den Aloen-aloen verscheen; ook zijne goede houding en behendigheid in het bestier van zijn moedig Arabisch ros deden reeds bij den aanvang eenen algemeenen kreet van goedkeuring opgaan.

Zijn strijdpvaard, een jonge Arabische schimmelhengst, eerst eenige maanden geleden, met opoffering van groote kosten, van Geddah aangebragt, was slechts met eenen eenvoudigen rooden zadel, of zoogenaamden aba-aba garangan opgetuigd, en niet gelijk

de paarden van de Javaansche Vorsten, welke fraaije, rijk met goud versierde zadels hadden; doch door deszelfs vuur en schoone leest overtrof het al de overige daarbij tegenwoordige paarden, terwijl ook die zijner Arvienans omtrent even schoon en moedig waren.

Volgens de gewoonte bij dergelijke gelegenheden, en even als al de Javaansche Grooten, die in het tournooi zouden deelnemen, steeg Radeen Alie-Pakoe van zijn paard, maakte een' diepen salam voor den Madja-pahitschen Vorst, voor dien van het gewest Toem-Ampel en voor de verdere hooge of bejaarde aanwezige gasten, en diep gebukt plaatste hij zich daarna achter hen, op een door zijne bedienden medegebragt matje.

Na het gebruik van de sirie en toen de gamelang zich voor de derde maal deed hooren, stegen al de ruiters weder te paard en plaatsten zich in één gelid, een ieder naar zijnen rang; alstoen liet de Vorst met eenen grooten gong het teeken oerla gandjoer geven, waarop al de ruiters regtsom maakten, en elk hunner, door derzelver stoet gevolgd, afmarcheerde, om aldus in groote staatsie, onder het aanhoudend spelen der muzikinstrumenten, driemaal het aloen-aloen rond te rijden, terwijl, onder het aldus defileren, al de ruiters hunne lansen omhoog hielden, behalve de Leenheer van Toem-Ampel, die zich aan het hoofd van den optogt bevond en zulks naar verkiezing deed.

Hierna stelden zij zich wederom in één gelid, en nu begon het eigenlijk tournooispielen. Ieder hunner, volgens zijnen rang, deed eene uitdaging. De

twee ruiters plaatsten zich aan de tegenovergestelde zijden van het plein, naderden elkander in den stap, en op een bepaald teeken, met den gong gegeven, velden beiden de lansen, waarvan de punt door eene scheede van buffels-leër onschadelijk was gemaakt, en renden alsdan op elkander in, met het oogmerk, om de tegenpartij uit den zadel te ligten. Degene, die met de meeste behendigheid den aanval zijns vijands wist af te keeren, werd voor den besten tournoospeler gehouden (1):

Nadat twee of drie der hoogste en meer bejaarde personaadjen eene vrij onbeduidende vertooning van dit tournooijen hadden gegeven, was het de beurt van den oudsten Prins van Madja-pahit, den Aria Damar.

Deze zond een' mantrie aan Radeen Alie-Pakoe, den jongen Arabier, om denzelven tot het gevecht uit te noodigen; moedig, doch met gepaste bescheidenheid, verliet deze het gelid, en begaf zich naar de hem aangewezene plaats; beide de jonge lieden waren wél bereden, en schenen elkander niets toe te geven; al de aanschouwers verbeidden met ongeduld den afloop van dezen belangrijken strijd.

Het teeken op nieuw gegeven zijnde, naderden

(1) Menig niet op Java geweest zijnde Lezer zal welligt betwijfelen, of aldaar soortgelijke spelen bestaan hebben, zoo veel overeenkomst hebbende met de steekspelen, welke, eenige eeuwen geleden, in Europa gehouden werden; intusschen kan men er dezelve ook thans nog aan de hoven en bij de voornaamste Inlandsche Regenten, als een van oude tijden afkomstig gebruik, bijwonen, en hebben dezelve sedert zeer weinig veranderingen ondergaan.

de twee ruiters elkander statig en langzaam ; Radeen Alie streelde den hals van zijn vurig ros , om hetzelfde als het ware te doen bedaren , of tot geduld aan te manen ; doch toen de drie slagen op den gong hem de vrijheid gaven , om hetzelfde den teugel te vieren , was een woord voldoende , om het fraaije dier al deszelfs kracht en snelheid te doen aan den dag leggen. Reeds hadden de strijders hunne lansen geveld en eene steviger houding in den zadel aangenomen ; Radeen Alie wilde den eersten keer zijnen mededinger ontzien , doch niettemin deszelfs aanslag ontgaan. Hij hield daarom de punt van zijnen sodor of lans vrij hoog , maar daarentegen zijne oogen gevestigd op die van den Aria , en bemerkende , dat dezelve op zijn regter schouder was gericht , verhief hij zich behendiglijk op de stijgbeugels , zoodat de vijandelijke lans tusschen zijnen arm en zijne borst doorging , terwijl hij te gelijker tijd de koeloh of het hoofdtoisel van zijne tegenpartij had afgestooten ; hetgeen een algemeen gelach zoude hebben doen opgaan , had niet het ernstig en onvergenoegd gelaat van den Vorst van Madja-pahit allen lust daartoe benomen.

Bij den tweeden wedloop ontweek onze jeugdige vriend schier op dezelfde wijze de tegen hem overgestelde lans , doch had hij de zijne zóo juist aangebragt , dat hij den Aria Damar , zonder hem evenwel eenen ernstigen of gevaarlijken stoot toe te brengen , uit den zadel ligtte en van zijn paard deed vallen. Het zijne ter plaatse op te houden , af te springen en zijnen mededinger de behulpzame hand tot oprijzing te bieden , was voor Radeen Alie het

werk van een oogenblik, en nu gingen beiden hunnen salam bij den Vorsteliĳken gast en bij de overige voornaamste Grooten afleggen.

Het scheen, dat Browijaya eerst thans den jongen vreemdeling met eenige opmerkzaamheid had aangezien; zijne fiere houding en zijne gelaatstrekken schenen deszelfs nieuwsgierigheid gaande te maken, en ofschoon ontevreden over den uitslag van het tournooi, waarin zijn zoon Aria Damar minder gelukkig was geweest dan gewoonlijk, was er eene inwendige, geheime stem, die voor zijnen mededinger pleitte en zelfs verhinderde, dat het misnoegen langer op zijne vorstelĳke trekken werd gelezen; hij ontving dus de beide tournooispeleers even minzaam en deed hun het gewoon »assalam aleikam" (de vrede zij met u!) der Arabieren hooren.

Nu volgden nog eenige tournooijen van minder belang, en de indruk, welken de goede houding en de handigheid van Radeen Alie op de gemoederen in het algemeen hadden gemaakt, konde door dezelve niet worden verdrongen; ook zonder tegenspraak werd hij gehouden en uitgeroepen als den bekwaamsten ruiter, die in het strijdperk was verschenen. Na eenige oefeningen op den aloen-aloen, reden de ruiters dien nog eens gezamenlijk drie keeren rond, terwijl de Vorst en zijn stoet zich verwijderden.

De avond van dienzelfden dag was, gelijk reeds gezegd is, toegewĳd aan het gloeton of worstelspel, dans, muziek en andere vermakelĳkheden, in eene groote, daartoe bijzonderlijk ingerigte, van ter zijde

opene pandoppo, waar zich de hoogste gasten bevonden, terwijl rondom aan den grond eene onmerk-bare helling was gegeven, zoodat duizenden van toeschouwers, op de Oostersche wijze nedergezeten, als in eenen ronden schouwburg, alles konden zien, wat in de pandoppo plaats had.

Ook bij deze ligchaamsoefeningen overtrof Ra-deen Alie-Pakoe al zijne mededingers, en toen hij nu ontkleed, en slechts met een eenvoudig kleedje om de lendenen geknoot, te voorschijn kwam, en, na drie der vermaardste worstelaars met eene buitengewone kracht en behendigheid overwonnen te hebben, met fiere en nogtans bescheidene houding te vergeefs eenen vierden afwachtte, toen scheen de Madja-pahitsche Vorst geheel verbaasd, en liet zich de volgende uitdrukking ontvallen: »Orang moeda ini meng-alakkan roepa anak radja jang bezar. Deze jonge man overtreft in gedaante al de zonen van de grootste Vorsten!» De Vorst van Toem-Ampel dit hoorende en zelfs reeds de schoone leest, de fraaije gelaatstrekken en de onge-meene behendigheid van den jongen vreemdeling bewonderende, meende gerustelijk de geheimste wenschen van zijn hart te mogen lucht geven, van zijne zijde uitroepende: »Jya-lah iang nanti djadi swami Anak-koe. Deze zal gewis mijn schoonzoon worden!»

Het berouwde hem evenwel spoedig, te rond-borstig te zijn geweest; want naauwelijks had de Koning van Madja-pahit deze woorden vernomen, of zijn gelaat werd ernstig, bleek en zelfs drei-

gende. »Kan men den dag van morgen niet verbeiden? Het staat te zien, of deze vreemdeling van den Overwal den pijl en den boog even handig weet te bestieren, en of zijne tong zoo vlug is als zijne armen en beenen.» — De Vorst bedoelde hiermede de beantwoording van eenige vragen, die door hem zelf aan de mededingers naar de hand van de Poetrie Nordjaya, dochter van den Leenheer van Toem-Ampel, gedaan zouden worden, en welke, benevens het schieten met pijlen naar een doel, de oefening van den laatsten dag zoude uitmaken. »En,» voegde hij er bij, de hand op zijne kris slaande, »ik vertrouw, dat Radeen Rachmat niets vuriger wenscht, dan zijne dochter aan een' mijner zoons te geven, al is het ook, dat hij in het tournooi- en worstelspel minder vertooning make.»

De Vorst van Toem-Ampel bemerkte, dat Browijaya zich beleedigd gevoelde, en na zich door eenen vluggen blik verzekerd te hebben, dat hij zich geheel in deszelfs magt bevond, daar hij door Madjapahitsche Grooten en Hovelingen van den Vorst omringd was, die slechts op eenen wenk schenen te wachten, en hij dus van den zich al meer en meer verheffenden storm alles te vreezen had, spoedde hij zich dien te keeren en te matigen, door met onderdanigheid te antwoorden: »Zeer zeker zal de hand mijner dochter voor den zoon van mijnen hoogen gebieder zijn, zoodra deze slechts aan deszelfs nederigen slaaf Hoogstdeszelfs wil zal te kennen geven hebben!»

Deze verontschuldiging van den Gastheer scheen dan ook den vergramden Vorst tot bedaren te hebben gebragt, en het overige van dien avond werd in vermakelijkheden van verschillenden aard, vertooningen van danseressen, kluchtenmakers, enz. vreedzaam doorgebragt, zonder dat het voorgevallene verder tot bekommering voor de daarbij belanghebbenden aanleiding gaf.

Hetzelfde voorplein, de aloen-aloen van den dalem, was trouwens den volgenden namiddag weder, gelijk de overige dagen, als met eene talrijke schaar van inboorlingen en vreemden overdekt. De hoogste personaadjen waren, even als toen, volgens hunnen rang, op kussens en matjes, in de grootste pandoppo, gezeten, van waar zij een goed uitzigt hadden op het strijdperk, dat nu tot het schieten met pijl en boog in gereedheid was gebragt, zijnde het doel een granaatappel, welke aan een' daartoe in den grond geplaatsten aréekboom (1) vastgehecht was.

Ook hier was de voedsterling van Sech Moelana Magfoer de eerste onder de beste schutters; want niet alleen had zijn pijl in het beslissend oogenblik den granaatappel getroffen, maar dezelve was met zulk eenen krachtigen arm en zóó behendig uit den boog gezonden, dat hij nog bovendien den stam van den aréekboom doorkliefde en ruim een' voet achter denzelven uitstak.

Vervolgens werden de jonge lieden, die bij de verschillende spelen en lichaams oefeningen mede-

(1) *De areca catechu.* Linn.

gedongen hadden, voor het laatst vergaderd, en op eenigen afstand, zoowel van de hooge gasten als onderling geplaatst, zittende op de Oostersche wijze, de beenen kruiselings onder het lijf, en zóó, dat de eene het antwoord, door den anderen gegeven, op de twee vragen, welke hun door zendelingen van den Vorst werden overgebracht, niet vermogten te hooren.

Deze vragen waren: »1°. Drie wegen, naar de hoofdplaats (Madja-pahit) leidende, vorderen drie, zeven en negen dagen reizens; want de eerste (dus luidde de te beantwoorden opgave) wordt bewaakt en moeilijk gemaakt door eene woedende reuzin (rakshasa), die zóó groot is, dat zij, tot haar hoofdkussen, van den berg goenong anjar gebruik maakt! De tweede weg wordt evenzeer onveilig gemaakt door eene verschrikkelijke slang en door eenen rhinoceros, wiens huid even onkwetsbaar is als de schors van den nankaboom (1); terwijl de derde weg, geen gevaar hoegenaamd oplevert. Nu wenschte de Vorst te vernemen, welke dezer wegen door den mededinger gekozen zoude worden, indien de Poetrie Nordjaya van de genoemde Hofplaats moest afgehaald worden? 2°. Welke is de voornaamste grondregel, dien men een' vriend zoude wenschen mede te geven, indien hij door den Vorst tot leenman of gebieders van een gewest benoemd werd?"

Wij zullen hier niet de onbeduidende of omslag-tige redeneringen laten volgen, met welke de meeste mededingers hunne antwoorden bekleedden,

(1) De arto carpus integrifolia. Linn.

éeniglijk aanmerkende, dat, ten opzigte der eerste vraag, omtrent allen de voorzigtigheid boven het onzekere van eene onaangename ontmoeting met reuzen, slangen en neushoorn dieren de voorkeur gaven, en op de tweede vraag weinig geestvermogens aan den dag legden; trouwens, in Radeen Alie-Pakoe meer belang stellende, geven wij hier deszelfs beantwoording der twee vraagpunten (1).

Op de eerstvermelde antwoordde hij: »dat hij ongetwijfeld den kortsten weg zoude verkiezen, daar, zoo al reuzen, aan welke hij niet veel geloofde, of ondieren, zoodanige harde huid bezaten, om zijne pijlen stomp te maken, er nog wel op dezelve een kwetsbaar plekje zoude te vinden wezen voor zijne goede kris, ofschoon deze slechts een Dammar-moeroep (2) was.”

Op de tweede vraag: »Dat hij zich herinnerde geleerd te hebben, dat voor Vorsten of Bewindslieden niets belangrijker is, dan regtvaardig te handelen, ten einde eene goeden naam te verkrijgen, of dien, van voorouderen geërfd, te handhaven; voorts de keuze van goede raadslieden, aangezien de daden, welke er het gevolg van zijn, niet dezen, maar den

(1) Deze episode en de hier voorkomende vragen en antwoorden zijn eenigzins gevolgd naar de vertaalde uittreksels van een Hindoosch gedicht, de *Raya mana* genaamd, en medegedeeld door den Heer W. Marsden, in zijne *Maleidsche Spraakkunst*, uitgegeven bij Cox en Baylis, Londen 1812, pag. 163.

(2) De kris Dammar-moeroep is die soort, welke voor Javanen van minder geboorte bestemd was; de pondok of scheede kan nogtans van goud of zilver gemaakt worden.

Vorst of uitvoerder worden geweten; en eindelijk, dat het leven op aarde slechts tijdelijk zijnde, het voor beter kan gehouden worden, geacht te sterven, dan zonder aanzien te leven; deze drie punten zouden door hem den vriend worden aanbevolen."

De antwoorden van de jonge medestrevers werden achtereenvolgende door de Zendelingen van den Vorst opgenomen en overgebracht; doch die van Radeen Alie bijzonderlijk de aandacht van dezen en van de daartoe gestelde beoordeelaars hebbende getroffen, werd hem gelast, nader bij te komen, om dezelve in persoon en met luider stemme te herhalen.

Dit bevel werd namens Browijaya zelven gegeven, die den geheelen tijd zijne oogen op den jongen Arabier had gevestigd gehouden, en nu ook deszelfs stem wilde vernemen, om als het ware uit de onzekerheid, waarin hij zich scheen te bevinden, geholpen te worden.

Naauwelijks had de Vorst de stem van den jongeling gehoord, of hij werd nog meer ontroerd, en riep den Vorst van Toem-Ampel toe: »Bij den baard en de knevels van Mahadewa! (1) hebt gij mij niet herhaaldelijk gezegd, dat deze de zoon is van eenen

(1) Volgens de fabelleer der Hindoos, zoo als dezelve ten minste op Java overgebracht en in een oud Handschrift, de *Manak maya* genaamd, beschreven is, is *Maha Dewa* de zoon van *San Jang Gourou*, de eerste man door *San Yang Wisesa* (den Oneindige) op aarde geschapen; de beelden van *Maha Dewa*, zoo als dezelve te *Brambanan* en andere plaatsen zijn gevonden, stellen hem voor als een' bejaard persoon, met baard en knevels, benevens eene rijke piramidale kroon op het hoofd; het bovenlijf naakt, het onderkleed, de armen en beenen met

hier aanwezigen Arabier? zijne stem is mij echter zeer bekend! Zeker heb ik die meer gehoord! men roepe dien Arabischen vreemdeling!"

Sech Moelana Magfoer met eerbiedige salams genaderd zijnde, vroeg de Vorst Browijaya hem nu op zijne beurt, of de jongeling, die op de feesten zich op eene zoo gunstige wijze had voorgedaan, inderdaad deszelfs zoon was?

Intusschen van nader bij het gelaat van den Sech onderscheidende, werd de Vorst van Madja-pahit ook door dit ten hoogste getroffen; meer dan achttien jaren was het geleden, dat het bezoek van Sheik Mohamad Ed-Dullah met deszelfs dochter aan de hofplaats van Browijaya IV had plaats gevonden; destijds stond zijn opvolger, niet gelijk thans, op den voorgrond, even gelijk de Sech zijner zijds: dus was het niet te verwonderen, dat de Vorst hem thans niet terstond herkende; ook was de Arabier door den tijd en door zijne vreedzame ingetogen leefwijze zeer veranderd. Toen was het een werkzaam, gespierd en voortvarend man, in den bloei van het leven, door zee- en land-reizen vrij slank, mager en donker bruin van aanzigt geworden; op het tijdstip, waarvan wij thans spreken, was het een dik, ineengedrongen man, van ongeveer zestig jaren; zijn verstandig, doch welvarend en glad aangezigt scheen vol te zijn van het genot van vrede en rust; doch er was

talrijke snoeren paarden behangen; in de rechterhand eenen rozekrans en in de linker eene waterflesch houdende.

steeds iets geheimzinnigs in den opslag zijner nog levendige en vurige oogen gelegen; overigens had hij nog al zijne tanden behouden, welke hij veelal liet zien bij eenen gestadigen vriendelijken grimlach, die hem eigen was en hem een' schijn gaf van vergenoegen en goedhartigheid, waarvan hij zich behendig wist te bedienen, zoo dikwerf hij overtuigen, of de menigte tot zijne belangen wenschte over te halen. Een groen kostbaar hoofdwindsel en een overkleed van goud doorweven stoffe onderscheidden hem als den voornaamsten van de aldaar tegenwoordig zijnde Arabieren.

— »Hij is mijn zoon door aanneming (anak piara),» antwoordde de Sech op de aan hem gerigte vraag: »hij heeft niet dan zijne moeder gekend.»

— »Is hij hier, of wel in afgelegen Landen geboren?» vervolgde Browijaya. »Ik moet zijn vader gekend hebben, want zijne trekken, zijne stem en zelfs zijne houding hebben een' bijzonderen indruk op mij gemaakt, ik wensch meer van hem te vernemen.»

— »Mogt uwe Hoogheid mij een afzonderlijk gesprek willen toestaan,» hernam de Arabier, »zoo ben ik gereed aan deszelfs verlangen naar mijn beste weten te voldoen.»

Op eenen wenk van den Vorst, herhaald door den gastheer, verwijderden zich al de aanwezige Hovelingen en Hoofden van gewesten en districten, op eenen gepasten afstand zich plaatsende en nederzittende, zoodat geen hunner iets van het verder gesprek hooren konde. Nu liet Browijaya den Arabischen

Priester tegenover zijnen takhta (zetel) nederzitten, hetgeen deze evenwel niet eerder deed, dan na weder eenen diepen salam gemaakt en het onderste gedeelte van het kleed des Vorsten gekust te hebben.

Haastig zeide deze nu op nieuw: »Anak siapa garangan ini. O zeg, wiens kind is dit? Heb ik zijnen vader gekend?»

»Neen,» antwoordde de Sech, »maar wel deszelfs moeder.»

»Deszelfs moeder,» viel Browijaya hem in de rede, »deszelfs moeder! bij den baard en de knevels van Mahadewa! zijne oogen, zijne stem, zijn die van doch wat zeg ik, is zij niet lang overleden? Heb ik zelfs hare grafplaats niet bezocht? Ja, Vreemdeling! zonder voorkennis van mijnen Vader, heb ik destijds heimelijk het Gariksche gewest rondgezworven; ik heb geweend op het graf der geliefde..... bloemen en offeranden heb ik op hetzelfde nedergelegd en.....,

»Op een ledig graf, Vorst!» en nu verhaalde Sech Moelana den verwonderden Browijaya het voorgevallene na de ongelukkige afbreking van de huwelijksontwerpen en van de tezamenkomst te Madjapahit: hoe Dewie-Saharie, bevreesd voor den toorn en den vloek van haren vader, op zijnen (Sech Moelana's) raad, tot list de toevlugt had moeten nemen; en tot bewijs zijner gezegden, vertoonde de Sech eindelijk de prachtige poesaka-kris (1), welke Browi-

(1) Poesaka kris; het woord poesaka beteekent erfenis, of behoorende tot eene erfenis, of wel, gelijk hier gemeend wordt, tot de vorstelijke Schatkamer.

jaya IV aan Sheik Moelana Ed-Dullah bij deszelfs afreize had geschonken en die hij de vorige dagen door Radeen Alie had laten dragen, in de hoop, dat dit wapen de aandacht zijns Vaders op hem gevestigd zoude hebben.

Veel eerder nog door de gelijkenis van den jeugdigen Radeen met deszelfs moeder, dan door deze bijzonderheden overtuigd, gelastte Browijaya den Sech, zijnen zoon te gaan halen.

De Arabier hieraan voldaan, en den jongeling in korte bewoordingen voorbereid hebbende, riep Browijaya tot dezen, toen hij zich aan de voeten van den Vorst had geworpen: »Mijn Zoon! omhels uwen vader!» —

Nu werd de stoet van verwonderde hovelingen en inlandsche Grooten weder in de nabijheid van den Koninklijken zetel toegelaten en hun door Browijaya zelven de hooge geboorte van Radeen Alie-Pakoe medegedeeld.

Bijna ter zelfder tijd wendde de Vorst zich tot zijnen Leenman van Toem-Ampel. — »Bij den baard van Mahadewa! deze jongeling zoude in alle gevallen de hand van de Poetrie, uwe dochter, hebben verdiend, als overwinnaar geweest zijnde in al de oefeningen daarvoor bepaald; thans vraag ik dezelve ook voor hem, als mijn' zoon, mijn' eerstgeboren' zoon, en voorloopig geef ik hem vier duizend tjatja's bij gelegenheid van dit huwelijk.»

Tot deze plegtige verbindtenis werden dan ook onverwijd alle mogelijke voorbereidselen gemaakt; intusschen zoude de komst van Radeen Alie's moeder

worden verbeid, want Browijaya had aan twee zijner voornaamste mantries den last gegeven, om, verzeld van een groot getal mindere hovelingen, zich dadelijk op weg te begeven naar Kampong Lé-rang, ter overbrenging van rijke geschenken en eene uitnoodiging aan Poetrie Dewie-Saharie, tot het bijwonen van de huwelijksplegtigheden van haren zoon, en om vervolgens gevestigd te blijven aan het Hof van Browijaya, die haar nimmer had vergeten en haar steeds beminde.

Nogtans de zendelingen van den Vorst kwamen ettelijke dagen daarna zonder Poetrie Dewie-Saharie terug, en bragten slechts eenen eigenhandigen brief van haar mede, aan Browijaya gerigt, mitsgaders eenige kostbare geschenken, voornamelijk bestaande in fraaije Arabische lijnwaden, zijden stoffen en edelgesteenten.

Den brief zelve kunnen wij niet woordelijk mededeelen, daar dezelve door den Vorst werd bewaard en medegenomen; echter deszelfs inhoud werd spoedig ruchtbaar, en kwam hoofdzakelijk hierop neder: Dat de moeder van Radeen Alie-Pakoe zeer gevoelig was voor het genadig aandenken en de toegenegenheid van den magtigen Vorst van Madja-pahit te haren aanzien; dat zij ook wederzijds hem nimmer had vergeten of ontrouw geweest; thans echter, ten gevolge van den verstreken tijd van bijna twintig jaren en het geleden hartzeer en verdriet, zich te zeer verouderd en veranderd gevoelde, om den beminden Vorst op nieuw te durven ontmoeten; dat deze bovendien nog niet tot

het Mahomedaansche geloof overgegaan zijnde, niet meer dan ééne wettige vrouw konde hebben, terwijl hare geboorte en opvoeding niet zoude toelaten, dat zij in eene andere betrekking tot den Vorst aan deszelfs Hof verbleef, en zij om al deze redenen ootmoedig verzocht, dat het haar wierde vrijgelaten in haren tegenwoordigen stand en verblijfplaats als tot nu toe te blijven voortleven; daarentegen des Vorsten goedheid en bescherming inroepende voor haren zoon, wiens wettiging en erkenning in den rang, waarop zijne geboorte hem aanspraak konde geven, door haar als eene weldaad, haar zelve bewezen, beschouwd zoude worden.

De Vorst was aanvankelijk eenigzins geraakt en gemelijk over deze weigering van zijne, eens zoo geliefde Dewie-Saharie; doch na bedaarder overweging, en voornamelijk na zijne vertrouwdeste Staatsdienaren gehoord te hebben, betreffende de botsingen, welke de komst van Poetrie Dewie-Saharie aan het Madja-pahitsche Hof zoude kunnen doen ontstaan, vooral in des Vorsten verhouding tot de regerende Ratoe Dara-Watie, dochter van een' magtig Vorst, dien men te ontzien had, en moeder van den reeds tot troonopvolger verklaarden Aria Damar, kwam Browijaya tot het gevoelen der gegrondheid van de redenen, door Dewie-Saharie geopperd, en vond hij zelfs in dezelve een nieuw bewijs van haar verstand en goed hart, en tevens, dat het inderdaad allezins doelmatiger kon geacht worden, om in haar ééns genomen besluit te berusten.

Den volgende morgen kwamen de voornaamste

Staatsdienaren van den Vorst Browijaya V, met eene zending belast, tot Radeen Alie-Pakoe, medebren- gende kostbare geschenken, en op eenen gouden schotel, als huwelijksgift, een Vorstelijk bevelschrift, waarin hij tot Leenheer en Vorst van het gewest Girie Gadjah werd benoemd (met vier duizend Tjatja's of huisgezinnen) onder den naam en eeretitel van *Soesoehoenan Praboe Sasmodo*, onder bepaling nog- tans, dat na zijnen dood deszelfs wettige opvolger slechts den titel van *Panumbahan*, en in het derde geslacht dien van *Pangérang* zoude vermogen te voe- ren; zoodat hierdoor, na dien vooruit vastgestelden tijd, het bedoelde landschap en deszelfs gebied weder aan het Madja-pahitsche Rijk zoude gekomen zijn (1). Nu werden de feesten te Toem-Ampel op nieuw met verdubbelde vreugde en luister hervat; de jonge Soesoehoenan, die door zijne goede hoedanigheden en beminnelijke inborst alle harten vermogt te win- nen, had dat van zijnen Vorstelijken vader geheel overmeesterd. Hij werd de gelukkige echtgenoot van de schoone en rijkbegiftigde dochter van den Leenheer van Toem-Ampel, en ontving de zegenin- gen en de verzekering eener opregte liefde van wege zijnen vader, en de toejuichingen van de ingeze- tenen van alle standen mede, toen hij, na de huwe- lijksplegtigheden, met zijne jonge vrouw naar Lé- rang vertrok, waar intusschen al dien tijd, op last van den Vorst van Madja-pahit, zes honderd man gearbeid hadden, om hem aan den voet van het ge-

(1) Historisch.

bergte Girie een behoorlijk, zelfs voor die tijden, prachtig verblijf op te slaan.

Sech Moelana Magfoer had, bij al deze zoo gunstig veranderde omstandigheden en volksvereenigingen, deszelfs hoofddoelwit, de uitbreiding van het Mahometanendom, geenszins uit het oog verloren, maar veeleer daarvan grootelijks gebruik gemaakt, om talrijke proselieten te maken; en naauwelijks was de Hofstoet naar Madja-pahit teruggekeerd, of Radeen Rachmat, Toem-Ampels Leenheer, met al zijn geslacht en al zijne Vassalen, namen openlijk des Profeets geloof aan, en werd op de hoofdplaats aldaar de eerste steen voor eene moskée gelegd, hetgeen in de mindere dessa's en gehuchten spoedig werd nagevolgd.

Ook in de Garsiksche, Toebansche en Damaksche distrikten, welke onder het beheer van den nieuw benoemden Soesoehoenan Praboe Sasmodo waren gesteld, nam de geheele bevolking, thans uit zijne vassalen bestaande, weldra het geloof van deszelfs gebieders aan.

Sech Moelana genoot nog eenige jaren de bewijzen van dankbaarheid, achting en vriendschap van zijnen voedsterling; en na in de gansche landstreek en naburige gewesten eenen grooten ahang verworven, en er zijn geloof al meer en meer verspreid te hebben, overleed hij te *Garsik*, in het 815de jaar van de Hegira, of anno 1334 van de Javasche tijdrekening, overeenkomende met anno 1412 na de geboorte van J. C.

Eenigen tijd te voren was Dewie-Saharie, (later Njaj gedeh Pinateh, en in het laatst van haar leven,

na de erkenning van haren zoon, Ratoe Aging genaamd,) hem in het graf voorgegaan; voor beiden werden, door de zorgen van den Soesoehoenan, praalgraven opgericht, met rijke inkomsten tot derzelve onderhoud voor het vervolg (1).

Wederom dertig jaren waren er sedert de gebeurtenissen te Toem-Ampel, die wij in onze laatste bladzijden beschreven hebben, en welke wij door het huwelijk van Radeen Alie zagen bekroonen, vervlogen, of in het 1342^e jaar van de jaartelling der Javanen (Anno J. C. 1424) (2), tegen het midden van eenen schoonen Oosterschen nacht, eenen van die heldere, doorschijnende en gesternde nachten, welke men nergens fraaijer dan tusschen de keerkringen vindt, was op eene geringe hoogte in het distrikt Wiero Sobo, dat overigens slechts uit laag en vlak land bestaat, gelijk deze naam zulks te kennen geeft, eene fraaije tent opgeslagen, die met eene groote gele vlag versierd was. Vóór de tent stond een groot insgelijks geel zonnescherf of payong, en rondom dezelve, op eenigen afstand, waren rijpaarden vastgebonden, terwijl de grond als overdekt was met rustende krijgslieden, die door verscheidene dagen

(1) Historisch. Zie Raffles, Crawford en Valentyn.

(2) In de Javaansche Overleveringen, Geslachtregisters en Handschriften door Sir Stamford Raffles overgenomen, heerscht veel onzekerheid omtrent den waren datum van den val van het Madja-pahitsa-Rijk; de meest geloofwaardige Schrijvers, en onder anderen de Resident de Salis, in zijne Statistiek der Residentie Sourabaya, zeggen, dat zulks plaats vond Anno J. C. 1424.

vermoeijenis en strijdens afgemat schenen; alles gaf te kennen; dat een talrijk leger zich hier had nedergeslagen en deze tent voor deszelfs gebieder bestemd was.

Op een groot uur afstands van die plaats, was eene beduidende vlakte, welke men van dezelve kon overzien, als bedekt met rook en vlammen; men hoorde er duidelijk nu eens het nederstorten van afgebrande gebouwen, dan weder het gekraak van de vlamvattende bamboes, of dat van harsachtige boomen, welke nu en dan aan het vernielend element nieuw voedsel verschaften en kolommen vuur hemelwaarts zonden. Trouwens, menschen of menschelijke stemmen waren er op het tooneel der verwoesting noch te zien, noch te hooren. Het vuur alleen heerschte aldaar, zonder tegenstand te ontmoeten. Het was de eens zoo bloeiende, met zoo vele fraaije Hindoesche tempels, met paleizen prijkende stad Madja-pahit, die na eenen veldslag, welke zeven dagen geduurd had, was overmeesterd, geplunderd en door woeste volkstammen in den brand gestoken, terwijl het overschot der bevolking, dat 's vijands zwaard ontkomen was, toen er op geene redding meer gehoopt konde worden, dezelve had verlaten en op verspreide wegen, door de aangrenzende bosschen beveiligd, naar andere gewesten vlugtte (1).

(1) De ruïnes van het paleis en van de schoone tempels der Hofplaats van de Vorsten van Madja-pahit, vernietigd na de overwinning op Hoeséen en de invoering van het Mahometanendom in dat gedeelte van Java, liggen verspreid in het bosch van Bedjagong, in het distrikt Wiero Sobo, regentschap Djapan, van de residentie Sourabaya.

De tent, waarvan wij zoo even gewaagden, was die van den Pangerang Koedoes, zoon van den Soesoe-hoenan Praboe Sasmodo, en door dezen tot zijnen Senapatti of veldheer benoemd in den krijg, welke door hem werd gevoerd tegen zijnen broeder (van 's vaders zijde) den Radeen Hoeséen, tweeden zoon van Browijaya V, die, onverwijld na het overlijden van dien Vorst, de erfelijke regten van Aria Damar (die zich, op last van hunnen vader, op het eiland Sumatra bevond) miskennende, deszelfs magt zich aangematiigd en even spoedig de teruggave der leengoederen van Girie Gadjah en Damak gevorderd had (1).

Deze tegen regt en billijkheid aandruischende eisch, en de omstandigheid, dat het Islamismus in de Madja-pahitsche hoofdplaats en de omliggende gewesten, waar de Hindoosche Braminen nog eenigen invloed hadden behouden, luttel vorderingen maakte, had Praboe Sasmodo, op raad van den Vorst van Toem-Ampel, doen besluiten, om deze gelegenheid niet te verzuimen, maar veeleer daarvan tot het treffen van eenen uitwijzenden slag gebruik te maken. Tot dat einde alle weerbare mannen van zijne distrikten, de Vassalen van zijnen schoonvader, en bovendien talrijke hulpbenden van de eilanden Balie en Madura tot een magtig leger vereenigd hebbende, had hij het bevel over hetzelfde opgedragen aan zijnen oudsten zoon Pangerang Koedoes, aan wien hij reeds sedert eenige jaren het bestuur over

(1) Historisch.

het landschap Damak had afgestaan. De Soesoehoe-nan zelfs was meer bepaaldelijk gehecht aan de oefening zijner geestelijke pligten, en vond ook zelfs daarin redenen, welke hem weêrhielden, om in persoon het zwaard te gaan trekken tegen zijn' eigen' broeder; hoe onregtvaardig deze zich ook tegen hem gedragen had.

De Pangerang Koedoes zat (in den nacht, welken wij reeds vroeger bedoelden) op een rijk versierd kussen aan den ingang zijner tent, het vermoeide hoofd op zijne linkerhand latende rusten; het was een man van ongeveer dertig jaren; zijn schoon, doch krijgshaftig uiterlijk kondigde moed en beleid, als de hoofdtrekken van zijn karakter, aan; zijne groote zwarte oogen vonkelden onder de schaduw van zware, zich bijna vereenigende wenkbraauwen, en zijn breed, verheven voorhoofd volmaakte nog het geheel van een fier en outzag inboezemend aangezicht. Rijk gekleed, droegen thans zijne kleederen echter de blijken van den zwaren arbeid en de hevige vermoeidheid der laatst doorgebragte dagen; onder zijn opengerukt onderkleed en borstrok kon men de bewegingen van eenen gespierden hals en van zijne mannelijke breede borst opmerken.

De vermoeide Senapatie scheen diep te peinzen; nu en dan slechts kwamen er eenige verdubbelde wolkjes rook uit de lange Arabische pijp, waarvan hij het mondstuk van fijnen barnsteen tusschen de eerste vingers zijner regterhand hield.

Iets lager op eenen geringen afstand van hem zat een jonge Priester, die eene stift in de hand hield

en een tot het schrijven van eenen brief toebe-
reid stuk lontharbast op een plankje vóór zich had
liggen, terwijl hij de bevelen van den Veldheer
scheen af te wachten.

Bemerkende, dat laatstgenoemde in zijn stilzwijgen
volhardde, las de jonge Djoertoelies of Schrijver voor
de tiende maal welligt den aanvang van de hem tot
dus verre opgegevene missive aldus voor:

»Deze enz. Het zal mijn' geëerbiedigden Heer en
geliefden Vader zeker tot groot genoegen strekken,
mits dezen te vernemen, dat zijne wapenen volko-
men hebben gezegevierd. Met de dappere krijgs-
benden, welke onder mijn bevel waren geplaatst,
heb ik het Madja-pahitsche leger, door Radeen Hoe-
séen aangevoerd, zeven onafgebroken dagen bestre-
den en steeds geslagen; eindelijk bleef de overwin-
ning geheel aan onzen kant, en de vijand vlugtte naar
alle zijden: intusschen werd de stad door de woeste
en ontembare Balynezen en Madurezen in den brand
gestoken. Den uitdrukkelijken last van mijnen ge-
liefden Vader nimmer uit het oog verliezende, deed
ik mijn uiterste best, om de vrouwen en de Craton
van den Vorst Browijaya te beschermen en te be-
veiligen; doch....»

Eensklaps als het ware de stem van zijnen ver-
trouwdens schrijver vernemende, stond eindelijk de
Veldheer op, wierp zijne pijp verre van zich af en
riep hem toe: — »Welnu, in den naam des Profeets,
eindig dan maar uwen brief, met te zeggen hetgeen
gij vóór u ziet! Ja, zeg de geheele waarheid: »Alles,
alles is vernield, en de prooi der vlammen gewor-

den! binnen korten tijd zal de plaats, waar, nog geene acht dagen geleden, de fraaije stad Madja-pahit stond, in eene wildernis herschapen zijn (1)! Van het geheele vorstelijk geslacht van den overleden' hooggeächten Browijaya V is geen enkel lid meer overgebleven, of ten minste terug gevonden! De geheele bevolking is verdwenen, alles is vermoord of gevlugt! alleen de persoon van Radeen Hoeséen is, van zijn paard gestort zijnde, gevangen genomen en reeds door mij, in kluisters, naar Damak opgezonden."

Na den dood van zijnen vader volgde deze zelfde Koedoes hem op onder den naam van Panumbahan Djimboen, en bragt op zijne beurt veel toe tot de verdere verspreiding van het Mahometanendom in het oostelijk gedeelte van Java; zijnde het een zijner kleinzonen, met name Kiay Gedé Mataram, die, eene eeuw later, in de omstreken van het Zuiderzeestrand het Rijk van Mataram (2) oprigtte, terwijl terzelfder tijd, meer westelijk, Hassan Oedien, zoon van Sech Moelana, meer bekend onder den naam van Soesoehoenan Goenong Jatie, (die de voortplanting van het Mahometanendom in het Westelijk Java bewerkte) als Sultan over de rijke gewesten van Tji-Riboen

(1) Zóó groot is inderdaad het groeiend vermogen der Natuur in de verzengde luchtstreek, dat eene bewoonde plaats, eens door derzelver bevolking verlaten, in den tijd van twee à drie jaren, in een bijna ondoordringbaar woud, met hoog geboomte gestoffeerd, kan herschapen zijn.

(2) De overblijfselen van dit allengskens gesloopte Rijk vormen thans nog de zoogenaamde Vorsten-Landen of de Residentiën Sourakarta en Djokjokarta.

(Cheribon) regeerde, nadat hij in de Sundasche distrikten, of den westelijken hoek van het eiland, ten gevolge der volledige overwinning, door hem behaald op Praboe Silie Wangie, laatsten Vorst van Padjajaran, het Koningrijk Bantam, ten behoeve van zijnen broeder Baradien, en tusschen hun beider grondgebied nog een derde Rijk, te weten dat van Jakatra, voor zijnen derden broeder Kalajatan had gesticht. Dit laatste Rijk strekte zich uit van de rivier Krawang, ten oosten, tot aan de rivier Tangerang, ten westen, ten noorden en zuiden tot aan de zee, hebbende deszelfs hoofdplaats Jakkatra zich bevonden ter zelfder plaats, waar thans die van de Nederlandsche Oost-Indische bezittingen is gevestigd; Widjah Rama was de naam van deszelfs regerenden Koning, toen in den jare 1610, na de geboorte van Jezus Christus, Pieter Both, als eerste Gouverneur-Generaal, de Nederlandsche Vlag op het toen nieuw gesticht en sedert zoo bloeiend Batavia deed wapperen.

SOELATRIE.

EEN VERHAAL.

SOELATRIE.

Naauwelijks veertien jaren oud, was de jonge Soelatrie reeds als het schoonste meisje van de kampong R., aan den oever van de snelstroomende rivier Tji-danie gelegen, bekend. Hare rijzige gestalte, hare bekoorlijke leest, hare fraaije, sprekende, git-zwarte oogen, hare ivoorwitte tanden, die het onaangenaam uitwerksel van de stalen vijl of van het betelkaauwen nog niet ondervonden (1) hadden, hare rozekleurige lippen, die steeds tot eenen vriendelijken lach gereed schenen, deden haar, wel is waar koperkleurig, doch aan het zachtste dons gelijk, jeugdig vel met den grootsten luister voorkomen; terwijl het eenvoudig zwart katoenen kleedje, in de gedaante van eene tunica, met de gewone sarong of het ondergewaad, hare éénige kleeding, vormen verried, die met het marmer konden wedijveren en eenen Canova mismoedig den beitel zouden hebben doen ontvallen, indien hij dezelve met die van zijne schoonste meesterstukken had kunnen vergelijken.

(1) De kinderen der Javanen hebben de fraaiste witte tanden; doch op de jaren van huwbaarheid gekomen, worden dezelve met de vijl geschuurd, om er het email van af te nemen, en vervolgens door een bijtend vocht zwart gemaakt, daar witte tanden, volgens hunne meening, den mensch te veel naar de dieren doen gelijken.

Bapa Kayma en Njey Sariantan, vader en moeder van Soelatrie, hadden, niet lang geleden, hunnen éénigen zoon Sie Kayma, aan de gevolgen der Cholera Morbus verloren en vonden nu hunnen troost in het bezit van hunne veelbelovende en aanminnelijke dochter; rijkdom was hun niet ten deel gevallen, doch zij bezaten eene kleine nette hut, omringd van pisang, nangka en mangoestan-boomen, een' buffel en een halve span sawa (1); meer behoeften zij niet, om op den zoo gezegenden, vruchtbaren bodem van het eiland Java genoegelijk en onbezorgd te kunnen leven.

Bapa Kayma was in den geheelen omtrek bekend als een goed, vreedzaam en nijverig landbouwer; zijne rijstvelden waren steeds het eerst beploegd, het regelmatigst bevochtigd en waren zelden aan misgewas onderhevig, daar dit veelal slechts het gevolg is van trage of verkeerde bebouwing; ook voldeed hij stiptelijk zijnen padjak (2) aan den landheer, ging nimmer naar de verderfelijke Opiumkit (3), maar besteedde de uren, welke de landbouw en de diensten, aan zijnen grondbezitter verschuldigd, hem overlieten, in den kring van zijn vergenoegd huisgezin; alsdan was hij zijne vrouw behulpzaam in hare dagelijksche bezigheden, of breide zich

(1) Eene sawa is een voor natte kultuur toebereid rijstveld.

(2) Padjak is het gedeelte van den oogst, dat de landbouwer aan den eigenaar van den grond, voor het gebruik daarvan, moet opbrengen.

(3) Opiumkit, publieke plaats, waar de liefhebbers van het heulsap zich verzamelen, gelijk de Europeanen in de koffijhuizen en kroegen.

netten tot de vischvangst, wanneer de banjers (1) de rivier doen zwellen, daarbij van tijd tot tijd zijner dochter de oude landsgezangen van Radeen Mantrie of van Kiey Rawana vóórzingende, of haar het een of ander uit de tijden zijner jeugd verhalende, van de zware diensten, welke de voormalige Compagnie gewoon was te vorderen, of wel van de aankomst der roodrökken in hunne vallei, tijdens de landing der Engelschen.

In de maand Poeassa (2) van het jaar 18 — gebeurde het nu, dat Bapa Kayma eens naar den nabij gelegen' bazar T. was geweest, om eenige tuinvruchten, hoenders, eijeren enz. te verkoopen en zich daarvoor het noodige geld te verschaffen tot het, volgens de gewoonte der Javanen, aanrigten van een klein Godsdienstig feest of Sedikkah op zijne passeerbaan, ten einde daarbij de zegening van den Profeet en van zijne afgestorvene voorouders af te bidden.

Bij deze gelegenheid was onze goede Inlander in kennis gekomen met eenen op voornoemden bazar woonachtigen rijken Chinees, Ké Bopeng genaamd, die, door de, zijnen landslieden zoo eigene vaardigheid in handel en woeker, in het bezit van aanzienlijke roerende en onroerende goederen was geraakt.

Bopeng wist, dat Bapa Kayma een nijverig en ervaren rijstplanter was; waarschijnlijk had ook de

(1) Banjer, gevolg van zware stortregens in de gebergten, die het water in de rivieren en stroomen plotseling doen zwellen en dikwerf veel schade veroorzaken.

(2) Poeassa, de negende maand van het Mahomedaansche jaar.

rijke en wellustige vrek deszelfs bevallige dochter hooren roemen; hij wendde ten minste al zijne welsprekendheid aan, om hem tot verhuizing en nederzetting in zijne kampong, tot den bazar T. behoorende, over te halen; gemakkelijk zelfs bereikte hij zijn doel, door aan den Inlander te beloven, niet slechts een geheel span sawa ter bewerking, maar nog daarenboven een' ploeg en twee trekbufels, op zeer aannemelijke voorwaarden, in termijnen af te betalen.

De zaak ter kennis van Njey Sariantan gebragt en de verhuizing naar bazar T. besloten zijnde, ontving Soelatrie van hare moeder den last, om het huisraad en de kleederen zamen te pakken, daar zij slechts weinige dagen meer in de kampong R. zouden doorbrengen. De vader had intusschen zijn half span sawa aan een' zijner vrienden overgegaan; alles scheen zich dus op het voordeeligst te schikken.

Maar Soelatrie ontving deze onverwachte tijding met blijkbare droefheid, en toen zij geloofde alleen te zijn, ving zij aan bitter te schreijen.

De goede moeder zulks ziende, begreep spoedig, dat hier de liefde in het spel was, en bevreesd, dat welligt de een of andere jonge gast zich de onschuld en onbedrevenheid van hare Soelatrie had ten nutte gemaakt, trachtte zij het meisje tot spreken te brengen, doch in het eerst vruchteloos; dit stilzwijgen vergrootte haren angst, zoodat zij tot hardere woorden en zelfs tot bedreigingen overging. Nu viel Soelatrie haar te voet en bekende, dat zij

weende, omdat zij Bagoes, den zoon van hunnen buurman, zoude moeten vaarwel zeggen... Bagoes, die haar teederlijk beminde!... Verre van hierdoor gerust gesteld te zijn, zeide de moeder nu: »hoe, Soelatrie! die nog slechts een kind zijt, spreekt gij reeds van een' minnaar te hebben?" — »Of Bagoes een minnaar is, weet ik niet," antwoordde stotterende de arme kleine; »maar dit is zeker, dat geen ander jongeling voor mij zoude doen, hetgeen de goede Bagoes doet." — »Wel, wat doet hij dan voor u?" hernam de oude. — »O goede Moeder!" vervolgde thans de kleine met eene vleijende stem, »er gaat geen Bazardag voorbij, of hij brengt mij de fraaiste malatti, kamanga en tjampakka-bloemen voor mijn hoofdsiersel, en dagelijks, wanneer ik naar de rivier ga, om onze bakas ayer (1) met water te vullen, vind ik hem aan de helling staan; onder voorwendsel, dat dezelve te steil en te glad is, ontnemt hij mij dan de bamboezen, vult dezelve spoedig met het helderste drinkwater, en staat mij vervolgens niet eens toe, dat ik hem dank zegge; en eindelijk, wie anders dan Bagoes zoude het kunnen zijn, die zich alle avonden zoo liefelijk in de verte laat hooren op het rieten fluitje, waar gij zelve en Vader zoo dikwijls naar hebt geluisterd?"

Door het onschuldig gelaat van hare dochter, meer nog dan door deze woorden gerust gesteld, en veezende, dat een verder gedreven onderzoek in haar

(1) Bakas of timbak ayer zijn groote uitgeholde bamboesstammen, ter lengte van drie à vier voeten, die door de Javanen in stede van wateremmers gebruikt worden.

jeugdig hoofdje gedachten kon doen geboren worden, die er nog niet in schenen te zijn opgekomen, troostte zij nu de goede Soelatrie, door haar te verzekeren, dat Bagoes dikwijls bij hen in de nieuwe kampong zoude kunnen komen, en dat zij zelve ook wel nu en dan hare goede kennissen zoude gaan bezoeken ter plaatse, waar zij geboren en opgegroeid was.

Deze aanmoedigende beloften gaven Soelatrie hare gewone vrolijkheid terug, en thans begon zij met een opgeruimd gemoed de schikkingen tot de verhuizing.

Maar de ervarene en eenigzins baatzuchtige moeder had andere ontwerpen betreffende het meisje gevormd, en meende dezelve zoo ligtelijk niet te moeten opgeven; sedert lang had zij zoowel als haar man de hoop gekoesterd, dat de bevalligheden van Soelatrie hun eene ruime huwelijksgift (maaskawien) zouden doen erlangen, en dat zij ongetwijfeld op eenen Ingebey, eenen Ranga of ten minste eenen Radeen als schoonzoon konden rekenen.

Het zachtzinnig gemoed van Bagoes kennende, meende Njey Sariantan, dat zij hetzelfde gemakkelijk tot het bereiken van haar doelwit zoude kunnen aanwenden; zij begaf zich dus al dadelijk naar de gemeenschappelijke rijstvelden van het dorp, wetende, dat hij zich ter bewaking derzelve juist dien dag aldaar moest bevinden.

Nabij het middelpunt van die velden, in een klein, op vier hooge stijlen geplaatst aardig koepeltje, van waar zich naar alle rigtingen der sawas eene menigte van lange strengen bindtouw uitstrekten, aan

welke oude lompen, stroopoppen en andere tot verschrikking der vogelen bestemde kleinigheden gehecht waren, bevond zich Bagoes, die, onder het spelen van vrolijke deuntjes op zijn rieten fluitje, met eene buitengewone vaardigheid al deze werktuigen te zamen in beweging wist te brengen, zoodat de talrijke benden rijstdiefjes (1), door het bijna rijp zijnde graan uitgelokt, heen en weder zweefden, zonder op hetzelfde neder te durven komen.

De moeder zijner geliefde langs de, tusschen de rijstvelden, aangelegde smalle dijkjes ziende aankomen, verliet Bagoes onverwijd zijne verhevene zitplaats en snelde haar te gemoet, om haar op het glibberige en min of meer moeilijke binnenpad te ondersteunen.

Njey Sariantan, na hem hare beteldoos aangeboden te hebben, zette zich (onder voorwendsel van een weinig te willen uitrusten) in de schaduw van het wachthuisje neder, en begon een vertrouwelijk gesprek met den over deze buitengewone vriendelijkheid zeer verwonderden jongeling.

Zij verhaalde hem onder anderen het voornemen van Bapa Kayma, om de kampong R. te verlaten, en hunne aanstaande verhuizing; »maar, ach!» voegde zij er tevens bij, »met leedwezen heb ik zoo even van Soelatrie vernomen, dat gij, Bagoes! pogingen doet om van haar bemind te worden; dit

(1) Boerong pipit; onder dezen naam en dien van rijstdiefjes, in het Hollandsch, kent men in Indië verscheidene soorten van kleine allerliefste vogeltjes, welke, echter veel talrijker dan de musschen in Europa, den landman en tuinier zeer lastig vallen.

verdriet mij, want gij zijt beide doodarm en kunt dus aan geen huwelijk denken; zoo haar vader, die zeer opvliegend is, van dezen minnehandel iets verneemt, zal hij zeer vertoornd op u en op Soelatrie zijn. Dagelijks zegt hij mij, dat hij zeker is eenen rijken en magtigen schoonzoon voor zulk een schoon opgewassen meisje te bekomen, en zoo hij zich hieromtrent teleur gesteld vindt, is hij tot alles in staat, en zeker zal hij nimmer zijne toestemming tot eene echtverbintenis met u geven; mijne arme dochter moet dus ongelukkig worden, zoo gij, beste Jongen! niet verstandiger zijt dan zij....."

»Hoe moet ik mij dan gedragen?" sprak haastig, doch zeer bedroefd, de goede jongeling, die, ofschoon zijne Soelatrie teederlijk beminnde, hare rust verre boven zijn eigen geluk den voorrang wist te geven.

»Laat dan slechts van dit gesprek niets blijken," vervolgde de slimme Njey Sariantan, »en wanneer wij verhuisd zijn, komt gij ons één- of tweemaal bezoeken, en blijft vervolgens weg; wanneer zij, gelijk ik het haar vergund heb, hier komt, om onze kennissen te bezoeken, vertoont gij u niet, en alsdan zal de ligte indruk, dien gij, ik moet het bekennen, op haar gemaakt hebt, spoedig verflaauwen en verdwijnen."

»Kand'ati, (1) (het zij zoo!)" antwoordde Bagoes met eenen diepen zucht, »ik hoop slechts, dat zulks

(1) »Kand'ati," verkorting van »ka-andak ati, de wensch van uw hart zij vervuld!" in een' gemeenen zin ook wel gebezigd als »het is mij onverschillig," enz.

tot haar geluk zal strekken; intusschen wees verzekerd, Njey Sariantan! dat ik een goed man voor Soelatrie en een goede zoon voor u zou geweest zijn. Ik zoude voor mijne geliefde en hare ouders nijverig gearbeid hebben; Bapa Kayma zoude nimmer meer in de koffijtuinen of aan de straatwegen hebben behoeven te werken."

Njey Sariantan verwijderde zich intusschen, niet zonder heimelijk den goeden jongeling te beklagen; maar zij meende wijselijk en voorzigtig gehandeld te hebben.

De verhuizing had plaats; reeds drie maanden waren er zelfs sedert dien tijd vervlogen, en Bagoes was slechts ééns, en dat nog wel als geheel bij toeval, aan hunne nieuwe woning geweest. Soelatrie, gevoelig en bedroefd over deze handelwijze, had ook reeds meermalen een bezoek afgelegd bij hare oude bekenden in de kampong R., doch nimmer haren vriend bij die gelegenheden te zien gekregen.

Zedigheid en een aangeprikkeld gevoel van waardigheid verhinderden het meisje naar den jongman te vragen; zij verbeeldde zich eindelijk, dat Bagoes haar nooit had bemind en werd hierdoor van de bitterste smarten bevangen; zij klaagde niet, maar teerde uit; hare groote zwarte oogen, voorheen zoo fonkelende, schenen als uitgedoofd; eene bleeke, geelachtige kleur nam op haar gelaat de plaats in van de levendige gezonde kleuren, die hetzelfde vroeger versierden.

Deze schrikbarende verandering in het goede meisje kon aan het moederlijk oog niet ontgaan; Njey Sariantan bemerkte haren toestand, en verhaalde ein-

delijk haren man hetgeen vroeger met Bagoes voorgevallen was. »Wel zoo,» sprak Bapa Kayma, »waarom mij dit niet eerder gezegd? Spoeden wij ons deze kinderen tot een gelukkig paar te maken, wij verliezen anders ook welligt onze dochter; ik weet nog zeer wel wat er gebeurd zoude zijn, indien uwe ouders geweigerd hadden hunne toestemming tot ons huwelijk te geven.» — »Ik zoude het niet overleefd hebben,» lispelde zachtjes de oude vrouw. — »Laat dan des Profeets zegen ook op beide komen,» vervolgde de vader: »zij zijn arm; doch Toean Allah (1) zal hun de dagelijksche behoeften niet ontzeggen; Bagoes is jong en sterk, en daarenboven arbeidzaam: is dit niet verkieslijker dan rijkdom? Hebben wij ook niet zoo moeten doen, Moeder! om aan den kost te komen, en evenwel hebt gij nimmer gebrek geleden?»

Beiden oordeelden het raadzaam, om, bevorens Soelatrie over dit een en ander te spreken, eerst de gevoelens van den jongeling op nieuw te toetsen. Bapa Kayma belastte zich daarmede. Bagoes was, op het vernemen van deze blijde mare, buiten zich zelve van vreugde; hij kuste dankbaar de kniën en voeten van den grijsaard, en deze had moeite, om hem te doen begrijpen, dat de jonge lieden nog een jaar geduld behoorden te hebben, aangezien Soelatrie te jong, en daarenboven thans van eene te zwakke lichaamsgesteldheid was, om dadelijk in den echt te treden. Intusschen zouden zij elkander dikwijls kunnen zien en zich als verloofden beschouwen.

* (1) Toean Allah, in het Maleisch, de Heer God; het Opperwezen.

De gelukkige dagen hunner jeugd schenen teruggekeerd te zijn; Bagoes en Soelatrie waren de gelukkigste schepselen van het eiland; liefde en hoop vervulden hunne harten.

Dagelijks na den veldarbeid kwam Bagoes naar de kampong van zijnen aanstaanden schoonvader; op de balie balie (1) vóór het huis gezeten, speelde hij de vrolijkste liederen op zijne rieten fluit, terwijl Soelatrie aan het weefgestel bezig was; steeds bragt hij haar de fraaiste vruchten mede, jonge kuikens en duiven door zijne zorgen aangekweekt, of verschen riviervisch door hem zelven gevangen, en wanneer het tijd was om huiswaarts te keeren, verzuimde Soelatrie nimmer, om eenen kleinen voorraad van de geurigste siriebladen uit haren tuin, vermengd met gambir en fijnen Bantamschen kalk, behendig in de punt van haars minnaars neusdoek (2) te knoopen.

Doch terwijl de jonge lieden zich aldus aan het genot hunner onschuldige liefde overgaven, had zich, zonder dat zij het vermoedden, een onweder boven hunne hoofden te zamen gepakt; de losbarsting was zeer nabij.

(1) Balie balie, eene van bamboesstammen of gevlochten riet vervaardigde bank, bijna even zoo breed als lang, die, in en vóór de huizen der Javanen, hun tot tafel, zit- en slaappleats dient.

(2) Zakdoek zoude hier niet zoo eigenlijk gezegd kunnen worden, daar dit, ook voor den Javan, onmisbaar stuk zoowel door mannen als vrouwen steeds over den regter schouder geworpen wordt gedragen; aan een' der tippen worden gouden of zilveren sieraden of wel de voorraad siriebladen vastgeknoopt.

De omstandigheden van Bapa Kayma waren in dien tusschentijd zeer veranderd. In het eerste jaar van zijn verblijf in de kampong T., had hij, door zijne noeste vlijt en door aanwending van eenige kosten, de door hem ingehuurde rijstvelden zeer verbeterd en als het ware derzelve waarde hierdoor meer dan verdubbeld; daarmede was ook het oogmerk van den listigen Chinees gedeeltelijk bereikt.

Maar de vlijtige Inlander had voor dezen veldarbeid, zoowel als voor zijne nederzetting en nieuwe iurigting, gereede penningen noodig gehad; deze waren hem zonder aarzelen door Ké Bopeng ruimschoots verstrekt, maar op de allerschadelijkste voorwaarden. De woekeraar had maar al te wel gebruik weten te maken van de ligtgeloovigheid des onbedrevenen en geen kwaad vermoedenden landmans. Het geheele gewas van den tweeden en onlangs plaats gehad hebbende oogst was voor de schuld verbonden geweest, derhalve na het snijden van het graan regtstreeks naar de schuren van den schuldeischer gebragt, doch tot voldoening der schuld nog niet toereikende bevonden; voor de betaling van het ontbrekende aangesproken, was Bapa Kayma voor den Landraad gedagvaard, en hier was hij, op zijne erkenntenis der schuldvordering en van zijn onvermogen om daaraan te voldoen, tot gijzeling veroordeeld.

Groot was de droefheid van Soelatrie geweest, toen men het weinige huisraad, de ploeggereedschappen en buffels in beslag was komen nemen, om dezelve te verkoopen. Maar grenzenloos was hare smart, toen het er op aankwam, haren geliefden

vader, als gijzelaar, in het gevangenhuis der residentie over te zien brengen.

Als onzinnig ijde zij naar de woning van Ké Bopeng, dien zij in hare onschuld haars vaders besten vriend geloofde. De bureu konden dit gedrag niet begrijpen, daar zij sedert lang wisten, dat de Chinees de schuldeischer was van Bapa Kayma; eenige meenden, dat zij zich wilde gaan verdrinken, en volgden haar tot aan des Potia's (1) woning.

Trouwens, de wellustige woekeraar had zich op dezen stap van het schoone meisje voorbereid; met eene huichelende liefkozende stem verzocht hij de arme kleine in het binnenvertrek te komen; Soelatrie volgde zonder mistrouwen, en wierp zich hier op hare kniën, den ellendeling om bijstand voor haren ouden vader smeekende; »gij zijt rijk, gij zijt steeds Bapa Kayma genegen geweest, dus zult gij nu ook wel voor hem borg willen staan en hem uit de gevangenis bevrijden?" dus sprak het onschuldige kind, weinig vermoedende, dat hij, die haar aanhoorde en zich al de bijzonderheden van het voorgevallene liet verhalen, dezelve lang en beter kende dan zij.

Eindelijk beurde Ké Bopeng het bedroefde meisje op en vatte hare beide handen, de verzekering gevende, dat hij volgaarne zoude helpen, voor zoo verre nogtans zijne omstandigheden zulks toelieten. »Eene groote dienst voor ons, arme lieden, zal voor u slechts eene geringe kleinigheid wezen," hernam

(1) Potia, de naam, dien men aan den Chineschen huurder van eene Bazaar of landmark gewoon is te geven.

Soelatrie. »Eene kleinigheid!" riep haastig de vrek, het masker afwerpende, »eene kleinigheid? weet gij dan niet, Soelatrie! dat uw vader mij zestig Spaansche matten schuldig is? Arme Soelatrie!" voegde hij er met eene zachtere stem bij, »uwe droefheid deert mij; maar inderdaad, ik meende, dat gij mij mijn geld bragt!" Als door een' bliksemstraal getroffen, stond nu het meisje gevoelloos dáár: »Hoe! zijt gij het dan, die mijnen vader hebt doen vervolgen en in hechtenis zetten? Wreedard! wilt gij dan des grijsaards dood? Want zeker zal hij het niet lang in de boeijen (1) kunnen uithouden, alwaar hij bij moordenaars en dieven, ja bij de grootste deugnieten van het Land, opgesloten is!" — »Gij noemt mij wreed," viel de Chinees haar in de rede, »omdat ik mijn wettig eigendom terug vorder, het geld, zoo zuur door mij verdiend, de vrucht van mijnen arbeid en van mijne zuinigheid! Evenwel, beminnelijke Soelatrie! men zoude zich nog kunnen verstaan, indien gij een weinig redelijk wildet zijn." — »Wat zoude ik u dan kunnen aanbieden?" vroeg zij nieuwsgierig; »ik bezit niets." — »Genoeg om uwen vader te redden," hernam de wellusteling, haar op zijne wijze teederlijk aanziende; »het hangt geheel van u af, om zijne geldelijke schuld dadelijk vernietigd, en hem zelven in vrijheid gesteld te zien." — »Wat moet ik dan daarvoor doen?" hernam zij. — »Mij beminnen," vervolgde Ké Bopeng, »want ik bemin u sedert langen tijd, ja sedert den dag, dat ik u voor het eerst

(1) De gevangenen noemt men op Java gewoonlijk de Boeijen.

heb gezien; mij beminnen en mijne vrouw worden (1)." Als in steen veranderd, vond het arme kind naauwelijks krachts genoeg om uit te roepen: »Maar weet gij dan niet, dat ik de bruid van Bagoes uit kampong R. ben?" — »O ja, dat is mij bekend," antwoordde de vrek, »en tevens, dat hij doodarm is en uwen vader niet kan redden. Een fraai huishouden, dat gij bij hem zult vinden! Naauwelijks drie maanden lang zal hij u wat drooge rijst kunnen bezorgen, en de overige maanden van het jaar zult gij u met uw uitgeteerd kroost met obie, gadong en andere schadelijke wortelen moeten behelpen; daarentegen bij mij zal het u aan niets ontbreken: ik ben nog in het best van mijn' leeftijd, ik bezit een goed huis en groote landerijen; de schoonste sieraden en vrouwenkleederen liggen bij mij verpand en worden achtervolgens mijn eigendom; eindelijk, ik ben in staat, om u dadelijk uwen vader terug te geven!" — »Verfoeijelijk aanbod!" zuchtte Soelatrie, zich gereed makende om heen te gaan. »Naar verkiezing," riep haar de Chinees achterna, »maar denk aan het lot van uwe ouders."

Nu spoedde zich Soelatrie naar de kampong R.; met een gebroken hart viel zij in de armen van haren bruidegom en verhaalde hem den treurigen toestand der familie; »Bagoes!" vroegde zij hem

(1) Goendiek (eene bijzit) zal wel het gebezigde woord zijn geweest, dewijl *vermogene* Chinezen zelden wettig trouwen dan met de dochters van hunne landslieden of met slavinnen, bij welke zij reeds meer kinderen hebben, en die, door een lang verblijf in hunne huizen, de Chinesche taal en zeden hebben aangenomen.

eindelijk, »indien gij alles verkoopt, wat uw eigendom is, kunt gij dan zestig Spaansche daalders te zamen brengen?"—»Helaas neen," antwoordde deze, »misschien niet eens de helft dezer som; maar ik wil mij gaarne verbinden, om zóó lang den schuld-eischer voor niet te dienen en dag en nacht den zwaarsten arbeid te verrigten, totdat ik de schuld van urwen vader daardoor verdiend zal hebben."

Soelatrie had den Chinees genoeg begrepen, om overtuigd te zijn, dat hij een dergelijk voorstel verwerpen zoude; zij vond intusschen krachten genoeg, om Bagoes met de voorwaarden, door Ké Bopeng op haars vaders vrijheid gesteld, stamelend bekend te maken. Op deze verpletterende tijding ontblootte Bagoes zijne kris en wilde dezelve terstond zijnen mededinger in het hart gaan drukken; zijne woede was hevig, en het verschrikkelijke woord *amok* zweefde reeds op zijne verbleekte lippen; doch zijne beminde had zijne kniën omvat en wilde hem niet loslaten; hare tranen, hare gebeden, hare droefheid, kon hij niet wederstaan; even snel vatte hij nu een geheel ander besluit; »ga, Soelatrie!" zeide hij tot het arme meisje, »het zal niet gezegd worden, dat ik uw geluk en de redding uws vaders eenigzins hinderlijk ben geweest; liever wil Bagoes sterven: ik geef u dus uw woord terug, ga uwen vader verlossen."

Sprakeloos drukte Soelatrie voor de laatste maal de handen van den edelen jongeling, en begaf zich weder naar de woning van Ké Bopeng. Met doods-strekken op het gelaat en eene verwilderde stem riep zij hem toe: »Spoed u mijnen vader te doen ont-

slaan; ik kom, om uwe belofte op te eischen." — »Gij weet, wat ik daarvoor beding?" vroeg de verheugde woekeraar. »Ik onderwerp mij," was haar éénig antwoord.

Dadelijk liet Ké Bopeng zijnen kleinen tellooper opzadelen en begaf zich naar de hoofdplaats bij den Jaxa of Inlandschen Fiskaal, om denzelven berigt te geven, dat de schuld van Bapa Kayma was afbetaald, en deze diensvolgens op vrije voeten konde gesteld worden. Inmiddels was Soelatrie te zijnen huize als het ware ten pand verbleven, terwijl de talrijke bedienden van den vermogenden Chinees, op zijn bevel, al de toebereidselen tot eenen maaltijd en eene luisterrijke feestviering maakten.

Denzelfden avond nog, zou de zich voor hare ouders opgeofferd hebbende Soelatrie den ouden gehaten wellusteling ter prooi worden gegeven; een tooneel, dat wij, om deszelfs walgelijkheid en om der kieschheid wille, met eenen ondoordringbaren sluier omhuld laten.

Dan reeds vroeg in den volgende morgenstond bemerkte men in de nabijheid van Ké Bopengs woning eene algemeene ontsteltenis en een weemoedig gekerm; kinderlijke liefde had Soelatrie de vrijheid haars vaders ten duurste doen koopen en betalen; doch een snelwerkend vergif had spoedig daarop het arme kind voor altijd bevrijd van de afschuwelijke liefkoningen des monsters, die haar geluk op aarde zoo wreedaardig had gestoord.... Ké Bopeng had, bij zijne ontwaking, het ontzielde ligchaam van het jeugdige Javaansche meisje aan zijne zijde gevonden!

Onder denzelfden grafheuvel werden, door de ingezetenen van kampong R., de stoffelijke overblijfselen ter aarde besteld van Soelatrie en Bagoes. Deze had zich na de verwijdering van het meisje in eenen diepen put gestort, waar zijn lijk eerst den volgenden morgen was ontdekt, en de talrijke vrienden van dit ongelukkige paar bragten hun nog langen tijd eene welverdiende hulde toe, door dagelijks hunne laatste vreedzame rustplaats met de fraaiste en welriekendste bloemen te versieren; terwijl een aldaar geplaatste jonge Waringien-boom dezelve hoe langer hoe meer beschaduwde, als een eenvoudig, doch levend gedenkteeken, dat nog menigen stillen traan aan de herinnering dezer geschiedenis zal doen toewijden.

KORPORAAL RAMPOK,

EEN SLAGTOFFER VAN DE DRIFT TOT HET HEULSAP.

OF:

EEN DAG

IN DE BOVENLANDEN VAN BATAVIA.

En Fragment.

KORPORAAL RAMPOK.

Welk kolonist of reiziger, die slechts eenigzins in de Bataviasche ommelanden bekend is, of wel aldaar de gastvrijheid op eenige der landgoederen heeft genoten, herinnert zich niet den ongelukkigen, thans reeds overleden' Inlander, wiens naam met den door ons hier aangenomenen van Korporaal Rampok wel eenige overeenkomst had, en die, bij gelegenheid van partijen of vrolijke bijeenkomsten, steeds werd geroepen, om als grappenmaker onder de rondgings te verschijnen, of, met eenen ouden uniformrok gekleed, ter verrigting van militaire evolutiën en handgrepen op te treden, hetgeen hem vrij handig afging, ofschoon hij er velerhande snakerijen tot vermaak der aanschouwers bijvoegde? Ook Schrijver dezes heeft dien armen man eens aange troffen, en hoewel hij slechts weinige uren in deszelfs nabijheid doorbragt, was eene toevallige omstandigheid de oorzaak, dat hij veel meer van hem te weten kreeg, dan het grootste gedeelte zijner gewone toehoorders, die met Indische onverschilligheid zich bepaalden, om zijne potsen aan te zien en somtijds regt hartelijk daarover te lagchen.

Toen een verblijf van ettelijke jaren te Batavia

mij de landtaal als eigen had doen zijn, besloot ik eens, om den, in de hoofdplaats, zoo vervelenden nieuwjaarsdag elders te gaan doorbrengen, en van de dikwerf herhaalde uitnoodiging van den eigenaar van het landgoed P* gebruik makende, koos ik voormeld tijdstip, om zijn Ed. te bezoeken en de frissche buitenlucht te gaan scheppen.

Om in de koelte te kunnen reizen en tevens vroegtijdig de plaats mijner bestemming te bereiken, liet ik het rijtuig tegen drie ure na middernacht bestellen; ook was alles, eer vroeger dan later, in gereedheid. Het was een schoone, doch duistere nacht, en daar het aanbreken van dier dag eerst tegen half vijf ure een' aanvang neemt, hadden twee der achter op den wagen staande boedjangers (staljongens) brandende obors in de handen, en ter vervanging derzelve, was nog een kleine voorraad van deze min kostbare toortsen onder den bak tusschen de assen vastgebonden.

Door de belofte van eene dubbele fooi aange-moedigd, begon de zwarte koetsier, zoodra wij het hek uitgereden waren, duchtig met zijne zweep te klappen, en de vier poneis bleven tot aan de eerste post-station in den galop (1). Ten einde regt gemakkelijk de heerlijke koelte der morgenlucht te

(1) Om van het snel rijden op de Javaansche postwegen eenig denkbeeld te geven, zal het wel genoeg zijn alhier aan te merken, dat de dertien uren gaans of 39 mijlpalen tusschen Batavia en Buitenzorg gemakkelijk in vierdehalf uur, en gewoonlijk in minder tijd, worden afgelegd; men verwisselt vijfmaal van paarden, en twee minuten zijn hiertoe op iedere station toereikend.

genieten, liet ik de kap van de kales nederdoen, en plaatste, of liever, leide mij in den wagen regt op zijn Indisch, hetgeen, in het voorbijgaan gezegd, den mensch alsdan wel eenigzins naar een slechts half geopend knipmes doet gelijken. De sterrenhemel boeide weldra geheel mijne aandacht: trouwens, niets is geschikter in Indië, om diep te doen gevoelen, welke ontzaggelijke afstand ons van den geboorte-grond afscheidt, dan een oplettende blik in den hemel van het Zuider halfrond; welk een ernstig, dikwerf pijnlijk gevoel verschaft dit niet reeds aan den Europeaan, wanneer hij op de reize naar de koloniën langzamerhand eenige der sterren, welke hij in zijne jeugd leerde kennen, vruchteloos zoekt, en daarentegen met nieuw gesternte en met de lichtende Kaapsche wolkjes moet kennis maken?..... Een duchtige schok van het rijtuig stoorde nogtans eensklaps én mijne mijmering én de gemakkelijke ligging hierboven omschreven; onze paarden hadden voor het een of ander voorwerp geschrikt en waren uit het goede spoor geraakt; doch de boedjangers van de post of zoogenaamde voorloopers waren reeds behendig van den wagen afgesprongen en hadden de paarden wederom te regt geholpen: dus ging het op nieuw voorwaarts. Nu veranderde ook het tooneel rondom mij, en de eerste stralen van de opkomende zon begonnen het verrukkend bergachtig oord, waar ik mij bevond, te beschijnen: een heerlijk gezigt, dat voor de schilderachtigste tafereelen in Zwitserland niet behoeft onder te doen (1).

(1) Een vriend, die het eiland Java bezocht heeft en later eene reis

Het was naauwelijks zeven ure op mijn horologie, toen de koetsier mij in de verté het doel onzer reize deed opmerken, en weinige minuten later hield hij stil voor de prachtige villa P., welke op eene aanzienlijke hoogte, ofschoon slechts aan den voet van den berg Gedé, is gelegen.

De wapperende nationale vlag en de reeds spelende gamelans getuigden, dat niet alleen de Landheer op zijn buitengoed tegenwoordig was, maar tevens, dat de beginnende dag voor plegtige vreugdebedrijven was bestemd; evenwel was alles nog stil en eenzaam in de vóór- en binnengalerijen; het aangenaam morgenuur had de Heeren van het gezelschap tot wandelingen te paard of te voet en de Dames tot de badplaats genoodigd. Terwijl de slaven van den huisheer mijne geringe bagaasje naar mijne kamer bragten en mij koffij en thee aanboden, bleef ik in de vóórgalerij staan, opgetogen door het heerlijke gezigt, dat zich van dáár voor mij opdeed; ruim vijftien uren van de zee verwijderd, kon ik dezelve echter met het bloote oog ten duidelijkste zien, en de verschillende eilanden, welke de Batavia-sche reede als omringen, gemakkelijk onderscheiden, ja zelfs met eenen aldaar geplaatsten teleskoop de schepen op die reede tellen, even als de kielen, welke te Onrust ter vertimmering lagen.

in Zwitserland en Italië deed, schreef, onder anderen van de bogt van Napels sprekende: »het is schoon, overschoon, doch . . . het is Java niet!» eene zoo weelderige groeiing tot op de kruin der hoogste bergen vindt men slechts tusschen de keerkringen.

De zuivere berglucht, de koele dampkring in dit oord, noopten mij de tuinen nog te bezoeken voor de te zamenkomst der aanwezige gasten. Hier zag ik het nuttige met het aangename op de bevalligste wijze vereenigd: wél onderhouden moestuinen, lommerrijke lanen en dreven, bloem- en grasperken, den verheven' cederboom van den berg Libanon, welke aanhoudend eene welriekende hars laat vloeijen, den kamferboom, garoffel-, notenmuskaat- en daar vlak naast de uit Europa overgebragte perziken- en appelboomen.

Het heviger gerammel van de Inlandsche muzijk-speeltuigen en het luiden van de klok kondigden intusschen het ontbijtuur aan: geene onaangename gewaarwording voor eene vijfentwintigjarige maag, nog ten overvloede geprikkeld door de beweging van het rijtuig en den invloed der verkwikkende buitenlucht.

In de groote binnengalerij vond ik nu den ouden waardigen gastheer en zijne niet minder alom geachte gade met een talrijk gezelschap uit de vier werelddeelen afkomstig; men plaatste zich aan den ruim voorzienen disch; voor de liefhebbers van de Indische spijsbereiding waren velerhande geregten aanwezig, als: visch- en kippen-kerry, rijst, sessatis (1), sambals (2), gefarceerde garna-

(1) Sessatis zijn kiekenlevertjes met spek en sterk met specerijen aangezet, aan speetjes gebraden.

(2) Sambal is eene dagelijksche toespijze voor de rijst en wordt op velerhande wijze toebereid van visch, garnalen met trassie, uijen en Spaansche peper gefruit.

len (1) enz. terwijl overigens de meer voedzame beefsteaks, karbonaden en frikadellen de ruimte aanvulden, die tusschen de twee hoofdschotels: eene ontzaggelijke ham en eenen kouden ossenbult (2) was overgebleven; Hollandsch bier en Hodshon's pale ale, mitsgaders Claret- (3), Port à port- en Madera-wijnen werden met groote mildheid den gasten aangeboden.

Een gelukkig toeval gaf mij aan de tafel een' mijner landslieden tot buurman, zoodat ik, de Nederduitsche taal niet genoeg magtig, nogtans een aangenaam gesprek konde voeren.

»Jammer is het,» zeide mij deze onder anderen, »dat gij in stede van heden niet eergisteren zijt gekomen; sedert drie dagen viert men hier eene Javaansche bruiloft, en voor iemand, die weinig in de binnenlanden bekend is, heeft deze plegtigheid nog al iets belangrijks.»

»Inderdaad?» antwoordde ik; »trouwens, ik heb mijn kantoor en mijne handelszaken niet eerder kunnen verlaten; maar ik zie hier geene Inlanders aan tafel: waar zijn dan de jonggetrouwen?»

»In de kampong,» vervolgde mijn buurman,

(1) Eene soort van garnalen, grooter dan de Europeesche rivierkreeften.

(2) De runderdieren van Bengaalsch ras hebben tusschen den nek en de lendenen eenen bult, even hoog, doch smaller dan dien van den dromedaris; vleezig en doorspekt is dit gedeelte van het dier, hetzij versch of gekouten, een der gezochtste gerechten.

(3) Deze naam, aan den Bourdeaux-wijn gegeven, kondigt den Lezer aan, dat men hier een' Engelschman doet spreken, gelijk zulks ook uit de daarop volgende zinsnede blijkt.

»daar zijn wij ook gisteren en eergisteren geweest, bij het Tjoetakshoofd, wiens zoon de bruidegom is; doch heden, als zijnde de derde dag, komt de geheele stoet, gelijk zulks op andere plaatsen bij Inlandsche Vorsten of Regenten wordt gedaan, de opwachting maken bij den Toean tanah (Land-eigenaar), en wordt alsdan in de groote bamboezen en met groen loofwerk versierde pandoppo's, die gij op het voorplein zult bemerkt hebben, ontvangen en vergast; evenwel, indien het u aangenaam kan zijn, wil ik u gaarne de plegtigheden van de twee vorige dagen verhalen, dan zijt gij ter zake zoodra het feest wederom aanvangt.»

Mijn stilzwijgen als eene bewilliging aanziende, vervolgde hij aldus: »Bij den Javaan wordt gewoonlijk het huwelijk door de wederzijdsche ouders ontworpen en bepaald, waarbij in acht genomen wordt, dat de jonge lieden de huwbare jaren moeten hebben bereikt, hetgeen door hen balèk of akal balèk wordt genaamd en bij de jongens tegen het zestiende jaar, bij de meisjes, tusschen de twaalf en veertien jaren plaats vindt; jonge dochters van aanzienlijke geslachten worden dikwerf op haar negende jaar uitgehuwd, doch de voltrekking wordt alsdan eenige jaren verschoven. Bij ouderlooze meisjes is dit zelfde het geval, wordende bij het huwelijk van deze de plaats van vader door den oudsten bloedverwant, of wel door den Panghoeloe of Hoogepriester bekleed, hetgeen de Inlanders Walie akim noemen.

»Wanneer het huwelijk bepaald is, zendt de vader

van den bruidegom eenige pisang-vruchten aan het meisje, als een openbaar teeken van de aanvraag, en deze aangenomen zijnde, gaat men over tot eenen familiemaaltijd, waarbij de verloofden, op hetzelfde matje gezeten, betel uit dezelfde doos nuttigen (mapinang); en daarna tot de uitrekening en keuze van eene gelukkige (of daarvoor gehouden) maand en dag voor de huwelijksplegtigheden.

»Acht of tien dagen vóór dat tijdstip worden de geschenken voor de ouders van de bruid en ook voor deze met groote staatsie en tentoonstelling door des bruidegoms vader afgezonden, bestaande uit twee of meer buffels, waarvan de horens somtijds met gouden of zilveren plaatjes zijn bedekt, eenige schapen of geiten, zijden stoffen, lijnwaden, kokosnoten, rijst en velerhande soorten van gebak, alles geëvenredigd naar de middelen en het vermogen van de familie, wordende zulks saserahan ngelaman geheeten; bij de geringere klassen bestaan deze geschenken slechts in eenig geld en vruchten of eenen buffel.

»Drie of vier dagen vóór het houden van het bruiloftsfeest zenden de wederzijdsche ouders der jonge lieden het zoogenaamde nonjok of kiriman aan al hunne betrekkingen en goede kennissen, bestaande in vleesch-geregten, gebak en confituren, waardoor niet alleen dezen het op handen zijnde huwelijk plegtig wordt bekend gemaakt, maar ook tevens het huisgezin, waar de nonjok aangerigt is, wordt uitgenoodigd, de plegtigheden te komen bijwonen.

»Van dat oogenblik af wordt aan de huizen van de beide aanstaande echtgenooten des ochtends en des avonds op de gamelans gespeeld en bij voornamelijk geslachten vuurwerken afgestoken en vreugdeschoten losgebrand.

»De gasten komen op den bepaalden dag in hunne staatsiekleederen, voorafgegaan of verzeld van hunne geschenken, boewoe of persoembang genaamd, bestaande in buffels, geiten, hoenders, rijst, vruchten, alles naar gelang van de bemiddeldheid der belangstellende personen; zelden nogtans ziet men iemand met ledige handen ten voorschijn komen; van de gewigtigste gaven wordt aanteekening gehouden, ten einde bij eene soortgelijke gelegenheid de waarde van het ontvangene te kunnen teruggeven.

»Dit was nu (dus vervolgde mijn vriendelijke buurman aan tafel) het tijdstip, waarop wij eergisteren deel hebben begonnen te nemen aan het feest en tegenwoordig waren bij den eersten optocht, toen al de Inlandsche bruiloftsgasten waren aangekomen en zich in staatsie begaven naar de welversierde pandoppo, vóór het huis van het Distrikthoofd daartoe opgeslagen, waar het huwelijk, ofschoon zulks ook wel in de moskée geschiedt, vervolgens door den panghoeloe op de volgende wijze werd bevestigd: De vader van de jonge dochter deed in het bijzijn van den bruidegom eene Oostersche buiging of Salám, voor den met eenige mindere geestelijken met den Koran in de hand op den grond gezeten' hoogepriester en gaf dezen met luider stemme kennis van het voornemen der jonge lie-

den, hem verzoekende zijne dochter diensvolgens met den bruidegom in den echt te verbinden; de panghoeloe vroeg aan dezen, of hij niet aannam zekere som gelds (door partijen te voren bepaald) als bruidschat (maas kawien) te betalen, hetgeen beantwoord werd door »saya trima (ik neem het aan),” en door deszelfs vader werd bevestigd, waarna de aanwezige priesterschaar een gebed en eene aanroeping deed aan Toean Allah en den Profeet; mitsgaders eenige vermaningen aan den echtgenoot, betreffende deszelfs nieuwe verplichtingen, waardoor het huwelijk als gesloten beschouwd en zulks aan de buiten de pandoppo staande menigte werd aangekondigd door het spelen van de gamelan en het lossen van gewerschoten, terwijl den gasten ververschingen aangeboden werden.

»Ook wij naderden thans het jonge paar, om hun onze gelukwenschingen aan te bieden; de bruidegom was in zijn dodot of staatsiekleed, het haar met bloemen versierd en zonder hoofddoek, maar met eene koelook of fluweelen parade-muts, zijnde de bruid in zijden stoffen gekleed met vele gouden sieraden en bloemen in het haar en het aangezicht met bedak (1) overdekt.

»De laatstgenoemde, door de vrouwelijke bloedverwanten naar huis gebracht zijnde, begaf zich de bruidegom ook derwaarts te paard, gevolgd door eenen aanzienlijken stoet; de jonge vrouw zich ver-

(1) Bedak, een blanketsel, te zamengesteld uit rijstmeel, saffraan of kurkuma en welriekende kruiden.

volgens in eene groedo of een' versierden draagzetel geplaatst hebbende, begaf zich de menigte in statieusen optogt naar het huis van den Landheer, om, gelijk zulks op plaatsen, waar inlandsche Vorsten of Regenten wonen, geschiedt, bij dezen de verschuldigde eerbewijzingen af te leggen, door driemaal het voorplein rond te trekken, hetwelk boyong korook wordt genoemd; vervolgens nogmaals naar de woning van de ouders van den jongen echtgenoot en eindelijk naar die van de bruid terug gebracht, alwaar de beide jonggehuwden op eene soort van verhevene zitplaats in een der binnenvtrekken worden geplaatst, om voor het eerst een geregt rijst uit denzelfden schotel te eten, waarbij slechts de vrouwelijke verwanten en gasten tegenwoordig zijn en zich nederzetten, terwijl de manspersonen in de pandoppo worden onthaald en zich met muziek en den dans van de rongings en toppéngs vermaken.

»De nacht werd op deze wijze doorgebracht door het Oostersche gezelschap; want het onze,» voegde de verhaler er bij, »verwijderde zich, gelijk gij ligt begrijpen kunt, tegen het uur van onzen avondmaaltijd, en de gamelans lieten zich zonder tusschenpoozing hooren tot den daaropvolgenden middag, toen de optogt wederom werd herhaald, om de jonggetrouwen op dezelfde plegtige wijze een bezoek bij de naaste bloedverwanten en aanzienlijkste Inlanders te doen afleggen, en later naar de voor hen bestemde woning of roema gedong werden geleid, alwaar beiden weder op de verhevene zitplaats gesteld en de avond gelijk de vorige werd doorgebracht, tot om-

trent middernacht, toen de meeste gasten zich verwijderden en de jonggetrouwen zich in hun slaapvertrek begaven; hetgeen nogtans op vele plaatsen, voornamelijk in het Oostelijk gedeelte van Java, dikwerf tot op den vierden of vijfden nacht wordt uitgesteld, terwijl ook op eenigen, zoo als te Madura, bij voorbeeld, het gebruik in stand is gebleven, dat twee vrouwelijke bloedvrienden ook daár nog tegenwoordig zijn, om, na de volledige voltrekking des huwelijks, den nog vergaderden gasten kennis te geven en zelfs te doen blijken, dat de echtgenoot alle mogelijke redenen heeft gehad, om over zijne gade voldaan te zijn, waarop vreugdeschoten worden gedaan en de priesters de geschiedenis van den Profeet Oesoop (Jozef) voorlezen."

Hier eindigde het verhaal van mijnen gediensligen buurman en een naderend vrolijk gejuich, losbrandingen van schietgeweer en het spelen der gamelans kondigden ons de komst van den huwelijksstoet aan; wij plaatsten ons derhalve in de vóórgalerij, om dezelve te zien voorbij trekken.

Na reeds in zoo vele wijdloopigheden ten opzichte van het huwelijk der Javanen getreden te zijn, zoude ik welligt wat te veel van den lezer vergen, indien ik hem van stuk tot stuk die van den rondtrekkenden trein opdischte; want dezelve had daartoe bijna een uur tijds noodig. Ik zal dus slechts hier aanteekenen, hetgeen mijne aandacht voornamelijk vestigde, als: eenige Inlanders als duivels (setanan) vermoed, met kleederen van karongmatten; twee reusachtige poppen (gandroeang)

door mans gedragen; vier paarden van geschilderd bordpapier of hout voor het reuzenpaar bestemd, en daarom koeda katoempakan gandroean alit genoemd; een twaalfstal kleine jongens het naakte lichaam geheel met kapas (ruw katoen) bestreken; een krokodil, een tijger en een olifant van geschilderd bordpapier op rollen geplaatst en door kinderen voortgetrokken; eenige Javanen, groote papieren bloemen dragende, als genoengan, katoepan en sampia; verscheiden kleine draagstoeltjes (Tandog katoempakam), waarin de kinderen van de beide familiën waren geplaatst; vóór, achter en tusschen deze figuren zag men gamelan- en anklongspelers, mitsgaders kleine troepjes piekendragers, voerende bij zoodanige gelegenheid twee door linten aan elkander verbonden pieken, wa-am badak genaamd, en menigte van gekleurde vaandels; eindelijk een tiental voornamen Inlanders te paard, volgende de jonggehuwden, de man te paard en de vrouw in eenen rijk versierden draagstoel gezeten, naast zich hebbende de vrouwelijke bloedvrienden, voorts eenige bedienden met groote waaijers van paauwenvederen (seybet) en zonneschermen, en ten slotte de overige leden van de familie, zoo te paard als te voet.

De voornaamsten van dit talrijk Inlandsch gezelschap begaven zich in de voor hen in gereedheid gebragte pondokken (gebouwen) en werden aldaar onthaald op velerlei ververschingen en snoeperijen, terwijl, volgens Oostersch gebruik, aan de jonggehuwde vrouw een schotel jonge klappers (tjengkir gadeng), als een verbloemd evenbeeld van de

vruchtbaarheid, welke men haar toewenscht, werd aangeboden.

Thans begonnen ook de rongings hare schorre en heesch geschreeuwde stemmen te verheffen en de vrolijkheid algemeen te worden; doch voor de Europeesche gasten was het middaguur veel te warm, om daaraan deel te nemen. Omber- en whisttafeltjes in de koele binnengalerijen geplaatst, gaven eenigen hunner eene aangename bezigheid, terwijl de overigen, onder het nuttigen van Rijnschen wijn met Seltzerwater of gekarde melk met suiker, hunne behendigheid aan de biljarttafel vertoonden.

Te twee ure waren allen nogtans weder vereenigd tot het middagmaal, waarna een ieder zich naar zijne kamer begaf, om een weinig uit te rusten. Dit gebruik niet door mij aangenomen, daar de handelswerkkring mij zulks te Batavia niet toeliet en ik vreesde zulks voor eenen enkelen keer door eenen slapeloozen nacht te zullen moeten vergelden, was ik met mijnen tijd zeer verlegen; gaarne had ik een boek gehad, om mij te verstrooijen; ik wilde er zelfs een bij den een' of ander' gaan leenen, doch aan iedere kamerdeur grimde mij een zwart gezigt vrij barschelijk toe: »Jangan! Toean tidor! toch niet, of ga niet binnen, Mijnheer slaapt!» zoodat ik tegen wil en dank eindelijk moest besluiten, om het algemeen voorbeeld te volgen.

De koelte van het later uur en de theetafel verwekten eindelijk wederom levendigheid in huis; vervolgens werd er eene wandeling gedaan in de omliggende fraaije tuinen, voordat ons gezelschap zich

met het Inlandsche vereenigde, om het overige van den avond regt vrolijk door te brengen; toen werd het teeken gegeven voor de tandak-loedroot of badoot; op het verschijnen van den eerst optredenden potsenmaker was er een algemeen geroep: »ha, daar is Korporaal Rampok!» en zagen wij een' bejaard, vrij armoedig gekleed Inlander, met de onverstoortlijkste deftigheid tusschen de rongings plaats nemen en met haar tandakken; iedere kunstmatige beweging zijner armen, handen en vingers, iedere verdraaijing zijner ruggestreng en hals, gaf aanleiding tot algemeen gelach en blijde kreten onder de aanschouwers.

Korporaal Rampok (wiens naam de lezer reeds in den titel van deze bijdrage zal hebben opgemerkt, en dien ik hem thans nader wensch te leeren kennen) was een man, die ons toescheen ruim vijftig jaren oud te zijn; zijn postuur was voor een' Javaan eerder groot dan middelmatig, hetgeen nog te meer wegens zijne verschrikkelijke magerheid in het oog viel: deze en zijne roode, doffe, doch nu en dan nog levendige oogen, welke alsdan steeds in beweging waren, kenmerkten hem bij de eerste aanschouwing als een' liefhebber van het heulsap; van onder zijnen met eenige tjampakka-bloemen versierden hoofddoek slipten ettelijke lokken grijs geworden haren uit, terwijl zijn naakte uitgeteerde hals en buitengewoon grof gorgelbeen hem het voorkomen gaven eenen geheelen appel te hebben ingezwolgen, zonder denzelven lager dan de keel te kunnen doen afglijden; de buigzaamheid zijner ledematen,

niet door het minste vet of vleesch gedrongen, had hem toegelaten eene grootere bekwaamheid in het tandakken te erlangen; zijne gebaren en het dikwerf verrigten van het militaire saluut deden ons gissen, dat hij vroeger in het gelid moest hebben gestaan.

Dit laatste bevestigde zich te meer, toen na het verschijnen van ettelijke andere dansers, op algemeen verlangen, de Korporaal Rampok weder op het tooneel werd geroepen; thans had hij eenen ouden soldatenrok aan, en eenen kleinen driekanten hoed op het hoofd. Met een oud verroest geweer deed hij, op het bevel van eenen aanwezenden officier, al de handgrepen met de grootste vaardigheid, nu en dan eens stakende, om de eene of andere snakerij te zeggen of uit te voeren; eindelijk leide hij zijne bekwaamheid in het nabootsen aan den dag, en dit scheen werkelijk in hem eene natuurlijke gave te zijn: met stem en gebaren maakte hij zeer koddiglijk verscheiden ambtenaren en bekende Inlandsche of Chineesche hoofden na, het gezelschap inderdaad een aangenaam uur verschaffende; hetgeen dan ook ten gevolge had, dat, toen hij eindelijk moe en afgemat scheen, een der tegenwoordige gasten het voorstel deed, om eene kleine inzameling voor hem te doen; doch dit voorstel werd voor het oogenblik van de hand gewezen door een ander heer, die eigenlijk met het bestuur over de vermakelijkheden scheen belast te zijn: »neen,” riep deze, »geef Rampok heden niets, want anders is hij in geen acht dagen te vinden en wij hebben hem morgen nog noodig!”

De arme Rampok toonde zich kloekmoedig in dezen tegenspoed en plaatste zich tusschen eene groep zijner landgenooten. Het gezelschap, wetende, dat de bejaarde landheer zich niet gaarne te laat ter rust begaf, verwijderde zich allengskens, en ook na genuttigden avondmaaltijd in het Heerenhuis, werd daar alles stil, en men hoorde er weldra niets anders dan het geroep der Tjitjas (1), langs de sneeuw-witte muren spelende.

Gelijk ik het mij wel voorspeld had, werkte het mid-dagslaapje van den vorigen dag ongunstig op mijne nachtrust, en na dezelve vergeefs te hebben ingeroepen, stak ik eene cigar aan, opende de venster-deur, die van mijne kamer op de buitengalerij uitkwam, plaatste dáár een' gemakkelijken armstoel en ademde nu in vrijheid den verkwikkenden zuidewind, die, van het gebergte afdalende, den geur van duizend welriekende bloemen met zich voerde.

Niet verre van mij af, zaten nog drie of vier Inlanders te keuyelen, rondom een bijna uitgebluscht vuurtje, dat waarschijnlijk voor het warmhouden van theewater of de toebereiding van Indische spijzen gediend had; doch ongemerkt verwijderden zich ook deze, op één' na, welke mij den rug toedraaide en pogingen scheen aan te wenden, om het brandende hout nog wat zamen te houden en aan te sto-

(1) Tjitjas, eene kleine soort van hagedissen. Deze onschadelijke diertjes zijn gewone en talrijke commensalen in de Indische huizen. Ik noem ze onschadelijk en zoude ze met regt nuttig kunnen heeten, want op makietsen, spinnen, vliegen, balangs en andere insekten azen-de, bevrijden zij ons ten minste gedeeltelijk van deze lastige huisplagen.

ken; verscheidene diepe zuchten en ettelijke slagen zijner vuist tegen het voorhoofd getuigden ras het pijnlijke zijner gemoedsgesteldheid en verrieden eene hevige zielsaandoening; dan weder scheen hij onbewegelijk op zijne plaats genageld, met het hoofd voorover, strak en stijf naar het vuur gebogen.

Vrij lang had ik het geduld, bedaard toe te zien; doch eindelijk nieuwsgierig wordende of vreezende, dat deze persoon welligt iets kwaads in den zin had, riep ik hem zachtjes toe: »Sie appa orang di sini — wie is daar?»

Getroffen door deze onverwachte toeroeping, keerde zich de Inlander naar de plaats, van waar hij mijne stem had vernomen, en thans herkende ik den armen Korporaal Rampok; gerust gesteld op het zien van een' enkel persoon in zijn nachtkabaai, vreedzaam een cigaartje rookende, zette hij zich weder, en antwoordde eenvoudig weg: »Saya toean — ik, Mijnheer!»

Dit laconisch antwoord was mij niet voldoende; dus sprak ik hem nogmaals aan: — »Wie zijt gij, en wat is de oorzaak, dat ge u niet ter rust begeeft?»

»Ik ben Rampok,» antwoordde hij eindelijk eenigzins verlegen, daarbij voegende: »trada soeka tidor — ik heb geen' lust tot slapen.»

»Het komt mij vreemd voor,» hernam ik terstond, »dat iemand, dien ik, eenige uren geleden, zoo bijzonder opgeruimd heb gezien en die een talrijk gezelschap aan het lagchen weet te brengen, daarna zoo weemoedig kan zijn, alsof hij het ongelukkigste schepsel op aarde was?»

»Wie zegt u, dat ik zulks ook niet ben?» zeide hij met eenen zucht; »wanneer Mijnheer eene gezondschijnende mangoestan (1) opneemt, kan hij dan terstond verzekeren, dat het binnenste der vrucht niet aangestoken is?»

Inmiddels was Rampok wat digter bij mij gekomen, en ons gesprek ging op de volgende wijze voort:

»Inderdaad, gij schijnt ongelukkig te zijn, Rampok! zeg mij, kan ik iets voor u doen? Het zoude mij aangenaam zijn, hulp of troost te kunnen verleenen.»

»Welk groot belang kan de Orang koeliet poetie (blanke man of Europeaan) in een' armen Inlander stellen?»

»Appa tjaya Allah trada sajati-nia kapada insaan — is niet Gods licht voor alle menschen bestemd?» Deze uitdrukking uit den Koran, in mijnen mond, scheen Rampoks vertrouwen eenigzins te vermeerderen, en hij plaatste zich nu op zijne hurken naast mij, nadat hij eenetalie api (een eind lontertouw (2), dat men in Indië als lont gebruikt) aan het vuur had aangestoken, om mijne sigaar weder te kunnen doen branden.

»Alle nachten breng ik bijna op deze wijze door,” dus vervolgde hij.

(1) De mangoestan, eene der aangenaamste en gezondste tropische vruchten, is door een' dikken, zwartachtigen bolster omkleed; eerst na het opensnijden van dezen bemerkt men dikwerf, dat het binnenste niet altijd aan het uitwendige beantwoordt.

(2) Uit de vezelen gemaakt van de schors van zekeren palmboom, *Borassus flabellifer*. L.

»Hoe! komt de slaap u nimmer te hulp?»

»Zelden, Mijnheer! het opium alléén verschaft mij dien, en ik kan mij deze dure waar niet altijd aanschaffen.»

»Het is dan waar, hetgeen men ons straks verhaalde, dat gij aan het verderfelijk heulsap verlaafd zijt?»

»Het deed mij veel kwaad, Mijnheer! doch thans is het mijn éénige vriend.» — Naauwelijks had Rampok deze woorden geuit, of hij scheen reeds te schromen, dat hij te veel gezegd had. Nu haalde ik in het slaapvertrek een paar Spaansche daalders, en hem die gevende, beloofde ik hem er nog eenige, indien hij mij zijne levensgeschiedenis wilde verhalen; en om hem daartoe aan te moedigen, voegde ik er nog bij: »gij kunt mij gerustelijk uw hart bloot leggen; ik bewoon het eiland Java niet en denk hetzelfde binnen weinige dagen te verlaten: al wat gij mij dus zegt blijft in mijn' boezem berusten. Misschien kan ik evenwel het een of ander voor u doen, om uw lot te verzachten: ik heb nimmer de ongelukkigen ontweken, en gij, Rampok! hebt mijne belangstelling en nieuwsgierigheid bijzonder levendig gemaakt. Hebt gij vrouw noch kinderen?» vroegde ik eindelijk.

Een diepe smartelijke zucht stroomde langzaam uit zijne borst. »Ja,» riep hij, »dat is juist mijn leed: eens had ik eene vrouw!»

»Zij was zeker schoon?» vroegde ik op nieuw, toen hij weder scheen te willen zwijgen.

»Ber-soengo-soengo — zeer zeker,» antwoordde

hij, »en bovendien,» liet hij er op volgen: »sedap mānis lakoenia seperti goela bertjampoer madoe — haar gemoed was zachtvaardig, gelijk suiker met honig vermengd.»

»Wel nu, hoe kwaamt gij haar te verliezen?»

»Het opium.....» riep hij haastig uit, en zijne oogen stroomden van tranen, welke echter langzamerhand bedaarden: »Ik zal u spoedig mijn' ongelukkigen levensloop mededeelen, want de nacht vervliegt en nimmer waarschijnlijk ontmoet ik weder iemand, die zoo veel medelijden met mij heeft. Uwe goedheid moedigt mij aan tot opregtheid, daar ik reken op de stiptste geheimhouding, zoowel ten aanzien van den Landheer, als van de Nederlandsche ambtenaren, voornamelijk van die, welke met de politie belast zijn; want anders zoude ik mij op nieuw van hier moeten verwijderen, en een vreedzaam, ofschoon ellendig, tegen een zwervend, welligt misdadig leven, moeten verwisselen: en dit zoudt gij toch niet willen?»

Ik herhaalde nogmaals mijne reeds gedane belofte, om van al hetgeen hij mij zoude aanvertrouwen niets te zullen doen blijken; en nu deed mij Rampok, zonder verder oponthoud (ééniglijk zijn aangezigt somtijds met de handen bedekkende), het volgende verhaal:

»Mijn eigenlijke naam is Bietjo; mijn vader was Mandoor (Opziener) bij een' voornaam Europeschen Landbezitter, die, een dóór en dóór braaf en menschlievend man zijnde, mij, toen ik nog een kind was, oneindig veel goeds deed, en mij steeds in zijn huis toeliet, om met zijne eigene kinderen te spelen, en zelfs nu en dan met deze te

worden onderwezen, waaraan ik de weinige kennis der Hollandsche taal en van de gebruiken der Europeërs, die u in mij bevreemd schijnen te hebben, verschuldigd ben.

»Tot mannelijke jaren gekomen, gaf mij de Landheer eene zijner anak maas of huisinboorlingen (1) tot vrouw, haar een bewijs van vrijdom, en daarenboven eene ruime huwelijksgift schenkende, terwijl hij mij als Wakiel (2) van mijnen vader aanstelde, die, intusschen vrij bejaard geworden zijnde, mij weldra de werkzaamheden en het opzigt over de steeds rijk voorziene voorraadschuren van onzen grondbezitter opdroeg. Ik bevond mij hierdoor in den benijdenswaardigsten toestand; een goed huis, eenige spannen sawa's, die ik door mijne boedjangers (bedienden) liet bewerken, eene schoone jonge vrouw en het geheel vertrouwen van onzen weldoener bezittende: wat aangenamer lot zoude een Javaan kunnen verlangen...? Nogtans moest ik dit alles door mijne eigene schuld verliezen, en op welke wijze!

»Mijn ongeluk wilde, dat er onder eene familie slaven, die de Landheer te Batavia gekocht en op zijn buitengoed had overgebracht, één was, die opium rookte, en, door zijne behendigheid om den meester door uiterlijken schijn van dienstvaardigheid

(1) Anak maas, dus noemde men op Java de in huis geboren slavenkinderen. De in dit verhaal uitgetrouwde vrouw had het bewijs van vrijdom nodig, anders ware zij eene lijfeigene gebleven gelijk ook hare kinderen, die, volgens de bestaande Romeinsche wetten, het lot der moeder volgen.

(2) Wakiel, een adjunkt of gemagtigde.

te winnen, zich in de gelegenheid wist te stellen, om steeds een' genoegzamen voorraad heulsap te bekomen. Deze sleepte mij in het verderf; want na zich door kleine diensten bij mij ingedrongen te hebben, bragt hij gedurig het gesprek op de aangename gewaarwordingen, die het opium verschaft, en hoe men daardoor verstrooid, opgebeurd en aangewakkerd wordt; eindelijk mij een' zijner padoedans (1) gevende, had hij geene rust vóórdat ik zijn voorbeeld gevolgd had. In het eerst was ik na het nuttigen van het opium mismoedig en ongesteld; doch allengskens werd ik er al meer en meer aan gewoon en na korten tijd er geheel aan verslaafd.

»Zoo lang het gebruik, dat ik van het opium maakte, zich tot eene geringe hoeveelheid bepaalde, bragt het zeker geene zichtbaar nadeelige gevolgen te weeg, want mijn weldoener scheen het niet te bemerken, anders zoude hij mij ongetwijfeld berispt en ik mij welligt nog bij tijds gebeterd hebben; doch aan mijne driftten den teugel vierende, en de hoeveelheid, die ik dagelijks gebruikte, vermeerderende, was de uitwerking niet meer onzeker, noch voor mijne vrouw, noch voor mijnen meester te verbergen. Mijn ligchaam was vermagerd; mijne gelaatstrekken waren veranderd; sluipkoortsen deden mij mijn' eetlust verliezen; en eene onoverwin-

(1) Padoedan, is de pijp, waarmede het heulsap geroekt, of, gelijk men in Indië zegt, geschoven wordt; het is eene holle buis, van de gedaante, lengte en dikte als eene kleine dwarsfluit.

nelijke opvliegendheid deed zich al ras in mij bespeuren. Om mijne onweêrstaanbare zucht naar opium te bevredigen, kwam ik, op raad van mijn' verleider, tot stappen, waaraan ik vroeger nimmer gedacht zoude hebben... ik maakte misbruik van het in mij gestelde vertrouwen! Het gevolg hiervan was, dat mij al spoedig de sleutels van de goedangs (pakhuizen) werden ontnomen, en nu verdwenen achtervolgens onze kleederen, ons huisraad, de kostbaarheden, welke mijne vrouw als eene huwelijksgift had bekomen, en nochtans klaagde zij niet, ofschoon zij van mijn gemelijk en wispelturig humeur dikwijls veel te lijden had.

»Trouwens, de wanorde, die in ons huishouden den eertijds daarin geheerscht hebbende welstand vervangen had, en mijne barsche handelwijze hadden de gezondheid mijner vrouw aangetast: zij kwijnde weg! Zij deed mij, wel is waar, geene verwijtingen; doch haar gedrag jegens mij was koeler dan te voren. Ik had de onregtvaardigheid zulks aan andere oorzaken toe te schrijven... IJverzucht begon in mijnen boezem te smeulen. Ik geloofde, dat de liefkozingen, welke zij mij thans weigerde, voor anderen werden bespaard; mijne ongerustheid dien-aangaande deed mijne drift tot het opium nog vermeerderen. Ik trachtte mij daardoor te verstrooijen, en mijn hart werd ter prooi aan de hevigste folteringen.

»Eens op eenen nacht (en let wèl op, Mijnheer! wij zijn thans tot het rampzaligste oogenblik van mijn leven genaderd) ontwaakte ik, door vreeselijke

droomen gestoord; mijne hand uitstreckende, miste ik mijne gade...; verwonderd, riep ik haar zachtjes... alles bleef dood stil in het vertrek... hare kleederen bevonden zich niet op de gewone plaats op de balie-balie... nu waande ik mij verzekerd, dat zij mij verried; op te staan, een kleedje om mij heen te werpen en mijne kris op te vatten, was het werk van een oogenblik; buiten komende, heerschte ook aldaar de diepste rust en stilte; de maan was voor het oogenblik achter zwarte wolken verdwenen, doch in het gras vonkelden duizenden van lichtjes, door de glanswormen voortgebracht, en deze(1) bragten mij op het spoor mijner ontrouwe; het nedergedrukte groen volgende, kwam ik aan den kleinen grafheuvel, waar mijn vader begraven lag, achter in mijn tuintje, in de nabijheid eener deur, welke de kortste uitgang naar de tuinen van den Landheer was. Hier hoorde ik een zacht gefluister, het was geen droom... mijne woede was grenzenloos; doch wraakzucht deed mij dezelve bedwingen. Ik naderde, mij achter de struiken verbergende, en zag twee menschelijke wezens... ik hoorde de stem mijner vrouw, zich gereed makende om te vertrekken; zij zeide tot een' haar bij den arm houdend manspersoon: »ga nu heen, ik bid er u om, ik ben reeds veel te lang bij u geweest, een langer verwijl zoude mij ligtelijk in

(1) De phosphorische insekten, hier bedoeld, zijn eigenlijk geene wormen, maar vliegen, iets kleiner dan honigbijen, welke door verlichting van hun abdomen des nachts een helder vuur verspreiden; de Inlanders noemen dezelve koemang, ook wel apie-apie.

het verderf slepen, indien mijn man ontwaakte..." — »Ik ben reeds wakker," riep ik met eene donderende stem; terwijl ik als een tijger op hen beide toesprong en mijne kris herhaaldelijk in beider harten drukte. »Ik ben reeds wakker," riep ik nogmaals, »om u te straffen, en waar konde zulks doelmatiger plaats vinden, dan op dit graf, dat gijlieden hebt geschonden en ontheiligd!" Een gil en een dof geluid, bij het nederstorten, was al wat ik vernam, en de twee lijken lagen weldra onbewegelijk aan mijne voeten; de duisternis was grooter geworden, of wel het gebruik mijner oogen was mij ontzegd: althans ik herkende de trekken niet van den Javaan, die door mij van het leven beroofd was.

»Als versteend moet ik nog een' geruimen tijd, met de bebloede kris in de hand, ter zelfde plaats gestaan hebben, want de nacht was reeds verre gevorderd, toen ik eenigzins bij mijne zinnen kwam, en, bevreesd voor de gevolgen van dezen dubbelen manslag, op eigen behoud bedacht werd; ik wierp de kris van mij af, en zonder om te zien mij verwijderende, begaf ik mij naar het dichtste van een nabijliggend eenzaam woud.

»Hier kwam ik tot nadenken, en gaf mij aan de hevigste gemoedsbewegingen over; ik meende te weten, dat ik, volgens de inlandsche wetten (op den koran gegrond,) niet strafbaar konde zijn geacht; want mijne slagtoffers hadden de heilige handen des echts verbroken, en waren op heeter daad betrapt: maar de Nederlandsche regtbanken

zouden zulks welligt niet zoo gaaf willen aannemen. Meer nog dan deze vreeze, pijnigden mij de kloppingen van mijn eigen hart: mijne vrouw was steeds de goedheid zelve voor mij geweest, nimmer waren er verwijtingen uit haren mond gevloeid; thans zweefde haar stervend aangezigt gestadig voor mijne oogen, en sloot ik deze, zoo zag ik niettemin hare gestalte in eene smeekende houding vóór mij weder. Drie dagen bragt ik aldus, zonder voedsel te gebruiken, door; eindelijk kwam de gedachte in mij op, om mij heimelijk naar mijne oude moeder te begeven, ten einde den waren stand der zaken te vernemen... welligt leefde mijne vrouw nog, welligt had ik haar slechts gekwetst!

»Eenige uren later, tegen het vallen van den avond, wendde ik mijne schreden naar de eens door mij bewoonde kampong: het was nog te vroeg toen ik er aankwam; vrouwengezing en kindergeschreeuw vermengden zich met den klank van de nimmer rustende gamelan. Ik verborg mij achter eenige hooge struiken; eerst lang na middernacht daalde de stille rust over het dorp, en de kalmte van den nacht werd thans slechts gestoord door het gehuil der honden en het getrappel der paarden in hunne kadogans; de menschelijke stemmen zwegen allengskens, de lampjes verdwenen en de volle maan alléén verlichtte de omliggende streken.

»Voorzigtig en naauwelijs adem halende, begaf ik mij naar de woning van mijne bejaarde moeder; dáár gekomen, durfde ik de deur niet opendoen, en keek zuchtende door eene reet van het gevlochten bam-

boes. Het geheele gezin was in de diepste rust gedompeld; alleen mijne moeder en ééne mijner zusters zaten nog aan het weefgetouw. »Hoort gij niets, Moeder?» zeide eensklaps het meisje; »mij dunkt, ik verneem eenen zucht, eene klagende stem?» — »Het is de booze geest, die ronddwaalt,» antwoordde de goede oude vrouw... »Neen! het is uw ongelukkige zoon!» viel ik haar in de rede, de woning haastig binnentredende.

»Verschrikt en bewegeloos bleef mijne moeder vóór mij staan; eindelijk vond zij de kracht om mij toe te roepen: »hei anak tjilakka — o ongelukkig kind! hoe durft gij u hier vertoonen! men zoekt u overal, moordenaar van uwe vrouw en van uwen schoonvader....» — »Van mijnen schoonvader?» vroegde ik met eene stervende stem; want eene doodelijke koude had zich over al mijne ledematen verspreid. — »Se — Soengoh — ja zeker» voer zij voort, »en gij weet het maar al te wel; des avonds te voren was hij hier nog bij mij; hij beklagde zich bitter over het ongelukkig lot zijner dochter: — »herhaaldelijk, doch te vergeefs, heb ik haar aangeraden, om van haren man te scheiden,» dus sprak hij; »maar steeds heeft zij eenige voorwendsels, om het gedrag van Bietjo te verschoonen: intusschen wordt zij door hem uitgekleed en ongelukkig. Ik wil dezen nacht nog een' stap tot hare redding beproeven; in den loop van den dag vind ik haar zelden alléén; dus heeft zij mij beloofd, als alles rust, een oogenblik in den tuin bij mij te komen, en dan hoop ik haar te overreden, om morgen met mij naar den Panghoeloe te

gaan, om haren man, die thans geheel aan het opium verslaafd is, en geene middelen meer tot onderhoud bezit, den talak (1) te zenden; want wat zal er anders van haar worden?" — »Thans rust hij naast zijne dochter, ter plaatse, waar beide de slagtoffers uwer woede zijn geworden; men zoekt u bestendig; de oppassers van den Landdrost (2) zijn reeds meer dan tienmaal hier geweest..... doch luister, mij dunkt ik hoor gerucht... in Gods naam! red u spoedig." Inderdaad, ik hoorde in het rijstblok slaan en het volk van de Kampong te zamen komen. Ik had naauwelijks den tijd, om, door een mij bekend zijpad, te ontkomen, en de vroege ochtendstond vond mij weder op de afgelegene plaats, waar ik de drie vorige dagen had doorgebracht.

»Nu was mijn toestand nog duizendmaal verergerd, want ik wist, dat mijne vrouw onschuldig gevallen was, en dat ik door mijn onzinnig gedrag de grootste misdadiger der wereld was geworden; aan terugkomst in de ommestreken, waar ik eens zulk een gelukkig leven had gesleten, was niet meer te denken... eene schandelijke, doch wèlverdiende straf was al wat mij dáár te wachten stond. Meermalen wilde ik zelfs mijne arme gade wreken en mij van

(1) Talāk of Sōerat talāk, een scheidbrief, of wel het teeken, dat men zendt, aan den persoon, van wien men verlangt gescheiden te worden; de kris van den echtgenoot werd veelal daartoe gebezigd.

(2) Gedurende het bestuur van den Gouverneur-Generaal Daendels, was aan de Residenten op Java de titel van Prefect, en later die van Landdrost gegeven; dat deze geschiedenis in dien tijd plaats had, zal nog nader blijken.

het leven, dat mij tot last werd, berooven; doch ik bezat geene wapenen, en de nijpende honger werd sterker dan mijn voornemen, om op die wijze een einde aan mijn rampzalig lot te maken; gras en wortelen dienden mij een' geruimen tijd tot voedsel; eindelijk, doch zonder eenige duidelijke voornemens te koesteren, verliet ik langzamerhand de plaats, waar ik al dien tijd had doorgebracht; eene heimelijke neiging tot zelfbehoud voerde mij naar het westen, daar zulks mij van het tooneel mijner misdrijven moest verwijderen; steeds in de ondoordringbaarste bosschen blijvende, volgde ik de bergketen, die mij, naar mijn oordeel, in het Jassinggasche distrikt zoude leiden. Tijgers ontmoette ik gelukkig niet: trouwens, mijn uitgeteerd ligchaam zoude weinig aanlokkelijks voor hen hebben gehad; of zouden zij mij waarschijnlijk hebben herkend en ontzien, als een schepsel nog bloeddorstiger dan zij zelve?

»Op eenen avond had ik ongemerkt een betreden voetpad ingeslagen; hetzelfde voerde mij naar eene onbewassen plek in het woud, waar ik de overblijfselen van een kort te voren gebrand hebbend vuur ontdekte. Ik meende, dat hier houtskolenbranders aan het werk waren geweest, en de lust bekreep mij, om het sedert lang gemist gebruik van vuur gedurende de koelte van den nacht te genieten. Ik voegde het hout te zamen en stookte het vuur weder aan; doch naauwelijks was de vlam aangewakkerd, of ik bemerkte te laat, dat ik hier niet alléén was! Een twaalfstal wél gewapende Chinezen lagen in de nabijheid te rusten; het plotselijk lichten der vlam-

men had eenigen hunner doen ontwaken, en even spoedig was ik door hen omsingeld, ja zag mij door hunne lange pieken en gollokken (1) bedreigd. »Een spion!» riepen zij; »slaat hem dood!» Een hunner nogtans, die het hoofd der bende scheen te zijn, hield hen tegen, zeggende: »neen, het is geen matta-matta (spion), het is veeleer een arme duivel, die verdwaald is, of wel zijne redenen heeft om de Justitie en derzelver oppassers te ontwijken: hij kan ons nuttig zijn.» Toen werd ik aan een' boom gebonden, waar mij de vermoeijenis en de zwakte mijner maag spoedig deden inslapen.

»Het was reeds lang dag geworden toen ik ontwaakte, en om mij heen ziende, vermeende ik mij in eene groote smederij te bevinden. Hier stond een aanbeeld, waarop twee Chinezen drok bezig waren staafjes Japansch koper door te kappen; iets verder waren er anderen, die de bonken (2) stempelden; elders stond eene groote kwalie (ketel) met gesmolten tin, en hielden zich eenige Chinezen onledig met daarvan duiten te vormen en te slaan (3). Ik be-

(1) Een gellok is eene soort van kort zwaard in eene houten scheede, dat de gemeene Javanen bestendig bij zich voeren en als kapmes bezigen.

(2) Bonken, dus noemde men de één- en twee-stuiversstukken van gekapt en gestempeld koper, die tijdens Z. E. den Maarschalk Daendels in omloop zijn gebragt en het tot in 1826 zijn gebleven.

(3) Tinnen duiten, ofschoon niet door het Gouvernement erkend, zijn voor de geringere klassen van Inlanders, voornamelijk op de Bazars, eene gerijfelijke kleine munt; men rekent bij real tima, dat is: tinnen rijksdaalder, even als zulks in het groot met zilveren specie

greep, dat ik onder eenen troep valsche munters was geraakt, en men liet mij ook daaromtrent niet lang in de onzekerheid. De Chinees, die mij den vorigen avond het leven had gered, gaf mij onbewimpeld zijne voornemens te kennen: ik zoude bij hen als koelie (werkman) blijven; zij zouden mij den kost geven; doch een onbescheiden woord, eene dubbelzinnige beweging, óf nu, óf in het vervolg, zoude mij even ras het leven kosten; men deed mij met afgrijselijke eeden geheimhouding zweren.

»Aan rijst en ander voedsel had ik hier geen gebrek, ja zelfs niet aan opium; want deze gasten schenen er even groote liefhebbers van te zijn als ik. Ettelijke dagen waren echter noodig, om mij eenigzins mijne vorige krachten te hergeven, en nu werd ik als een waar lastdier gebruikt: zware pikoelans, bestaande uit zakken kopergeld, uitwendig met chitsen en lijnwaden overdekt, moest ik geregeld naar den vrij ver van dáár gelegen' passer Benteng (Tangerang) dragen, terwijl ik op de terugreize met rijst, arak en andere levensmiddelen werd bevracht; nogtans was het gebruik van varkensvleesch, — het éénige, dat mij hier werd verstrekt, — hetgeen mij het meeste tegenstond, en meer dan ééns had ik het voornemen, om mij door de vlugt te redden; dan gestadig hield een der Chinezen het oog op mij gevestigd, en ik wist te wél, na al het-

wordt gedaan. Op die landmarkten worden artikelen verkocht, welke nog niet eens de waarde hebben van eenen halven cent, en dus zonder dit hulpmiddel bezwaarlijk zouden kunnen worden betaald.

geen ik reeds gezien en gehoord had, dat zij met even weinig pligtplegingen een' mensch, even als een' hond of een varken, zouden nederleggen.

»De Maarschalk Daendels (1) inmiddels, zeer vergramd over de dagelijks inkomende klagten ten opzichte der aanmerkelijke vermindering in waarde van het door hem uitgedacht en uitgegeven kopersgeld, had de politie reeds herhaaldelijk zijn misnoegen op de gevoeligste wijze te kennen gegeven, zoodat al het mogelijke werd in het werk gesteld, om de vervalschers te ontdekken en te achterhalen. Ook ons kwam men eindelijk op het spoor; wij werden omsingeld, en na een bloedig gevecht, waarbij de meeste Chinezen het leven verloren, werden de overigen gevat. Ik had mij, wel is waar, voorzigtiglijk bij tijds trachten te verwijderen; doch een der oppassers van den Landdrost, die aan het uitmaken der achterhoede de voorkeur scheen gegeven te hebben, had mij zonder veel moeite aangehouden en gepakt.

»De policiedienaar, die zich van mijn' persoon had meester gemaakt, bond mij de armen achter den rug met een touw, waarvan hij, te paard zittende, het einde in de hand hield, en zóó werden wij op eene zegepralende wijze naar Batavia gebracht. Onder weg werd ik nogtans met mijnen begeleider zeer be-

(1) De lezer is misschien verwonderd den Heer Daendels hier eenen rang te zien geven, dien Zijne Exc. slechts korten tijd gevoerd heeft, doch juist gedurende zijn verblijf in Indië, alwaar hem de inwoners nog noemen Toean of Toean bezar, Maarschalk.

vriend; door hem op de rustplaatsen kleine diensten te bewijzen (1), won ik spoedig zijn volkomen vertrouwen, en thans gaf hij mij een middel aan de hand, om uit de verlegenheid te geraken. »De toean bezar (Maarschalk) heeft soldaten noodig;» zeide hij; »neem dienst bij een inlandsch bataljon, en dan zal de Policie u gemakkelijk door de vingers zien.»

»Ik volgde dezen raad, en bij mijne aankomst voorgevende door de Chinezen te zijn opgeligt, en gedwongen om bij hen te verblijven, uitte ik den wensch, om soldaat te worden. De Landdrost der Bataviasche Ommelanden scheen verheugd te zijn, zich de moeite van een op te maken proces-verbaal te kunnen sparen, en zond mij spoedig naar het kampement Weltevreden, ten einde bij eene compagnie inlanders te worden ingelijfd.»

»Het krijgsmansleven en de daaraan verbonden strenge tucht behaagden mij wel niet boven mate; maar de vrees van wegens den op het Landgoed M* gepleegden dubbelen moord te worden vervolgd, zoo men mij mogt herkennen, noopte mij, om, wel verre van aan deserteren te denken, zoo veel mogelijk steeds in de barakken en bij mijne kameraden te blijven. Nog jong en sterk, en bovendien vrij behendig, had ik ras de handgrepen met het geweer geleerd, en door mijne bekendheid met de Europeesche gebruiken en zeden wist ik mij de genegenheid der officieren te verwerven, zoodat ik weldra

(1) Trada harām mengalocar-kan koetoe derri kapala. (Maleidsch handschrift.)

voor een' der beste manschappen van mijne compagnie te boek stond.

Aan opium schuiven was hier niet te denken; de tijd en de middelen daartoe ontbraken mij geheel en al, en de minste fout werd strengelijk gestraft. Ik kreeg hierdoor langzamerhand mijne vorige gezondheid en opgeruimdheid weder, ja, ik zoude waarschijnlijk voor altijd zijn genezen geworden, had niet een ongelukkig toeval mij op nieuw in verzoeking gebracht.

Bij gelegenheid van den oorlog tegen den Sultan van Bantam, redde ik het leven van mijnen Kapitein, die eens, ofschoon slechts een geweeschot ver, achter den marcherenden troep gebleven zijnde, door twee roovers overvallen en bijna gekrist werd, toen ik, nog iets verder achter hem gebleven zijnde, aankwam, en door een gelukkig schot een' der vijanden aan zijne voeten nederlegde en den tweeden hierdoor deed vlugten. De goede Kapitein heeft zulks nimmer vergeten, en, na onze terugkomst in het garnizoen, mij in staat willende stellen eenige verligting in de dienst te genieten, en bovendien wat geld te verdienen, plaatste hij mij als oppasser bij een' jong officier.

Deze, eerst kort te voren uit Europa aangekomen, was nog omtrent een kind, en had zeker niet lang op zijne eigene wieken gedreven; hij schonk mij dadelijk zijn geheel vertrouwen, en liet spoedig zijne kleine huishouding geheel aan mijn beheer over, terwijl hij zich bij zijne kameraden beroemde, de parel der oppassers te hebben aangetroffen, die

zijne wenschen scheen te raden en zelfs wist te voorkomen, de sleutels van al zijne koffers bewaarde, ja zelfs zijne geldbeurs!.....

Aan deze tamelijk wêlvoorziene beurs, die ik vaak als gemeen' eigendom beschouwde, en vele andere kleinigheden, welke de Orang baroe (1) gemakkelijk uit het oog en geheugen verloor, had ik het juist te danken, dat de opiumkit weder meer dan te veel door mij kon worden bezocht.

Trouwens, den Kapitein, van wien ik u vroeger heb gesproken, een oudgast en scherpziend man, ontging deze verandering niet; maar nog eenig belang in mij stellende en de ernstige gevolgen van zulk een gedrag willende voorkomen, ontbood Z. Ed. mij bij zich, en zeide mij onder vier oogen eens duchtig de waarheid; daarna bezorgde hij mij, onder voorwendsel eener borstziekte, mijn paspoort uit de dienst als korporaal; met dit stuk en onder den vreemden naam, dien ik bij de werving had aangenomen, kon ik overal (behalve in het vroeger door mij bewoonde distrikt) gerustelijk verschijnen.

Ik begaf mij dus naar het regentschap B., dat, kort te voren gesplitst, aan particulieren was verkocht. De nieuwe bezitter van het naburige Land Gedong B* nam mij in zijne dienst als mandoor, doch was na ettelijke maanden verplicht mij weder als zoodanig te schorsen; evenwel uit kassie-an (medelijden), en omdat ik mij bij Z. Ed. aangenaam

(1) Orang baroe, een nieuweling op Java, terwijl de oudere kolonisten orang lama of oudgasten worden genaamd.

had weten te maken, door gewoonlijk als grappenmaker op te treden bij gelegenheid van inlandsche feesten, van welke hij een groot liefhebber was, liet hij mij in het genot eener kleine woning, en van de geregelde verstrekkingen van rijst en zout, gelijk aan die, welke zijne overige bedienden ontvingen. Gebrek heb ik dus sedert dien tijd niet geleden, en door de kleine geschenken, welke mij nu en dan ten deel vallen, wanneer ik, gelijk gisteren avond het geval was, in de omstreken word geroepen om de gezelschappen te vermaken, bevind ik mij meestal in staat, om mij ook het mij zoo onontbeerlijk geworden opium aan te schaffen."

Hier eindigde het verhaal van Rampok, en de in al hare pracht opkomende zon deed mij aan mijn toilet en aan de terugreize denken. Ik stopte nu den ongelukkigen man een paar gouden halve ropijen (1) in de hand, en wenschte hem van harte rust, vrede en beterschap toe. — Eenige minuten later zat ik in mijn rijtuig; het weder was allerschoonst; alles kondigde een' dier heldere balsemieke dagen aan, waarop men in Indië gedurende het grootste gedeelte van het jaar mag rekenen. De bruiloft scheen nog niet geheel te zijn afgelopen, want in de omstreken zag men van alle kanten talrijke groepen welgekleede inlanders, die zich naar de Kampong begaven, waar het Gamelanspel hen uitnoodigde. Niettegenstaande al deze stoffe tot verstrooijing, kon ik mij gedurende den weg, dien ik

(1) Eene gouden ropij is f 16, de halve f 8 waardig.

tot de stad had af te leggen, hetgeen ik dien nacht gehoord had, niet uit het hoofd verdrijven; te huis gekomen, was zelfs mijn eerste werk, dit een en ander op te teekenen, ten einde welligt later in mijn dagboek, of in de beschrijving mijner reizen, opgenomen te worden. Zoo mij ooit, even als het velen anderen gaat, de lust bekruipt, dezelve aan het publiek mede te deelen, alsdan zal men waarschijnlijk, en te regt, de aanmerking maken, dat ik den Javaan Rampok wat te min eenvoudige, of wat te veel naar de Europesche wijze van spreken gelijkende uitdrukkingen heb in den mond gegeven. Ik beken zulks, en durf mij geenszins vleijen, dat de vertelling daardoor niet in waarde is verminderd; doch zeker is het, dat, zoo ik al niet zijne eigene woorden heb gebezigd, ten minste zijne opgave der zaken door mij getrouwelijk is gevolgd.

De persoon, die deze geschiedenis had aangeteekend, was zeer waarschijnlijk een jong vreemdeling, die, eenige jaren geleden, in de herberg te Buit * ziek aankwam en aldaar is overleden. Ten minste na zijnen dood (en nadat al zijne goederen en papieren door de plaatselijke agenten van de Bataviasche Weeskamer zorgvuldig verzegeld en aan dat Collegie overgemaakt waren) vond de logementhouder ettelijke weken later, in eene lade, een paar vellen beschreven papier, die hij, ofschoon dezelve beklad en uit een boek schenen gescheurd te zijn, meende voornoemden Heer te hebben toebehoord, en

misschien wel van eenig belang konden zijn; dit echter bij eene vlugtige inzage niet zoo bevonden wordende, werden dezelve in het Residentie-bureau onder andere papieren nedergelegd en naderhand met deze ingepakt. Deze aantekening, eerst na de terugkomst in Europa, den schrijver dezes bij toeval in handen gekomen zijnde, beschouwde hij dezelve als niet ongeschikt voor eene geringe bijdrage tot de kennis van Javaansche zeden en gebruiken: in hoe verre hij zich nu hierin al dan niet hebbe vergist, laat hij ter beoordeeling aan deskundigen over.

